

Voruta

Nr. 11 (775) 2013 m. gegužės 25 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

2 **Eugenijus SKIPITIS**

Prof. Vytautas Landsbergis
pristatė Mikalojų Konstantiną
Čiurlionį Tilžėje

7 **Dr. Audronė VEILENTIENĖ**

Juozas Urbšys –
Nepriklausomos Lietuvos
karininkas

9 **Danutė MARCINKEVIČIENĖ**

Kaune paminėtos Romo Kalantos
susideginimo 41-osios metinės

Karolio Didžiojo apdovanojimas – LR Prezidentei Daliai Grybauskaitei

Europos Parlamento Pirmininko Martino Schulzo kalba, skirta Lietuvos Respublikos Prezidentei Daliai Grybauskaitei pagerbti

Europos Parlamento Pirmininkas
Martinus Schulzas

Karolio Didžiojo apdovanojimas yra išskirtinis ir labai prestižinis, bet pirmiausia tai Acheno piliečių skiriamas apdovanojimas. Karolio Didžiojo apdovanojimą 1949 m. įsteigė Acheno verslo atstovai ir intelektualai siekdami paremti Europą kaip taikos kūrinių. Praėjus penkeriems metams po Antrojo pasaulinio karo Europa dar nebuvo atsigavusi – miestai ir namai buvo sugriauti, šeimos išardytos ir žaizdos dar toli gražu nebuvo užgijusios, taigi tuo metu buvo labai drąsu ir toliaregiška kalbėti apie Europą kaip taikos kūrinių.

Acheno piliečiai teikdami šį apdovanojimą labai prisidėjo prie Europos vienyjimosi. Acheno, Mastrichto ir Lježo trikampis – tai regionas, tapęs Europos mikrokosmosu (jis,

Lietuvos Respublikos Prezidentei Daliai Grybauskaitei istorinėje Acheno rotušėje
š. m. gegužės 9 d. įteiktas garbingas tarptautinis Karolio Didžiojo apdovanojimas

beje, ir mano gimtasis kraštas), ir juo galime didžiuotis taip pat, kaip Acheno miestas gali didžiuotis šiuo apdovanojimu.

Gerbiamosios ponios ir ponai,
Prezidentė Dalia Grybauskaitė yra pasakiusi, kad apdovanojimą atsiimame ne tik sau, bet visada ir kitiems. Taigi šis kuklus požiūris tik dar patvirtina jos gerą vardą. Todėl esu tikras, kad ji man pritar, jei pasakysiu, kad

šiandien šiuo apdovanojimu pagerbiame ne tik išskirtinę politikę ir savo šalies žmonių gerovei dirbančią moterį, kuri daug nuveikė ir Europos labui, bet šiuo Acheno piliečių įsteigtu apdovanojimu kartu pagerbiame ir Lietuvos piliečius – tautą, kuri per savo istoriją daug iškentėjo ir turėjo sunkiai kovoti, kad galėtų užimti savo teisėtą vietą Europos

Nukelta į 14 p.

Lietuva – Lenkija: nuo strateginės partnerystės iki priešpriešos

Memel – Wilno: neišmoktos istorijos pamokos

Prof. habil. dr. Vytautas RADŽVILAS, Vilnius

Nacionalinis mitingas „Už mūsų žemę, kalbą ir valstybę“, vykęs š. m. balandžio 28 d. Vilniuje,
Nepriklausomybės aikštėje

Nukelta į 15 p.

Rytų Lietuvos mokyklų istorija

Nuo Tamašiavos iki Eišiškių

Antanui Lesiui įteikta Stanislovo Rapolionio premija

Stanislovo Rapolionio premijos įteikimo ceremonijos dalyviai. Pirmoje eilėje (iš kairės):
Algimantas Masaitis, prof. Gražina Landsbergienė, Antanas Lesys, Jovita Niūniavaitė-Lesienė,
Ramutė Zungailienė. Antroje eilėje (iš kairės): Vytautas Dailidka, Danuta Zuza, Arūnas
Dudavičius, Irma Stadalnykaitė, Ona Miliauskaitė, Jonas Vasiliauskas, Danguolė Sabienė,
Andrius Biziulevičius, Aleksandra Ozerovska (III Gb kl.), Lukas Utovka (II Ga kl.). Trečioje ir
ketvirtoje eilėje Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos gimnazijos folkloro ansamblis
„Verseklė“ su vadove muzikos mokytoja metodininke Jadvyga Sinkevič

Nukelta į 13 p.

Fotoreportažas

Prof. Vytautas Landsbergis pristatė Mikalojų Konstantiną Čiurlionį Tilžėje

Eugenijus SKIPITIS, Bitėnai, Pagėgių sav.

Panemunių muziejuose prabėgusi tarptautinė muziejų bendruomenės akcija „Europos muziejų naktis“ lietuviškais kultūros ženklais prasmingai nuskambėjo ir anapus Nemuno, pas mūsų kaimynus Karaliaučiaus krašte (Kaliningrado srityje).

Tilžės (Sovetsko) miesto istorijos muziejus, bendradarbiaudamas su Lietuvos konsulatu Tilžėje, surengė retrospektyvinę žymaus lietuvių dailininko Mikalojaus Konstantino Čiurlionio darbų reprodukcijų parodą. Parodą muziejaus lankytojams pristatė muzikologas, politikas ir M. K. Čiurlionio kūrybos tyrinėtojas prof. Vytautas Landsbergis. Tilžės miesto istorijos muziejaus salėje vos tilpo miesto gyventojai, panorę susipažinti su M. K. Čiurlionio kūryba. Renginyje dalyvavo Tilžės administracijos vadovo pavaduotojas socialiniams reikalams Igor Jablonskij ir šio miesto Kultūros skyriaus vedėja Ana Jankauskaitė.

Viešnagės Tilžėje metu profesorių Vytautą Landsbergį ir Gražiną Ručytę-Landsbergienę pasitiko Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Karaliaučiuje Vaclovas Stankevičius ir Lietuvos Respublikos konsulato Tilžėje ministras patarėjas Bronius Makauskas. Garbingi svečiai padėjo gėlių prie paminklo Vydūnui, susitiko su lietuvių bendruomenės nariais, lankėsi Tilžės katalikų bažnyčioje, kur su kunigu Anupru Gauronsku aptarė šio krašto tikinčiųjų reikalus. Po to svečiai lankėsi Ragainėje (Nemane), kur gėlių puokštėmis pagerbė Martyno

Mažvydo atminimą, apžiūrėjo kuklius šio miesto lietuvių bendruomenės namus.

Prof. V. Landsbergisyraparengesirišleides kelias monografijas, kuriose analizuoja M. K. Čiurlionio kūrybą. Beje, profesorius suredagavo ir išleido visus kompozitoriaus kūrinius fortepijonui. Į „Muziejaus naktį“ renginį atėję Tilžės muziejaus lankytojai, kultūros darbuotojai, Tilžėje veikiančios lietuvių bendruomenės nariai su malonumu klausėsi prof. V. Landsbergio komentarų apie M. K. Čiurlionio tapybą, ovacijomis sutiko prof. V. Landsbergio atliekamus M. K. Čiurlionio muzikinius kūrinius. Atsidėkodamas už nuoširdų priėmimą, Tilžės miesto istorijos muziejaus direktorei Andželikai Špiliovai prof. V. Landsbergis padovanojo savo knygą apie M. K. Čiurlionio kūrybą. Vakaro pabaigoje muziejaus lankytojams buvo parodytas režisieriaus Jono Vaitkaus sukurtas kino koliažas „Zodiakas“.

Tilžės miesto istorijos muziejuje praskleidę lietuviškos kultūros ženklai dar kartą įrodo, kad turime gilų ir prasmingą šio krašto kultūrinį kontekstą, kuris gali būti įdomus ne tik mums, bet ir už Nemuno gyvenantiems mūsų kaimynams. Mažvydas, Donelaitis, Vydūnas... pirmą kartą Tilžėje stabtelėjęs M. K. Čiurlionis. Mus skiria valstybinės sienos, bet suartina dvasinio gyvenimo ir kultūros pažinimo troškulys.

Autoriaus nuotr.

Prof. Vytautas Landsbergis paskambino keletą M. K. Čiurlionio kūrinių

Tilžės istorijos muziejaus direktorė Andželika Špiliovė dėkojo prof. Vytautui Landsbergiui už dailininko ir kompozitoriaus M. K. Čiurlionio pristatymą miesto bendruomenei

Garbingų svečių Tilžėje laukė lietuvių bendruomenės atstovai

Tilžėje prof. Vytautą Landsbergį ir Gražiną Ručytę-Landsbergienę pasitiko Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Karaliaučiuje Vaclovas Stankevičius (pirmas iš dešinės) ir Lietuvos Respublikos konsulato Tilžėje ministras patarėjas Bronius Makauskas

Prie paminklo Martynui Mažvydui svečiai padėjo gėlių

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Trapėnai. IV d. Paskutiniai dešimtmečiai

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

1914 m. vasarą prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas (anuomet vadintas Didžiuoju) visiems laikams pakeitė gyvenimą Trapėnuose. Nuo tada pradėjo tikėti istorijos laikrodis, nenumaldomai artinės galutinį tradicinio gyvenimo žlugimą, kurio anuomet niekas dar net neįsivaizdavo.

Karas tiesiogiai palietė daug apylinkių šeimų – įvairiuose frontuose tada žuvo 68 Trapėnų parapijiečiai, dar daugiau buvo sužeista ar sužalota. Pokariu bažnyčioje buvo pakabinta atminimo lenta su išrašytomis žuvusiųjų pavardėmis. Vėliau panorėta reikšmingesnio paminklo, kokie visame krašte buvo statomi kritusiųjų atminimui. Vietos meistrai per pusantų metų nutašė granito riedulius, žuvusiųjų trapėniškių pavardes iškalė marmurinėje plokštėje. 1927 m. tas masyvus paminklas buvo baigtas mūryti greta Trapėnų bažnyčios ir pašventintas.

Nuo 1920 m. pradžios Trapėnai tapo pasienio gyvenvietė, ten atsirado muitinė ir kitos pasienio tarnybos. Tai vėl sukrėtė trapėniškių gyvenimą. Jei Smalininkų, Lauksargių ar Šilėnų žmonės šimtmečius gyveno šalia valstybinės sienos ir buvo įpratę prie tenykščių nepatogumų, mokėjo ta ypatinga padėtimi pasinaudoti, tai trapėniškiams teko visko mokytis patiems.

Teko įprasti, kad nuo Didįjį karą pralaimėjusios Vokietijos buvo atskirtas Klaipėdos kraštas, kad Viešvilė ir visa kita atsidūrė užsienyje, kad bet kada ir bet kaip nepersikelsi į kitą Nemuno krantą.

Pradžioje būta nemažai sumaišties – nemažai trapėniškių valdė pievų režius kitapus upės, ten driekėsi ir oficialiai Trapėnų kaimo bendruomenei priklausę plotai, šimtmečius buvę neatskiriama kaimo valdų dalimi. Teko laukti administracinių nutarimų ir naujos kelionių tvarkos. 1923 m. Klaipėdos kraštą pradėjus valdyti Lietuvos Respublikai, tarpvalstybinėmis sutartimis buvo nustatytos pasienio gyventojų teisės, ten gyvenę žmonės gavo specialius pažymėjimus („sienos kortelės“) paprastesniam keliavimui anapus Nemuno.

Kai kam naujoji valstybinė siena ilgam liko dideliu skauduliu. Šimtmečius abiejų Nemuno krantų niekas neskyrė, pakrančių kaimų žmonės buvo įvairiai susigiminiavę, daug ką siejo įvairūs reikalai ir interesai. Didžioji upė nuo seno daugeliui buvo patogi „gatvė“, tuo vandens keliu kilnotasi tai į vieną, tai į kitą, o abi Nemuno pakrantės būdavo vienodai savos. Tos nuoskaudos galop atsiliepė krašto žmonių nuotaikoms, prisidėjo prie nacistinio „anšluso“ sėkmės 1939-aisiais metais.

Būta ir kitokių dalykų. Užsitiesęs Didysis karas visiškai nualino Vokietiją, sužlugdė kažkada galingą ekonomiką ir daugelį ūkio šakų. Po kapituliacijos prasidėjo politinė suirutė, lydima tolesnio šalies nuosmukio, katastrofiškos infliacijos ir viso kito. Tuo tarpu kitapus Nemuno palaipsniui besikūrusi nepriklausoma Lietuva gyvavo kaip žemdirbių šalis, kurios žemės ūkio atsikūrimą ir vėlesnį suklestėjimą lėmė ir sėkmingi tuometinės valdžios sprendimai. Tuometinėje Lietuvos Respublikoje nebuvo nei milijoninių miestų su badaujančiais gyventojais, nei šimtų tūkstančių bedarbių pramonės darbininkų. Atsigaunantys lietuviai ūkininkai išmaitindavo savo šeimas ir vis daugiau savo produktų norėdavo parduoti.

Naujieji pasienio gyventojai netruko susivokti, kad daug maisto produktų Lietuvos krante kainuoja perpus pigiau, kad ten apstu visokių valgomų gėrybių, kurių taip stigo pokariniuose Rytprūsių miestuose. Greitai susiklostė profesionali kontrabandininkų grupė, pigių lietuvišką maistą plukdžiusios per Nemuną ir vežusios tolyn į krašto gilumą. Daug kas sumojo, kad ne taip sunku aplenkti neigudusią valstybinės sienos apsaugą, išvengti muitinių su jų nustatytais mokesčiais ir draudimais.

Didžioji Lietuva tapo Mažosios Lietuvos (ir atokesnių Rytprūsių dalių) neoficialia maitintoja. Per Nemuną keliavo dešros ir kiaušiniai, sviestas ir miltai, naminiai paukščiai ir visa kita. Išigudrinta per upę plukdyti arklius ir galvijus. Dabar jau sunku būtų apskaičiuoti anuometinio nelegalaus maisto tiekimo mastus, sulygininti juos su Lietuvos Respublikos oficialaus eksporto buvusiais dydžiais.

Tiesa, tas kontrabandinis maisto tiekimas nebuvo kokia labdaringa veikla – Didžiosios Lietuvos ūkininkai už savo produktus taip pat gaudavo ką naudinga. Iš Rytprūsių keliavo įvairiausi pramonės dirbiniai (nuo adatų iki visokių mechanizmų), netrūko ir anuometinių narkotikų – „anodijaus“ (eterio tinktūros) ar panašių dalykų. Tais chaoso ir nepriteklių laikais didysis kontrabandos srautas per Nemuną daug kam palengvindavo gyvenimą, kai ką ir praturtino. Tiesa, kentėjo Lietuvos Respublika, negaudama visų mokesčių, bet guvi privačioji iniciatyva žiūrėjo savo naudos, dažnai aplenkdamą nerangias valstybines institucijas.

Vis dėlto Trapėnuose (kaip ir kitame Ne-

muno krante) buvo kuriamos muitinės, ten atvykdavo vis nauji pareigūnai. 1923 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikai ir Vokietijai sudarius prekybos sutartį, buvo bandyta pažaboti suklestėjusią kontrabandą. Tuomet gretimos (pavyzdžiui, Trapėnų ir Viešvilės) muitinės turėjusios darbuotis bendrai, palengvindamos oficialų perėjimą per valstybinę sieną ir apmokestindavusios didesnę gabentų prekių kiekį. 1928 m. gruodžio 20 d. buvo sureguliuotas „mažasis“ pasienio perėjimas, leidžiant lengviau į vieną ar kitą pusę persikelti abiejų krantų gyventojams.

Nors daugėjo legalių kelionių per sieną, oficialios pasienio prekybos ir kitų civilizuotų dalykų, tačiau daug kam būdavo sunku atsispirti gretimo kranto pagundomis. Prisimename daugybę linksmų ir liūdnų istorijų apie anuometines žmonių silpnybes, bandymus sutaupyti vieną kitą litą ar markę. Pasakota, kaip skaisčios Lietuvos mergelės iš ryto persikėlusios į Rytprūsių pusę, aplankiusios prekėmis užverstas Trapėnų krautuves, vakarop į tėvynę grįždavo kaip galudienės gimdyvės su dideliais pilvais – kūną po drabužiais apvyniojusios svetur pirktais audiniais, dar ten prikišdavusios visokių naudingų pirkinių.

1923–1939 m. Trapėnų muitinėje darbavosi 12–15 tarnautojų, bet 1930–1931 m. (gal dėl didžiosios pasaulinės krizės) bandyta jų skaičių mažinti. Tuomet teigta, kad didysis kontrabandos srautas jau rimsta, palaipsniui išsilyginant ekonominiams skirtumams abipus valstybinės sienos. Trapėnuose gyvenę ne vien muitininkai, bet ir jų šeimų nariai, tad su sienos apsauga ten buvo susijęs gal 70 žmonių gyvenimas.

Prisimintina, kad netrumpą laiką panemuniuose rūpintis beveik vien tik ekonomine sienos apsauga. Tuomet dar nebuvo suklestėjęs sovietinėje epochoje svarbus „šnipų ir diversantų“ gaudymas „geležinės uždangos“ irengimas ir žvanginimas ginklais. Atsigaunęs nuo Didžiojo karo baisių, vėl grįžta prie gana idiliško gyvenimo, kurį trisdė visokios nuoskaudos dėl Klaipėdos krašto, revanšistinių nuotaikų aidai ir daug kitų dalykų. Pokarinė ramybė Veimaro Respublikoje pasirodė labai netvirta – ją netruko supurtyti pasaulinė ekonominė krizė 1929–1932 m., jos paspartintas nacionalsocialistų ir jų populistinės propagandos įsigalėjimas, taip 1933 m. sulaukiant faktiško valstybės perversmo, kai gan sparčiai buvo likviduoti visokie demokratijos prasimanymai (nuo politinių partijų iki laisvos žiniasklaidos), kai sėkmingai buvo sukurtas itin efektyvus totalitarinis režimas, netrukęs pakreipti visą pasaulio istorijos tėkmę. Deja, nuoskaula pasienio gyventojai, tuomet tos įvykių tėkmės nešti kaip menki šapeliai, turbūt niekaip negalėjo numatyti, kad po 1929 ir 1933 m. galop ateis 1939 ir 1944 m., nulėmę ir jų įprastinio pasaulio žlugimą.

Grįžtant į kiek ramesnius laikus, prisiminti 1925 m. gyventojų surašymo rezultatai.

Tuomet Trapėnams buvo priskirtos net 7 gyvenamosios vietos: pats bažnytkaimis, Biotchershofas, miškų urėdijos sodyba, po dvi girininkų ir miško darbininkų sodybas. Ten iš viso gyveno 1152 žmonės (iš jų 547 vyrai). Be daugumos evangelikų dar buvo 20 katalikų (prikurtų nebe Viešvilės, o Tilžės katalikų parapijai), 10 žydų ir vienas laisvamanis. Trapėniškiams tekdavo kreiptis nebe į įprastinį gretimąjį Viešvilės teismą, o į tolimą Ragainės teismą

Visoms Trapėnų gyvenvietėms tuomet priklausė 888 ha žemės, kurios hektaro vidutinis našumas buvo įvertintas ne itin gerai – už jį kasmet tekdavo mokėti po 11,56 markės žemės našumo mokesčio. Tuomet būta kaimų, valdžiusių labai geros žemės plotus, už kurių hektarą reikėdavo mokėti ir po 25 markes. Tiesa, vargingiausių smėlynų kaimų žmonės už savo prastų žemių hektarą temokėdavo po 4 markes.

1925 m. Trapėnuose buvo 115 sodybų su 294 butais (namų ūkiais). Ten būta savojo nekilnojamo turto verslo, statybų bumo protrūkių ir panašių dalykų. Ne vienas žemės savininkas savajame sklype sumanė statyti keliabučius nuomojamuosius namus, kur apsigyvendavo valdininkai, miško ar pramonės įmonių darbininkai ir kitokie žmonės, išgalėję sumokėti būsto nuompinigius. Taip Trapėnų gyvenvietė palaipsniui plėtėsi, ten galop buvo priskaičiuotos 122 sodybos.

Daug trapėniškių vertėsi žemdirbyste ir gyvulių auginimu, neretai dar prisidurdami kitokio uždarbio. Buvo du didieji ūkiai – dvareliai: Kristupo Pėteraičio valdytas Biotchershofas su 130 ha žemės ir Miulauerio palikuonių (G. Stanislaušo) valda su 200 ha žemės. Tarp likusių bene 70 ūkių gal du trečdalius sudarė mažazemiai, turėję vos po 0,5–5 ha žemės. Stipresniais ūkininkais dar buvo Mikas Busaitis (su 45 ha), Oto Dovydaitis (35 ha), Kristupas Žilaitis (25 ha), Albertas Klaudaitis (15 ha) ir kiti.

K. Pėteraičio ūkis dar užsiėmė žirgininkyste,

1925 m. sumūrytas laivininko Alberto Vilemaičio namas. Dalį pirmojo aukšto savo krautuvei buvo išsinuomojęs prekybininkas Alfredas Lagys. Ten krautuvėlė veikė ir sovietiniais metais

augino grynaveislius sportinius žirgus. Ten išaugintas eržilas Julmondas, garsėjęs pasiekimais lenktynėse, buvo tikras laimės kūdikis – jis pergyveno Antrąjį pasaulinį karą ir pateko į Vakarus, kur garsiam Vokietijos žirgyne paliko dar daug savo įpėdinių. Gal tolimi trapėniškio žirgo palikuonys ir šiandien dar lenktyniauja reikšmingų varžybų trasose.

Nesulaikomai artėjant Antrajam pasauliniam karui, nemaža Trapėnų lietuvininkų ar jų palikuonių turėjo neblogus verslus. Spartėjant technikos progresui, Julius Barkšaitis ir Vilis Kemeraitis ten pastatė savo degalines – motorų amžinas ženklus. Didžioji lėptpjūvė su gariniu malūnu ir medienos prekybos verslu priklausė Dovydui Geruliui, antroji lėptpjūvė – Augustui Graudžiui. Alfredas Lagys prekiaavo avalyne ir audiniais, J. Barkšaitis ir V. Kemeraitis dar turėjo savo užiegos namus su kolonijinių prekių krautuvėmis. Maksas Vanagaitis valdė daržovininystės ūkį. Miltais prekiaavo Urbšaitis, Rimkus turėjo drogeriją (įvairių smulkmenų parduotuvę). Darbavosi kalvis Frydrichas Svaraitis, batsiuvys Hugo Endrikaitis, siuvėjai Fricas ir Francas Šilvačiai, našlė Mikolaitienė, stalius Hermanas Endrikaitis. Pelningą verslą Trapėnuose turėjo dantistas Kurtas Klovaitis, aptarnaudavęs šimtus pacientų. Veterinaras Gustavas Zubuvaitis tikrindavo mėsos kokybę, o Ana Zubuvaitienė buvo medicinos sesuo. Didžiojoje mokykloje be kitų mokytojų darbavosi Fricas Petraitis ir Ida Gaidytė.

Tuomet dar negrasė demografinės problemos ar kiti baisumai. Dvarininko K. Pėteraičio šeimoje buvo 6 asmenys, kaip ir ūkininko Kristupo Bagdono, Vilhelmo Mertinaičio, Mykolaičių ir kitose šeimose. Buvo ir dar didesnių šeimų, netrūko ir vienišių, tačiau gyventojų Trapėnuose nestigo.

Gal kaip laivininkų, miško ir pramonės darbininkų gyvenvietė Trapėnai buvo gana savotiški. Prieš Antrąjį pasaulinį karą ten buvo priskaičiuoti 122 atskiri sklypai (dalis iš jų dar priklausė ne eiliniams žmonėms, o, pavyzdžiui, bažnyčiai ir pan.), tad savarankiškų namų savininkų, gyvenusių nuosavuose namuose savajame žemės reželyje, nebuvo tiek daug. Dar net 170 šeimų ir vienišių nuomojosi būstus ar sodybas, buvo inamiais, o ne savojo buto savininkais. Tuo Trapėnai buvo panašesni į kokią pramoninę gyvenvietę, o ne į tradicinį žemdirbių kaimą.

Tuometinių namų savininkų sąrašė buvo nemažai lietuviškų pavardžių. Antai prekybininkai J. Barkšaitis ir A. Lagys turėjo nuomą namų ir rinkdavo nuompinigius iš ten apsigyvenusiųjų. Savo sodybėse turėjo siuvėjas Francas Šilvaitis (dar uždarbiavęs kaip laiška-nešys), H. ir H. Endrikaičiai, Augustaitis, F. Urbšaitienė (ši pardavinėjo miltus), ūkininkas Kurtas Endrikaitis (su 5 asmenų šeima), laivo savininkas Albertas Vilemaitis, rentininkas (pensininkas) Martinas Klovaitis, ūkininkai Enzis Enzeinis ir Marta Bajoraitienė, lėptpjūvės savininkas Augustas Graudžius, laivininkas Heinrichas Zubruvaitis (su 5 asmenų šeima), tokia pat šeima turėjęs ūkininkas ir veterinaras Gustavas Zubruvaitis, malūną, lėptpjūvę ir du gyvenamuosius namus valdęs Dovydas Gerulis, Petraitis, Albaitis (su 7 asmenų šeima), Evaldas Bertulaitis, Oto Dovydaitis, Trapėnų ūkininkai: Herbertas Šulmeisteraitis, Kristupas Bagdonas, Johanas Žilaitis, Kristupas Žilaitis, Georgas Grigolaitis, Mikas Busaitis, Albertas Klaudaitis, Fricas Elertas ir kiti.

Paminėtos kitų namų savininkų savotiškesnės profesijos: miško kirtimo meistras, muitinės tarnautojas, gyvulių skerdkas ir mėsininkas, medienos pirklys, žvejys, kepėjas, malūnininkas,

kas, krovinių vežėjas, kasybos meistras. Jos rodė, kad išaugusiuose Trapėnuose anuomet buvo labai išplėtoti įvairiausi verslai: nuo miško ir žemės ūkio produkcijos apdirbimo iki vietos gyventojų aptarnavimo.

Ilgame trapėniškių nuomininkų sąrašė taip pat aptinkame iškalbingų profesijų pavadinimus: laikrodininkas ir fotografas Alfredas Augustis, sielininkai Francas ir Oto Barsčiai, laivų dailidė Furmanas, sūrininkas Heinrichas Gerulis, dažytojas ir tapetuotojas Harderis, keltininkas Kochas, policijos vyresnysis Arturas Lengvenaitis, muitinės sargas Paulius Milkeraitis, mezgėja Ela Niocel, taupomosios kasos vedėja Erika Paulikaitienė.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą sudarytuose Trapėnų gyventojų sąrašuose jau neberandame žydų šeimų. Atrodo, kad kylant nacizmo bangai išvalgesnieji spėjo emigruoti į užsienį (kai kas lyg atsidūrė net JAV), kai kurie žydai kėlėsi pas gimines ir pažįstamus į Didžiąją Lietuvą, kur daugumą jų užgriuvo holokausto baisumai. Trapėnuose likusius jų verslus, sodybas ir kitą turta perėmė tenykščiai gyventojai (tarp jų ir lietuvininkų palikuonys).

Neprastą vietos žmonių gyvenimo lygį rodo kai kurie anuometiniai užsiėmimai. Pavyzdžiui, laikrodininkas A. Augustis dar vertėsi auksinių juvelyrinių papuošalų prekyba. Pakankamai darbo turėjo kirpėjas Eduardas Dambrovskis (Dambrauskas). Perkėlos per Nemuną verslą valdžiusio Kochų giminė dar nuomojo valtis, prižiūrėjo garlaiviių prieplauką.

Paminėtini Trapėnuose dirbę inžinieriai ir mechanikai, prižiūrėję plytines, lėptpjūvių ir malūno mechanizmus. Svarbūs žmonės buvo laivų dailidės, remontavę didžiuosius medinius laivus ar mažas valtes. Didžiojoje plytinėje darbo turėdavo apie 100 žmonių.

Sumanumas ir verslo sėkmė leisdavo pasiekti nemažai laimėjimų. Antai verslininkas Julius Barkšaitis buvo pasistatęs didelį dviaukštį užiegos namų pastatą. Prie to mūrinio tinkuoto statinio buvo pridurtas vienaaukštis priestatas, kuriame veikė audinių ir raštinės prekių krautuvė. Pastato pagrindinį fasadą puošė reklamos – stambūs užrašai, ir įstiklintas medinis priekangis, padailintas įvairiais drožiniais. Tokie didesni ir puošnesni pastatai formavo naujesnių Trapėnų, kaip svarbaus verslų ir prekybos centro, įvaizdį.

Palaipsniui kito ir senojo panemunių kaimo pobūdis. Antai skersinė gatvė, pro muitinę besileidusi žemyn į Nemuno slėnį link perkėlos ir garlaivių prieplaukos, buvo tvarkingai išgrįsta akmenimis. Ta Trapėnų dalis tuomet jau buvo panaši į tikrą miestelį. Didelis mūrinis tinkuotas muitinės pastatas, stovėjęs ant slėnio šlaito pakraščio, dar buvo iškilęs ant aukšto pamato. Praplauskantiems Nemunu jis rodė, kad ten įsikūrusi didelė gyvenvietė su savo svarbiomis įstaigomis.

Tiesa, savotiška Trapėnų raida, kai žmonės kūrėsi labai ilgame panemunių ruože, kai gyvenvietė vis augo „į plotį“, o ne „į gylį“, sodyboms išsimėtant dideliame plote, aplink kuriantis vis naujiems vienkiemiams, neleidė ten susiklostyti tikresniam miesteliui su sava aikšte, tankiai užstatytu centru ir t.t. Kelios gan atskiros Trapėnų dalys, vidutiniškai gyvenusių žmonių gausa, jau minėtas nuomininkų būrys išbarstė išteklis ir galimybes sukurti labiau miestietišką gyvenvietę. Gal tokia pakeleivio žvilgsniui įdomi gyvenvietė vietos žmonėms ir jų įprastiniam gyvenimo būdui ir nebuvo reikalinga. Iki savojo galo Trapėnai taip ir liko labai dideliu, gan išsidriakusiu kaimu, neatsižadančiu savo žemdirbiškųjų ištakų.

Lietuvių antinacinė spauda ir jos leidėjai 1941–1944 m.*

Dr. Arūnas BUBNYS, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Genocido ir rezistencijos tyrimo departamento direktorius, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 10

„Lietuvių fronto biuletenis“ (toliau „LFB“) pradėtas leisti rotatoriumi 1942 m. kovo mėnesį Kaune. Iki 1943 m. vasaros ėjo nereguliariai, 4–6 puslapių apimties (apie 10 spausdintų mašinraščio puslapių). Nuo 1943 m. pabaigos buvo leidžiamas kas 10 dienų, 19 puslapių, 600 egz. tiražu. Paskutinis „LFB“ numeris (Nr. 26 (40) buvo išleistas 1944 m. liepos 7 d. „LFB“ buvo skirtas tik LF narių informacijai ir tarp gyventojų nebuvo platinamas. „LFB“ bendradarbiavo J. Ambrazevičius, J. Būtėnas, A. Strabulis ir kiti LF nariai. „LFB“ redagavo A. Strabulis, J. Virbickas. Pastarasis dar išleido „Vardan tiesos“, padėjo leisti „Pogrindžio kuntaplį“, kuriame bendradarbiavo Leonardas Žitkevičius, A. Baronas ir kt.¹⁷ A. Strabulio teigimu, 50 „LFB“ egzempliorių buvo siunčiama LLA. Vokiečių saugumo policijos ir SD informatoriaus pranešime apie lietuvių tautinį pogrindį minimas ir „Lietuvių fronto biuletenis“: *Iš išleisto lietuvių karių fronto biuletenio Nr. 15 (29) matyti, kad jis savo žinių bagažu labai turtingas. Būnant vienoje didesnėje kompanijoje teko nugirsti tokį pasikalbėjimą iš asmenų, kurių vienas buvo iš katalikiškosios partijos. Jis pareiškė, taip pat ir kiti priėjo išvados, kad katalikų minėtas biuletenis toks geras išeina tik dėka to, kad biuletenis gauna žinias tiesiog kaip stenogramas iš Lietuvos Tarėjų posėdžių. Katalikams tokias stenografuotas žinias duoda Tarėjas Matulionis (finansų generalinis tarėjas Jonas Matulionis – aut. past.). [...] Iš to katalikų biuletenio kitas žinias jau perspausdina kiti laikraščikai. Katalikų biuletenis spausdinamas tik vadovaujantiems. O posėdžiuose dalyvauja rinktinės atstovai, kurie plačiai su vokiečiais nagrinėja visus klausimus, kartais labai slaptus, o nepatikimi tarėjai tą medžiagą panaudoja slaptiesiai laikraščikams leisti. Ypač toji kompanija džiaugėsi paskutiniu juo laikraščiku Nr. 15/28, nes jis nupasakojo Jekelio (Rytų krašto SS ir policijos vadas Friedrich Jeckeln – aut. past.) ir kitų vokiečių pareigūnų neva spaudimą daryti mobilizaciją¹⁸. Gestapas buvo suėmęs „LFB“ 6-ojo numerio leidėjus P. Žukauską-Narutį ir B. Stasiukaitį. Juos tardė vienas Kauno gestapo vadovų Mülleris. Vis dėlto šiems suimtiesiems rezistentams viskas baigėsi laimingai. Jie pasižadėjo nedalyvauti politinėje veikloje, be to, jiems buvo praplečta judėjimo laisvė. Po P. Žukausko-Naručio ir B. Stasiukaičio suėmimo „LFB“ leidyba laikinai sustojo. Septintasis „LFB“ numeris buvo išleistas 1943 m. spalio 28 d.¹⁹ Atnaujintą „LFB“ leido grupė VDU studentų korporacijos „Grandis“ studentų: Juozas Prapuolenis, Jonas Pajaujis, Apolinaras Pukas. Biuletenis buvo spausdinamas rotatoriumi M. Martinaičio parūpintose patalpose buvusios Žemės ūkio ministerijos braižyklų korpuso trečiame aukšte, Kęstučio gatvėje (šiuo metu ten įsikūrusi KTU Mechanikos fakultetas). 1944 m. gegužės 19 d. vokiečių saugumas suėmė „LFB“ leidėją Joną Pajaujį ir jo bendražygį Izidorijų Mališką, VDU studentus Joną Bacevičių, Praną Dūdą, Klemensą Gumauską. Suimtieji kitą dieną buvo išvežti į Štuthofą konclagerį. Penki lietuvių rezistentai iš pradžių buvo uždaryti karceryje. Paprastai taip buvo elgiama su pasmerktais mirti kalininiais. J. Pajaujo nuomone, nuo mirties juos išgelbėjo rašytojas B. Sruoga, dirbęs kanceliarijoje ir sunaikinęs gestapo lydraštį. Vėliau J. Pajaujis su draugais buvo perkeltas į XVII bloką. Suimtus studentus globojo garbės kaliniai A. Lipniūnas, P. Zukauskas ir J. Valenta²⁰.*

Prie LF besišliejantys katalikiškosios orientacijos sąjūdžiai ir žmonės, be „I Laisvę“ ir „Lietuvių fronto biuletenio“, dar leido „Lietuvos Judą“, „Lietuvą“, „Pogrindžio kuntaplį“, „Atžalyną“. Pirmasis „Pogrindžio kuntaplio“ numeris buvo išleistas 1943 m. lapkričio 15 d. Laikraštis išjuokė įvairius nacių veikėjus ir su jais kolaboruojančius lietuvius. Buvo išleista 3 ar 4 šio laikraščio numeriai²¹. Buvęs antinacinės ir antisovietinės rezistencijos dalyvis Liudas Dam-

brauskas itin teigiamai įvertino „Pogrindžio kuntaplio“ vaidmenį rezistencinės spaudos margumyne: *Man rodos, „Kuntaplis“ išvarė gilią vagą tautiniame bare. Jame buvo keliamos kasdieninės negerovės, išjuokiami jų kaltininkai. „Kuntaplis“ nemėgo rašyti užuominomis, jis pliekė konkrečiai pavardėm, net nurodydamas darbo ir gyvenamąją vietą. Kliūdavo spekuliantams, visokio plauko parsidavėliams. „Kuntaplis“ išvardindavo lietuvius, dirbančius gestape, lietuvaite, nuėjusias į vokiečių kariuomenės viešuosius namus. Paprastai tą laikraštėlį gaudavo pasiskaityti tas, kuris būdavo tiesiogiai paliestas. „Kuntaplis“ siekė auklėti, kartu ir įspėti. Žinoma jo leidėjams teko didelė moralinė atsakomybė – nepadaryti liapsusų, neapšmeižti nekaltų²².*

„Lietuvos Judas“ skelbė lietuvių, kurie išduoda vokiečiams lietuvių reikalus (pataikauja okupantams, tarnauja gestapui) pavardes. Be to, buvo skelbiamos su nacių pareigūnais sangulaujančių lietuvių moterų pavardės. Pirmasis „Lietuvos Judo“ numeris buvo išleistas 1943 m. rugsėjo 13 d. Iš viso buvo išleista 2 ar 3 šio laikraščelio numeriai. Informacijas „Lietuvos Judui“ teikė medicinos studentas B. Stasiukaitis (besitraukdamas iš Lietuvos 1944 m. žuvo ant Tilžės tilto), studentas P. Žukauskas, P. Malinauskas, K. Ambrozaitis ir kt. LF nariai. Klaipėdoje gyvenę „Lietuvos Judo“ spausdintojas Alfonsas Sakas rašė: *Buvau pirmojo numerio ir redaktorius, ir leidėjas. Jį spausdinome Šiauliuose, vieno medinio namo antro aukšto koridoriuje, prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios. Spaustuvinį šriftą iš „Titnago“ spaustuvės pavogė ten dirbęs Vanagas. Mes abu su juo ir atspaudėme 1000 egz. „Lietuvos Judas“, kurį Lietuvoje platinom studentams talkinant. Antram numeriui surinkau medžiagą ir ją parengiau spausdinti. Šriftą parvežiau į Šiaulius iš Kretingos pranciškonų vienuolyno spaustuvės. Jį spausdino mano draugai J. Gražys (gyvena Kaune) ir P. Malinauskas (miręs). Abu, kaip ir aš, kalėjo Sibiro lageriuose. Išspausdino 3000 egz. Dalį brolis Antanas nusivežė į Kauną, o iš ten studentai paskleidė Lietuvoje. Buvo išleistas 1944 m. ir trečias „Judo“ numeris. Aš jau šiame darbe nedalyvovau. Nežinau, net kas spausdino²³. LF vadovybės nario Povilo Šilo teigimu, LF vadas J. Ambrazevičius parašė ir išleido du laikraščio „Vardan tiesos“ numerius. Šiauliuose D. Jasaičio iniciatyva buvo leidžiamas laikraštis „Lietuva“²⁴.*

LF idėjiškai artima Lietuvių vienybės sąjūdžio (LVS) organizacija Kaune leido slaptą laikraštėlį „Atžalynas“. Laikraštį rengė grupė Kauno studentų, vėliau prie jų prisijungė ir Vilniaus universiteto studentai. LVS vadovavo žinomas literatas ir žurnalistas Juozas Keliuotis. Apie „Atžalyno“ leidimą savo prisiminimuose jis rašė: *Dabar (1944 m. gegužės mėn. po gestapo įvykdyto VLIK narių arešto – aut. past.), aš tiesiai nuvykau į Aukštąją Panemunę pas savo gerą bičiulį architektą Algirdą Mošinskį. Čia mane sutinka išskėstomis rankomis ir mieliai kviečia pasilikti ilgesnį laiką. Aš čia suredaguojau paskutinįjį, gegužės mėnesio, „Kūrybos“ numerį [...] Čia suredaguojau ir paskutinį pogrindžio jaunimo laikraštėlį „Atžalyno“ numerį, kuris vaikų dar buvo išplatintas. „Atžalynas“ buvo spausdinamas toje pačioje „Spindulio“ spaustuvėje, kaip ir „Kūryba“. Tik „Kūryba“ buvo spausdinama dienomis (tai buvo legalus žurnalas – aut. past.), o „Atžalynas“ – naktimis, vokiečiams miegant²⁵. „Atžalyno“ laikraštis propagavo Lietuvos valstybės atkūrimo, lietuvių tautinės vienybės stiprinimo, kultūros ugdymo ir skleidimo idėjas. 1944 m. balandžio 28 d. „Atžalyno“ numeryje (Nr. 7) buvo išspausdintas programinis straipsnis „Šiandieniniai jaunimo uždaviniai“. Jame buvo pasisakoma už ryžtingą Lietuvos jaunimo nusistatymą siekti Lietuvos laisvės ir nepasiduoti defetistinėms nuotaikoms: *Aukštyn galvos ir širdis! Budėkime! Rytoj likimą kursim.**

Tai tavo pirmasis uždavinys. Kai vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas duos ženklą, tauta turi stovėti ant kojų [...] Nepalaužiamo

*tikėjimo į Nepriklausomą Lietuvą skleidimas – tavo jaunime antrasis uždavinys²⁶. Kaip ir kiti antinacinės rezistencijos laikraščiai, „Atžalynas“ nuosekliai gynė lietuvių interesus ir agitavo prieš vokiečių organizuojamas Lietuvos jaunimo mobilizacijas. „Atžalynas“ buvo spausdinamas 1943–1944 m. Kaune ir Vilniuje. Jame daugiausia bendradarbiavo mokytojai²⁷. LVS leido dar vieną slaptą laikraštėlį – „Baltiją“. Jis ėjo 1944 m. pirmoje pusėje. Šis laikraštis propagavo vieningos baltų valstybės (su buvusiomis prūsų ir jo-vingių žemėmis) sukūrimą. „Baltija“ (1944, Nr. 4) šiuo klausimu rašė: *Jei norime laisvi ir nepriklausomi gyventi, turime susijungti, nes kitaip Rytai sutrempis visus²⁸. Kai gestapas likvidavo Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos (LLKS) spaustuvę, „Atžalynas“ savo spaustuvėje kurį laiką spausdino ir LLKS laikraščius. Gestapai nepavyko išaiškinti ir likviduoti LVS spaudos leidėjų tinkle. Tiesa, du „Atžalyno“ spausdintojai studentai buvo suimti, bet juos pavyko išlaisvinti²⁹. LF istorijos tyrinėtoju Mindaugo Bloznelio teigimu, LF spauda savo apimtimi buvo pati gausiausia tarp visų lietuvių antinacinio pogrindžio organizacijų. Jo paskaičiavimais, LF leidinių teksto apimtis iš viso sudarė 47 spaudos lankus (apie 42 proc. visos antinacinės spaudos apimtys)³⁰.**

LF spaudai savo tiražais ir leidinių skaičiumi beveik nenusileido tautininkiškos orientacijos LLKS spauda. Remiantis gestapo dokumentais, LLKS vyriausiąją vadovybę sudarė: politinė vadovybė – inžinierius Klemensas Brumys, techninė vadovybė – inžinierius Povilas Konkulevičius ir inžinierius Jurgis Lelejevas. Redakcijai vadovavo chemikas Jonas Deksnys. Redakcijos bendradarbiai buvo pasiskirstę pagal veiklos sritis: teisėjas Izidorius Kurkietis (kariniai klausimai), inspektorius Petras Jurkštas (darbo ir socialinė sritis), saugumo policijos tarnautojas Povilas Žičkus, inž. P. Konkulevičius ir majoras Romas Gintautas (kariniai klausimai), dipl. agronomas Balys Gaidžiūnas (žemės ūkis), chemikas Jurgis Valiulis (asmenys dokumentai, ryšiniai). Radijo ryšiais rūpinosi Juozas Rudokas, J. Valiulis, Balys Baleišis ir P. Konkulevičius, dokumentų ir spaudos platinimu – Stasys Margelevičius, Stasys Kostka ir P. Jurkštas, dokumentų padirbinėjimu – inž. P. Konkulevičius³¹.

Pagrindinis LLKS laikraštis buvo „Laisvės kovotojas“ (toliau – „LK“). Pirmasis jo numeris išėjo 1942 m. spalio 8 d. Kaune. Laikraštis buvo leidžiamas du kartus per mėnesį. Išleista 28 „LK“ numeriai. Paskutinis (Nr. 26) Kaune buvo išleistas 1944 m. gegužės 15 d. B. Railos iniciatyva 1944 m. vasarą Šiauliuose buvo išleista dar du „LK“ numeriai. Du pirmuosius „LK“ numerius rotatoriumi Kūno kultūros rūmuose Kaune išspausdino A. Sasnauskas ir B. Sriubas³². Trečias „LK“ numeris slapta buvo išspausdintas viešojo Kauno spaustuvėje, 3500 egzempliorių tiražu. Nuo 4-o numerio „LK“ pradėtas spausdinti slaptose LLKS spaustuvėse Kaune³³. Apsirūpinę spausdinimo technika, LLKS nariai padidino „LK“ tiražą iki 10 tūkstančių egzempliorių. 1944 m. vasario 16 d. specialus „LK“ numeris, papuoštas trispalve juosta, buvo išleistas 14 tūkstančių tiražu. 1942–1944 m. LLKS Spaudos skyrius išleido daugiau nei 225 000 egzempliorių spausdintų leidinių (didžiąją dalį sudarė „Laisvės kovotojo“ ir „Apžvalgos“ tiražas)³⁴. Vokiečių saugumo policijos ir SD ataskaitoje apie rezistencinę spaudą rašoma, jog leidiniai iš Kauno ir Vilniaus įvairių imonių sunkvežimiais išvežami į provinciją, o patikimi žmonės apskrityse daugina ir platina atvežtus laikraščius. Taip pogrindžio informacija žaibiškai plinta po Lietuvą. *Visi laikraščiai pasisako už visišką Lietuvos valstybės nepriklausomybę... Kiekviena politinė grupė bando įtikinti kitą savo pažiūrų teisingumu, kaip antai demokratinė spauda nurodinėja, jog reikia skaityti ir platinti tik josios laikraščius³⁵.*

1942 m. pradžioje LLKS Kaune pradėjo

leisti „Apžvalgą“. Iš pradžių ji buvo spausdinama rotatoriumi, o nuo 1943 m. slaptose LLKS spaustuvėje. Pirmąsias „Apžvalgas“ spaudai paruošė Zenonas Blynas. Vilniaus ir Kauno LLKS apygardos leido atskirus „Apžvalgos“ numerius. Kauno „Apžvalga“ numeruota nuo Nr. 1, o Vilniaus nuo Nr. 101. „Lietuvių enciklopedijos“ duomenimis, iš viso buvo išleista apie 150 „Apžvalgos“ numerių. Iki 1942 m. pabaigos „Apžvalgose“ dažniausiai buvo spausdinami Zenono Blyno straipsniai. Jie sudarydavo 50–75 proc. laikraščio turinio. Be to, 1942 m. balandžio mėnesį Z. Blynas parašė kreipimąsi į generalinius tarėjus ir atvirą laišką vokiečių generaliniam komisarui Lietuvoje Adrianui Theodorui von Rentelnui, kuriame ragino suteikti Lietuvai nepriklausomybę³⁶. Pasitraukęs iš LLKS, 1944 m. sausio–birželio mėnesiais Z. Blynas pats rašė ir leido slaptus laikraščius „Naujas žygis“ (išėjo 10 numerių) ir „Mūsų žemė“ (3 numeriai). Šiuos laikraščius Z. Blynas spausdino rotatoriumi 200–250 egzempliorių tiražu ir platinavo tarp savo bendradarbių. Sovietams vėl užėmus Lietuvą, Z. Blynas buvo suimtas ir nuteistas mirties bausme. Mirties bausmė buvo įvykdyta 1946 m. gruodžio 10 d.³⁷

1944 m. kovo 1 d. Vilniuje buvo išleistas dar vienas LLKS laikraštis – „Laisvas žodis“. Išėjo tik du šio laikraščio numeriai (Nr. 2 – 1944 m. kovo 15 d.). „Laisvą žodį“ redagavo LLKS vadovybės narys Vilniaus universiteto doc. Stasys Žakevičius ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas Vytautas Jurgutis³⁸.

Kartu su nepriklausomos Lietuvos Sąjūdžiu LLKS Lietuvos šaulių sąjungos vardu išleido tris „Lietuvos laisvės trimito“ numerius³⁹. Ši laikraštį radagavo teisininkas Izidorius Kurkietis. Jį 1944 m. gegužės mėn. suėmė gestapas ir 1945 m. kovo 30 d. numarino Bairoto kalėjime. Be minėtų laikraščių, LLKS dar leido vidaus informacijos biuletenį, o LLKS apygardos ir skyriai – vietinius laikraščius (pvz., „Kovoja lietuviai“ (Suvalkų Kalvarijoje), „Frontas“ (Pabaisko valsčiuje)⁴⁰.

* *Pranešimas skaitytas 2013 m. balandžio 29 d.*

LR Seime vykusiame forume-minėjime

„Ikalinti „Dievų miške“, skirtame 1943 m. nacių suimtiesiems ir Štuthofų koncentracijos stovykloje įkalintiems Lietuvos šviesuoliams atminti

¹⁷ Į *Laisvę* 1982, Nr. 84(121), p. 54; *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1958, t. XVI, p. 130.

¹⁸ LCVA, f. R-1399, ap. 1, b. 10, l. 221.

¹⁹ M. Bloznelis, *Lietuvių frontas*, p. 80.

²⁰ Ten pat, p. 82; A. Bubnys, *Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944)*, V., 1998, p. 255.

²¹ *Lietuvių enciklopedija*, t. 23, 1961, p. 192.

²² L. Dambrauskas, *Gyvenimo akimirkos*, I dalis, V., 1990, p. 168–169.

²³ Cit. iš A. Martinionis, „Lietuvos Judas“ arba rezistencinis pogrindis“, *XX amžius: Lietuvos valstybingumo problemos*, Kaunas, 1990, p. 107.

²⁴ P. Šilo 1945 m. sausio 22 d. tardymo protokolo išrašas, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 63, l. 186.

²⁵ J. Keliuotis, *Dangus nusidaro raudonai*, Chicago, 1986, p. 43.

²⁶ *Atžalynas*, 1944, balandžio 28, Nr. 7.

²⁷ „Atžalynas“, *Lietuvių enciklopedija*, Boston, t. 1, 1953, p. 384.

²⁸ *Baltija*, 1944, Nr. 4.

²⁹ „Priešnacinės veiklos iškarpa“, į *Laisvę*, 1985, Nr. 3(130), p. 65.

³⁰ M. Bloznelis, *Lietuvių frontas*, p. 89.

³¹ Vokiečių saugumo policijos ir SD vado Lietuvai 1944 m. vasario mėnesio ataskaita RSHA Berlyne apie lietuvių pasipriešinimo organizacijų likvidavimą, Bundesarchiv (toliau – BA), Sygn. R6/45, S. 9–10.

³² *Laisvės besiekiant: Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos įnašas į antinacinę rezistenciją*, Čikaga, 1983, p. 44.

³³ B. Raila, *Versmės ir verpetai*, Boston, 1970, p. 37–38.

³⁴ B. Raila, *Versmės ir verpetai*, p. 39.

³⁵ Vokiečių saugumo policijos ir SD vado Lietuvai 1943 m. vasario mėnesio ataskaita RSHA Berlyne, LCVA, R-1399, ap. 1, b. 61, l. 11.

³⁶ Z. Blyno 1945 m. spalio 4 d. ir spalio 5 d. tardymo protokolai, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 41865/3, l. 50, 51, 57.

³⁷ Ibid., b. 41865/3, l. 91, 118, 124.

³⁸ *Laisvės besiekiant*, p. 43; Išrašas iš V. Jurgučio 1945 m. vasario 20 d. tardymo protokolo, LYA, f. 3377, ap.

³⁹ B. Raila, *Versmės...*, p. 37.

⁴⁰ *Laisvės besiekiant*, p. 42.

Iš Mažosios Lietuvos istorijos

Juodasis kryžius – taikios kuršių krikšto idėjos žlugimas prieš 750 metų (I)

Habil. dr. Benediktas JANKAUSKAS, Kaunas

Istorikas Tomas Baranauskas straipsniu „2013-ųjų metų Lietuvos istorijos jubiliejai padės prisiminti savokilme“ (www.delfi.lt, 2013-01-04) priminė svarbiausias šių metų Lietuvos istorijos sukaštis. Savo užrašuose radau ir tokių, kurios T. Baranausko nepamirėtos. Viena iš jų – taikios Kuršių krašto krikšto iniciatyvos sužlugdymas 1243 m.

Tiesa, norima pagarsinti juodoji sukaštis nepretenduoja į Lietuvos sukaštį vardyną; ji labiausiai aktuali Lietuvos Klaipėdos-Palangos krašto (buvusios Kuršių Pilsoto ir Mėguvos žemės) ir buvusios bene didžiausios Ceklio (Keklio) žemės¹ žemaičiams, bet labai svarbi ji ir šiaurinės Lietuvos gyventojams, kadaise priklausiusiems Žiemgalai ir turintiems nemažai žiemgališko kraujo dėl daugkartinių masinių žiemgalių pasitraukimų į Lietuvą po jiems nesėkmingų kovų su kalavijuočiais ar kitokių jų sukeltų negandų^{2,3,4}. Tokios žinios svarbios visiems, kurie domisi istorinėmis savo kilmės šaknimis.

Kuršiškoji Žemaitijos dalis. Ar tikrai kuršiškoji? Ceklio žemės riba, ypač pietrytinė jos pusė, dar yra nepakankamai žinoma daugeliui Žemaitijos ir visos Lietuvos gyventojų, net priėmus dabartinių istorikų tvirtinimą, kad Ceklio žemė yra kuršiška. Todėl tos ribos nužymėjimui pasinaudoju T. Baranausko ir G. Zabielos⁵ apibendrintais 1253 m. balandžio 4 ir liepos 20 d. žinomais Pietų Kuršo dalybų aktu tarp Kuršo vyskupo Henriko ir Livonijos ordino atstovų duomenimis⁶. Daug dalybų aktuose minimų pavadinimų yra arba neišlikę iki šių dienų, arba dėl netikslaus užrašymo ar pakitusių pavadinimų sunkiai atpažįstami.

Pagal aiškiai lokalizuotas pietrytinio Ceklio žemės pakraščio gyvenvietes: Gargždus, Rietavą, Žarėnus, Žasūgalą, Nevarėnus, galime Ceklio žemės pietrytinę ribą žymėti nuo Gargždų pro Vėžaičius, Endriejavą, Rietavą, Tverus (Žarėnai lieka toliau į šiaurės vakarus nuo ribos), šiauriau Varnių, pro Janapolę, Kuršus (kurie aktuose neminimi, bet yra apie 4 km į pietryčius nuo Žasūgalos), pro Žylakius⁷ (šalia Šatrijos kalno) ir pro Tryškius (netoli Nevarėnų) pasiekiant Ventos upę netoli jos santakos su Virvyte (Virvyčia). Toliau riba eina Ventos upę šaurės vakarų kryptimi maždaug iki sienos su dabartine Latvija. Šiaurinė Ceklio žemės riba buvusi tarp Griežės (Mažeikių

Kuršių valdovas Lamekinas apie 1230 m.

rajone) ir Skuodo¹. Ceklio žemės centras buvo Gandinga šalia dabartinės Plungės, Pilsoto žemė buvo netoli Klaipėdos, Mėguvos – Kretingos-Palangos apylinkėse¹.

Negalime pamiršti, kad garsus lingvistas Augustas Bilenšteinas (August Johann Getfried Bilenstein), gimęs Jelgavoje, mokesis Halės ir Dorpat universitetuose, buvęs Kioningsbergo universiteto garbės daktaru ir Sankt Peterburgo mokslų akademijos nariu, Ceklį vadino Žemaitijos dalimi. Tokios pat nuomonės buvo ir lenkų istorikas Henrikas Lovmianskis⁵ (Henryk Łowmiański).

Vokiečių invazija į Dauguvos žemupio kraštus. Pažymėtina, kad vokiečių pirkliai Dauguvos žiotis buvo pamėgę jau XII a. pradžioje; liubekiečiai prekeiviai minimi kasmet lankęsi nuo 1111 m.^{2,4} Brėmeniečiai pirkliai prie Dauguvos lankytis pradėję 1158 m.² ir buvę užpulti liubekiečių kaip neatpažinti grobikai. Paskutiniaisiais to amžiaus dešimtmečiais su vokiečių pirkliais atvykdavo ir savo „misijas“ pradėjo vykdyti

Romos katalikų bažnyčios dvasininkai. Anot T. Narbuto², pirmasis tokių misijų vykdytojas vyskupas Meinhardas (Meinhard) prie Dauguvos išsilaipinęs 1186 m. Alvydas Butkus⁹ ir www.bernardinai.lt jo atvykimą nurodo 1184 m., o Hermanas Vartbergė – net 1173 m.⁸ Iš pradžių taiki Meinhardo krikščionybės platinimo misija sulaukusi vietinių gyventojų palaikymo; palei Dauguvą buvo įkurta vokiečių riterių vienuolių kolonija. Bet krikščionybės platinimo sėkmė buvusi permaininga. Meinhardas mirė 1196-10-12⁸ jau patyręs daug nesėkmių².

Antrasis vyskupas Bertoldas, atvykęs tais pačiais 1196², buvęs sutiktas palankiai, bet vos pradėjęs krikšto misiją, sulaukęs pasipriešinimo ir daug kitokių nemalonių. Sužinojęs apie priešį rengiamą pasikėsinimą, jis spėjęs slapta išplaukti į Gotlandą, o iš ten į Vokietiją.

Išklauses Bertoldo pasakojimus, popiežius Celestinas III paskelbęs Kryžiaus žygį prieš latvius². Vyskupas sutelkęs kariuomenę ir 1198 m. su ja atvyko į Livoniją⁹, bet jau pirmame susidūrimo su vietiniais gyventojais buvo nukautas^{2,9}.

Prieštarigai vertinamas trečiasis lyvių vyskupas⁹ Albertas (Albert von Buxhōwden) su jo įkurto Kalavijuočių ordino pagalba Dauguvos krašte viešpatavo daugiau kaip 28-erius metus^{2,9}. Tuo laikotarpiu kalavijuočiai užvaldė ne tik visą dabartinės Latvijos dešiniąją Dauguvos žemupio pakrantę (buvusius lyvius ir latgalius), kairiojoje Dauguvos pakrantėje gyvenusius sielius, didelę Estijos žemės dalį^{9,10}, bet dažnai puldinėdavo ir dalinai užvaldė ir Žiemgalą, ir šiaurines Kuršo žemes, grasino kaimynėms – Rusijai bei Lietuvai. Prievarta, apgaulėmis ir brutalia jėga skleidžiamą krikščionybę nebuvo patvari; mažiausiai progai pasitaikius naujakrikščiai grįždavo prie senojo tikėjimo.

Taikaus krikšto idėja. Vyskupui Albertui mirus, vyskupystei valdyti 1230 m. buvo atsiųstas vienuolis Balduinas. T. Narbutas rašo, kad *šiam Balduinui pavyko šią provinciją gražiuoju paversti krikščioniška*². Tuo metu Kuršą karaliaus teisėmis valdęs Lamekinas (Lammechinus)¹¹ ar Liamechinas¹¹, *vyras narsus, gynęs savo tautą nuo nuolatinių danų ir švedų puldinėjimų*².

Išlikęs yra to kuršių valdovo portretas su kiek kitokiu jo vardu¹.

T. Narbutas², darydamas nuorodą į „Chron. Livon. – P. 183; Albericus. – P. 542“, teigia, kad *Būdamas jau gražiuose metuose, jis (Lamekinas – B. J.) susipažino su Balduinu ir pritarė pastarojo siūlymui, kad Kuršas, pripažinęs krikščionybę savo krašto vyraujančia religija, priimtų apaštoliškojo sosto teisingą užtarimą ir globą*. Tokį pasiūlymą 1230 m. gegužės 28 d. ovacijomis priėmė Dinamiundos abatas kartu su pas jį susitelkusiais pirkliais ar tuo metu Rygoje apsistojusiais jūreiviais, riteriais kalavijuočiais, kryžiuočiais ir Rygos gyventojais². Sutartis apie tai esanti pateikta „Raynaldi. Ann. Eccles. – T. III. – P. 425“. Kuršiai tada prisiekė pripažinti kunigaikščius ir juos saugoti nuo visokių pavojų, priimti iš jų rankų Krikšto sakramentą, paklusti jiems ir ganytojui, kurį paskirs popiežius.

Kuršiai taip pat priėmė išipareigojimą rinkti duokles ir mokesčius, tokius kaip kad nustatyti Gotlando saloje, be to, dar savo pačių lėšomis aprūpinti ir pristatyti ginkluotų žmonių, o prireikus stoti kovon ginti krikščioniškų šalių ar tuo būdu skleisti šventąjį tikėjimą². Tikrumo dėlei ir laiduojant buvę pristatyti įkaitai.

Brolis Balduinas savo ruožtu pareikalavęs, kad kuršiai besalygiškai pasiduotų popiežiaus valdžiai, skirdamas jiems dvejų metų laikotarpį, per kurį jie, parengę garbingus pasiuntinius, nuvyktų pagerbti ir apdovanoti Šventąjį tėvą, iš kurio jie turėtų gauti nurodymus, kaip valdyti savąjį kraštą². Analogiškas sutartis sudarę ir kuršiai iš Bandošės, Vandenės valsčių, taip pat gyvenę anapus Ventos, kairiajame jos krante, ties Žemgalos ir Žemaitijos riba².

¹ Ceklio krašto istorija. Iš „Istorijos vingiais“, <http://ceklis.lt/>

² Narbutas T., *Lietuvių tautos istorija*, III t. Vilnius: Mintis, 1994, 484 p.

³ Kiaupa Z., *Lietuvos valstybės istorija*, II leidimas, Vilnius: Baltos lankos, 2006, 312 p.

⁴ Daukantas S., *Istorija žemaitišką*, Vilnius, 1995, 664 p.

⁵ Baranauskas T., Zabielas G., „Ceklis 1253 metais: istorinė - archeologinė analizė“ in: *Žemaičių istorijos vairsas iš 750 metų perspektyvos*, sudarytojas A. Ivinskis, Vilnius: Aidai, 2004, p. 9-55.

⁶ Butkus A., *Latvija, Kaunas: Aesti*, 1995, 70 p.

⁷ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-10-11-sv-meinhardas/70229>

⁸ Vartbergė H., „Livonijos kronika parengta dr. Ernst Strelkės“ in: *Latvis H., Vartbergė H., Livonijos kronikos*. Vilnius: Mokslo, 1991, p. 166-208.

⁹ Latvis H., „Senosios Livonijos kronika, pagrįsta trijų pirmųjų vyskupų darbais“ in: *Latvis H., Vartbergė H., Livonijos kronikos*, Vilnius: Mokslo, 1991, p. 23-152.

¹⁰ *Lietuvos istorija* (red. A. Šapoka), Vilnius: Mokslo, 1990, 687 p.

¹¹ Narbutas T., *Lietuvių tautos istorija*, IV t., Vilnius: Mintis, 1997, 668 p.

Gegužės 7-oji – Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena

Skaitytojams pristatome Panevėžio kraštotyros muziejaus rinkiniuose saugomą švietėjos, rašytojos, publicistės, knygnešės, visuomenės ir kultūros veikėjos, filantropės, etnologės Gabrielės Petkevičaitės-Bitės 1914 m. rašytą straipsnį apie lietuvių kalbos ugdymo svarbą, inteligentijos dvasingumo paviršutiniškumą. Straipsnis parengtas praėjus dešimčiai metų nuo spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimo (1864–1904 m. buvo draudžiama spausdinti, įvežti ir platinti lietuviškus leidinius). Bitės tekstas atskleidžia patirtį, pajautas žmogaus, aktyviai dirbusio, kūrusio dėl tėvynės tautinio atgimimo, dėl tautos švietimo ir lavinimo, teikusio paramą lėšų stokojuosiem lietuviams moksleiviams, studentams, inteligentams. Nuo ryškiausios XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės Panevėžio krašto asmenybės G. Petkevičaitės-Bitės mirties praėjo 70 metų, o daugelis jos minčių, išvalgy, skleistų idėjų yra aktualios ir šiuolaikiškos. G. Petkevičaitės-Bitės straipsnis „Gimtosios kalbos reikalu“, pasirašytas slapyvardžiu B., buvo spausdintas 1914 m. laikraštyje „Lietuvos žinios“ Nr. 106. Straipsnio kalba autentiška.

Gimtosios kalbos reikalu

Ką tik praėjusios dešimties metų sukaštutės turėtų mums visiems priminti ne tik visą tą, ko neturime, ko mums dar trūksta, be ko mes kaip tauta plėtoties negalime, bet ir tą, ką mes užvis gerbi ir branginti privalome, be ko nei mūsų prisikėlimo, nei mūsų atgijimo nebūtų buvę, be ko lietuviai – lietuviais nebūtum galėję vadintis. Aišku, kad kalbu čia apie savo gimtąją kalbą.

Tą mūsų gimtąją kalbą, gryną, lankią ir drauge galingą amžių amžiais mūsų sodie-

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. XX a. pradžia. Iš Panevėžio kraštotyros muziejaus rinkinių

čiai išlaikę nuo pražuvimo, amžių amžiais ji išgyveno, kaip stambus mūsų žmoniškumo senovės paminklas, nesidavęs jokioms bangoms nuplauti, jokioms audroms sutrinti.

Mes, šių dienų inteligentai, pamiršdami ir užmesdami tą savo gimtąją kalbą, arba darydami ją – parodome vien, kaip visa ta mūsų ingyta taip vadinama kultūra yra paviršutinė, kaip mes neišsigiliname į visą ją, kas iš tikrųjų žmogaus vidurinę vertę sudaro ir visuomet sudarys. Juk kiekviena kalba, pati savaimi, kalbos turtai ir kalbos struktūra – yra visų pirmų nuolatinių ir gyvas liudininkas – tų dvasios turtų, to žmonių dvasios pasikėlimo – kursai buvo pasiektas jau tuomet, kuomet šioki arba kitoki kalba tvėrėsi, t. y. emė skirties vienas žmonių gru-

pių dvasios ypatingumais, nuo kitų žmonių grupių dvasios ypatingumų.

Mūsų kalba, rodėsi, mes lietuviai vien didžiuties galime – tiek joje kaip formų, taip ir žodžių turtų sukrauta. Žmonės, kurie prie tokios kalbos lopšio stovėjo, turėjo visų pirm būti gabūs ir apdovanoti didele atmintimi, be to pastabūs ir jautrūs, kadangi visokiems mažmožiams, visokiems jausmų laipsniavimams – niekuomet išreikšimo netrūkstą.

Dabar gi užtenka mažiausio mūsų inteligentų susirinkimėlio, idant užgirdus bjauriausią mūsų kalbos darymą. Nekalbu čia apie tarmių ypatingumus: įvairūs ištariamai kalbos nesudarkys, bet apskritai apie kalbos nemokėjimą ar jos iškraipymą, kuo ypač pasižymi dabartinė mūsų inteligentų karta.

Įvairioms redakcijoms siunčiamų raštų dauguma – tai irgi ypatingas rodosi rinkinys, kuriame visomis išgalėmis stengiasi gimtosios kalbos visus gražiausius ypatingumus užtrinti.

Taip tai žino dabartinė inteligentų karta savo kalbą.

Apie tokių inteligentų vaikus – dar baisiau darosi prisiminus. Juk tie vaikučiai jau nuo mažens yra pratinami bjauriai lietuviškai kalbėti, gražios kalbos namie nei netenka jiems išgirsti. Paskui dažnam atvejy – vaikant madų ir negalvojant, kas tokio jau nuo mažų dienų skaudžiamoji dvasiškai vaiko sieloje darosi – imama kitatautė auklėtoja vaikų; dar paskiau tokie vaikai lanko kitataučių mokyklas, kur iki šiol retoje vietoje tik primenama, kad lietuvių kalbos esama, nes jei ir būna prigimtosios kalbos lekcijų, tai nekokios ir per daug retai, kad galėtų iš pamatų ką nors pamokyti.

Į visą tą žiūrint, ir baisiausias pasekmes permatant reikia tik stebėtis, kodėl tik vienas Rygiškis Jonas iki šiol prieš tokį dalyką stovi

kelia balsą? Kodėl kiti inteligentai, beveik visa Lietuva, užprotestavo prieš Gedimino bokšto griovimą Vilniuje, prieš pilies kalno ardymą, o tylomis praeina pro kasdien atsitinkantį faktą mūsų brangiausio ir seniausio tautos paminklo griovimą, prieš mūsų gimtosios kalbos ir iš pamatų ir iš šaknų ardymą?

Argi tas Vilniuje bestovis paminklas gali susilyginti su tuo, kuo mums visiems yra ir ką mums visiems teikia gimtoji kalba?

Apsvarstykime visi gerai ši klausimą ir pamanykime, ką padarius? Aišku, kad mes inteligentai ypač, jei iš tikrųjų norime savo tautos inteligentų vardu vadintis ir savo tautos vadais būti – neturime teisės dėtis prie savo brangiausio paminklo griovimo.

Artinas L. M. Dr-jos (Lietuvių mokslo draugijos – J. G.) suvažiavimas. Bene pamėginus sudaryti bent koki mūsų gimtąją kalbą besirūpinantį skyrių. Mūsų kalbos grožė ir turtus, drauge ir mūsų kalbos taisykles, populiarizuojančios paskaitos, laiks nuo laiko ruošiamos įvairiuose mūsų miestuose bene daugiausia čia padarytų? Gyvo žodžio galia juk jau išmėginta. Visi tomiai prirašyti knygų dažnai nepadarys tą, ką gali padaryti viena gražiausia paskaita. Bene galima būtų tokių paskaitų eilę suruošti? Bene tas pats Rygiškis Jonas, arba kas kitas koks mūsų kalbos žinovas apsiimtų tai čia, tai kitur apie gimtąją kalbą papasakoti, o gal sistematiniai tą dalyką atliktų.

Vienu žodžiu, galvokime, rūpinkimės, kaip geriau savo gimtosios kalbos išmokyti. Jei tikrai panorėsim, ir dalyko svarbą suprasime – nebus sunku savo dabartinį apsilėidimą pataisyti.

B.

Publikaciją parengė Panevėžio kraštotyros muziejaus muziejininkė Jūratė GAIDELIENĖ

Vilniaus krašto atgavimas

Mes be Vilniaus nenurimsim

Antano Stankūno kolekcija 1939 m. Vilniaus atgavimo proga

Prof. Aleksandras VITKUS, Ligita KARDOKAITĖ, Emilija SKUDRIENĖ, Vilnius

„Mes be Vilniaus nenurimsim“ – tokie dainos žodžiai visą tarpukarį skambėjo lietuvių ausyse, tačiau, kai 2012 m. prof. P. Bingeliui reikėjo susirasti šios dainos gaidas, teko kreiptis į archyvą. Užmiršo jau Lietuvos žmonės, kad tarpukariu ši daina skambėjo kiekvieno lietuvių širdyje.

Istorija, nors ir skaudi, taip lėmė: 1939 m. spalio 11 d. Maskvoje pasirašyta Vilniaus ir Vilniaus srities Lietuvos Respublikai perdavimo ir Lietuvos-Sovietų Sąjungos savitarpio pagalbos sutartis. Pirmuoju straipsniu Sovietų Sąjunga perduoda Lietuvai Vilnių ir Vilniaus sritį. Spalio 11–12 d. Lietuvos miestuose ir miesteliuose vyko gyventojų džiaugsmo ir manifestacijos Vilniaus atgavimo proga. Tačiau netrukus jau buvo sakoma: „Vilnius mūsų, o mes rusų.“

1939 m. spalio 27 d. Lietuvos kariuomenė – gen. V. Vitkausko vadovaujama Vilniaus rinktinė – pradėjo žygį iš Širvintų ir kitų pasienio vietų į Vilnių. Visos voros turėjo peržengti administracijos liniją spalio 28 d. 9 val. Tačiau rusų pasienio daliniai nebuvo gavę savo vadovybės įsakymo sienai atidaryti. Tik 11 val. Lietuvos kariuomenės daliniai peržengė demarkacijos liniją, skyrusią Lietuvą nuo Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto, ir taikiai įžengė į Vilnių – Lietuvos sostinę.

12 val. dabartinėje Savivaldybės aikštėje įvyko oficiali Vilniaus atgavimo ceremonija, o Katedros aikštėje Lietuvos kariuomenė sveikino lietuvių, gudų, lenkų, rusų ir žydų atstovai. Vilniaus arkivyskupas R. Jalbžikovskis uždraudė skambinti varpais Lietuvos kariuomenės įžengimo į Vilnių proga. Iškilmingos pamaldos Vilniuje vyko Aušros vartų koplyčioje. Po to Katedros aikštėje gen. V. Vitkauskas priėmė Vilniaus rinktinės parada. Gedimino kalne po 19 metų vėl iškilo didelė Lietuvos trispalvė. Ją sveikino bažnyčių varpai, 21 patrankos šūvis, Lietuvos himnas, giedamas šimtatūkstantinės minios.

Lietuvos kariuomenės įžengimo momentus užfiksavo fotografai, kurių nuotraukos saugomos Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Tačiau daug momentų

1925–1938 m. veikė visuomeninė Vilniaus vadavimo sąjunga (1937 m. – 27000 narių, 600000 rėmėjų). 1927 m. Vilniaus vadavimo sąjungos išleistas plakatas. Iš V. Lesčiaus ir A. Anušausko knygos „Kovų istorijos II knyga. XX amžius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 67

liko neužfiksuota ir todėl brangi bet kuri surasta nuotrauka iš to laiko. Mums pasisekė per kraštotyriminę Emiliją Skudrienę surasti Betygaloje gyvenantį Antaną Stankūną, kuris turi savo brolio Teodoro Stankūno paliktą fotonuotraukų iš to laiko, kai jo brolis tarnavo Tauragės 1936–1937 m. trečiame dragūnų pulke, o 1939 m. buvo mobilizuotas važiuoti Vilnių, kai šis miestas buvo atiduotas Lietuvai. Jo batalionui teko garbė iš Gaižiūnų poligono 1939 m. spalio mėn. vykti į Vilnių jos atgavimo metu. Tik prieš 18 metų kai kurios nuotraukos buvo eksponuotos Betygalos muziejuje.

Padedant kraštotyriminkei Emilijai Skudrienei, Antanas mums perdavė nuotraukas spausdinimui. Jas nuskenavo, kokybiškai sutvarkė Ligita Kardokaitė ir jos visos pirmą kartą skaitytojams čia pateikiamos. Tikimės, kad jos sudomins ir Lietuvos praeities tyrinėtojus.

Antroje nuotraukos pusėje užrašyta: „1939 m. Vilniuje. Rusų ir Lietuvos kariuomenės kareiviai žygiuoja susigrąžinti Vilnių. Atiduoda.“ Nežinomo autoriaus nuotr. Dešinėje – lietuviai, o kairėje – rusai

Lietuvos kariuomenės tankų dalinys jau važiuoja Vilniaus gatvėmis, 1939 m. spalio mėn.

Raitas kareivis sveikina su Vilniaus priemiesčio gyventojais. A. Stankūnas teigia, kad ši nuotrauka yra iš Vilniaus atgavimo, 1939 m. spalio mėn.

Orkestras dar Vilniaus pakraštyje, o minios žmonių jau pasitinka Lietuvos karius

Lietuvos kariuomenės karininkai Vilniaus apylinkėse turėjo bendrauti su rusų kareiviais, 1939 m. spalio mėn.

Iš poligono pakeliui į Vilnių. Antroje nuotraukos pusėje užrašyta: „Pakeliui į Vilnių. Gaižiūnų stoty 1939 m. spalio mėn. 15 d.“ Tai Tauragės artilerijos dalinys

Tankų dalinys jau įvažiuoja į Vilnių, 1939 m. spalio mėn.

Juozas Urbšys – Nepriklausomos Lietuvos karininkas

Dr. Audronė VEILENTIENĖ, Kaunas

Juozas Urbšys. Iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių

Juozas Urbšys Rusijoje 1917 m. buvo baigęs Čiugujevo karo mokyklą Charkovo srityje ir dalyvavęs I pasauliniame kare. Grįžęs į Lietuvą, jis gyveno Panevėžyje su čia gyvenančiais ir besimokančiais gimnazijoje broliais Povilu, Ignu ir seserimi Elena ir dirbo malūne. Ignas Urbšys išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, o 1919 m. balandžio 12 d. buvo mobilizuotas Juozas Urbšys ir paskirtas į Panevėžio batalioną¹. Tuo metu vyko kovos su Sovietų Rusija, Lietuvos kariuomenė perėjo į puolimą. 1919 m. balandžio 27 d. Panevėžio batalionas iš Kėdainių ir Šėtos puolė Pagiriuose įsitvirtinusias Sovietų Rusijos kariuomenės pajėgas, kurios su dideliais nuostoliais buvo priverstos atsitraukti. Vėliau batalionas, susitaręs su vokiečiais, sėkmingai paėmė Ukmerge, gegužės 19 d. po atkaklių kautynių užėmė Panevėžį, gegužės 31 d. – Kupiškį. Panevėžio kovų operacijai vadovavo bataliono vadas, karininkas Jonas Variakojis ir instruktorius karininkas Maksimas Katchė, štabo viršininko ir adjutanto pareigas tuomet ėjo karininkas Juozas Urbšys².

Išvadavus Panevėžį nuo bolševikų, atsitiko vienas incidentas. Naktį karininkas J. Urbšys užėjo į komendantūrą ir rado sulaikytus gydytojus Praną Mažylį ir Vladą Kuzmą, kurie buvo pažeidę komendantų valandą ir turėjo dokumentus, išduotus sovietinio Sveikatos skyriaus. Su V. Kuzma J. Urbšys buvo mokslo draugai, todėl pasisveikinęs paklausė, kas atsitiko. Gydytojai paaiškino, kad jie ėjo iš budėjimo ligoninėje ir patruliai juos sulaikė. Tuomet J. Urbšys pasakęs, kad tai ne komunistai, o pažįstami gydytojai. Buvo paskirti kareiviai, kad gydytojus palydėtų namo. Tuo incidentas ir baigėsi³.

1919 m. birželio 7 d. Panevėžio batalionas perėjo Latvijos sieną, kur susitiko su Raudonąja armija kovojusia latvių partizanų „Žaliaja gvardija“, kurią sušelpė ginklais ir tarėsi dėl bendro veikimo⁴. J. Urbšys aprašė Panevėžio bataliono kovas su Raudonąja armija straipsnyje „Trumpa apžvalga Panevėžio bataliono veikimo, kariaujant 1919 m. su bolševikais Latvijos teritorijoje“. Čia jis aprašė visas bataliono operacijas, pasižymėjusius karius ir karininkus. Kovos šioje teritorijoje vyko permainingai, sovietams sutraukus žymias pajėgas, batalionas buvo priverstas atsitraukti. Tai neigiamai paveikė karių ir vietinių gyventojų nuotaikas. Bataliono vadovybė su vadu karininku J. Variakoku priešakyje nutarė įrodyti, kad Lietuvos kariuomenė moka ne tik trauktis, bet ir mušti priešą, todėl nutarta atlikti didelę žvalgybą, kurioje dalyvautų 4 kuopos su 10 kulkosvaidžių, pusė baterijos artilerijos ir beveik visa raitųjų žvalgų komanda. Žvalgybos sumanytojas ir vykdytojas buvo bataliono instruktorius karininkas M. Katchė. Birželio 22 d. 2 val. lietuvių kariuomenė puolė sovietus iš kelių pusių, ir šie netikėtai užpuolti, pradėjo bėgti. Bolševikai atsitokėjo tik apie 12 val. ir suprato, kad tai ne generalinis puolimas, o žvalgyba, pradėjo traukti rezervus iš kitų rajonų. Panevėžio batalionas atsitraukė, tačiau tikslas buvo pasiektas – visiems buvo įrodyta, kad Lietuvos kariuomenė gali sumušti priešą. Šioje žvalgyboje pasižymėjo karininkai J. Vidugiris, J. Urbšys, puskarininkis Slivka, eiliniai T. Puzinas, P. Novogrudskis ir kiti.

Paimta 26 belaisviai, 16 šautuvų, keletas arklių, 1 telefono aparatas. Bataliono nuostoliai – 2 kariai sužeisti ir 2 dingę be žinios.

Liepos 5 d. batalionui buvo įsakyta pereiti į puolimą. Jo sudėtyje buvo 5 kuopos ir mokomoji komanda – iš viso apie 600 kareivių su 16 kulkosvaidžių. Batalionui buvo priskirta Šiaulių bataliono kuopa (apie 90 kareivių), Aukškurzemės (latvių) partizanų pulkas (apie 100 kareivių) ir atamano S. N. Bulak-Balachovičiaus šimtinė (apie 75 kareivius)⁵. Sovietų kariuomenė tuo pačiu metu planavo pulti dešinį Panevėžio bataliono sparną ir telkė kariuomenę Ilukšto rajone. Tai sužinojęs Lietuvos kariuomenės II pėstininkų pulkas, buvęs Panevėžio bataliono kaimynystėje, puolė bolševikus iš užnugario. Priešas puolė paniškai bėgti link Daugpilio, bet jiems pavyko atstatyti padėtį. Liepos 7–8 d. pradėjo pulti Panevėžio batalionas, tačiau bolševikai atkakliai priešinosi ir tik didelėmis pastangomis pavyko juos nustumti už Ilukšto. Kai tai buvo padaryta, latvių partizanų pulkas savavališkai pasitraukė iš pozicijų, o bataliono neapsaugotame užnugaryje pasirodė apie 500 kareivių turintis Raudonosios armijos batalionas. Panevėžio batalionas buvo priverstas atsitraukti.

Spalio 8 d. batalionas išvyko iš Latvijos teritorijos į Panevėžį, o iš ten – į bermontininkų frontą, kur užėmė gynimosi liniją ties Klovainiais ir Rozalimu. Ruošiantis lemiamoms kovoms su bermontininkais, batalione įvyko nemažai organizacinių – struktūrinių pakitimų: batalionui buvo priskirtos Sedos, Kretingos ir Telšių komendantūrų kuopos, kurios, bermontininkams išgalėjus Žemaitijoje, negalėjo veikti ir buvo priverstos pasitraukti. Šis smarkiai išaugęs batalionas 1919 m. lapkričio 17 d. buvo pavadintas IV pėstininkų pulku. Pulko vado pareigoms paskirtas bataliono vadas karininkas J. Variakojis. Karininkas J. Urbšys buvo paskirtas pulko štabo viršininku. Po šių pertvarkymų IV pėstininkų pulke buvo 41 karininkas, 9 karo valdininkai, 1 gydytojas, 1 kapelionas ir 1767 kareiviai. Pulkas turėjo 224 arklius⁶.

1919 m. lapkričio 22 d. J. Urbšui valstybės Prezidento įsakymu pakeičiamas karininko laipsnis į vyresnįsios leitenantus, vyresniškumu nuo 1916 m. gruodžio 27 d.⁷ 1919 m. lapkričio pabaigoje pulkas dalyvavo mūšiuose su bermontininkais ties Meškuičiais, privertė priešą bėgti ir pasistūmėjo į vakarus, bet gruodžio pradžioje gavo įsakymą apsisoti Šiauliuose. 1919 m. gruodžio 29 d. metinių pulko gyvavimo sukaktuvių dieną Prezidentas A. Smetona leido pulkui vadintis Lietuvos karaliaus Mindaugo vardu.

1920 m. sausio 5–6 d. visos pulko dalys perkeltos į Kaišiadorių rajoną, kur saugojo barą nuo lenkų. Balandžio pabaigoje pulkas perkeltas į Aukštąją Panemunę. Kelios jo kuopos malšino kareivių sukilimą Panemunėje, kilusį 1920 m. vasario mėnesį dėl komunistų agitacijos ir blogo aprūpinimo. Po šio sukilimo numalšinimo kareiviams buvo suteikta teisė balsuoti rinkimuose į Steigiamąjį Seimą.

Rinkimai įvyko 1920 m. balandžio 14–16 d. Nemažai karininkų buvo kandidatais į Steigiamąjį Seimą, tarp jų ir vyr. ltn. J. Urbšys, kuris buvo įrašytas 16-uju numeriu į Darbo žmonių ir socialdemokratų sąrašą Panevėžio rinkiminėje apygardoje, nors pats buvo nepartinis⁸. Įdomu tai, kad tame pačiame sąraše buvo gydytojai P. Mažylis ir V. Kuzma. Rinkimuose daugiausia balsų gavo krikščionių demokratų ir valstiečių liaudininkų blokai, todėl į Seimą pateko krikščionių demokratų atstovai karininkai Juozas Galvydis-Bykauskas, Antanas Matulaitis, Klemensas Vaitekūnas, Feliksas Mikšys, liaudininkų atstovai – Kazys Škirpa, Ladas Natkevičius, Petras Ruseckas. J. Urbšys į Seimą išrinktas nebuvo, nes socialdemokratų partija turėjo tik 12 atstovų Steigiamajame Seime ir buvo opozicijoje.

1920 m. liepos 27 d. Karaliaus Mindaugo pulkui įsakyta žygiuoti link Vilniaus, nes lenkai, kovodami su bolševikais, traukėsi iš Lietuvos. Tokiubūdu J. Urbšui kartus pulkui teko dalyvauti mūšiuose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Nuo 1920 m. rugpjūčio 6 d. 2 divizijos štabo vyresnysis leitenantas J. Urbšys perkeltas į Generalinį štabą⁹.

J. Urbšio sesuo Elena Urbšytė-Gutauskienė rašė, kad brolis, būdamas kariuomenėje, kai tik galėdavo, aplankydavo šeimą. Ji prisiminė:

„Vieną kartą (jau leitenantas) aplankė mus su savo draugu, irgi leitenantu. Jie kalbėjosi, kad turėję išeiti iš kino, negalėdami laukt seanso pabaigos, nes filmo turinys buvo amoralus.“

Tik pasibaigus kovoms dėl Lietuvos nepriklausomybės, nepaisydama lėšų trūkumo, Lietuvos kariuomenės vadovybė, nusprendė įkurti Karo muziejų. 1921 m. sausio 22 d. įsakymu kariuomenei Nr. 17 vyr. ltn. J. Urbšys buvo paskirtas į nuolatinę Karo istorijos kolegiją, kuriai buvo pavesta „rūpintis taisyklingu pulkų istorijos vedimu ir Centralinių Karo muziejaus ir arkvyo organizavimu“. Krašto apsaugos ministro ir einančio vyriausiojo kariuomenės vado pareigas plk. ltn. Konstantino Žuko į kolegiją buvo paskirti gen. ltn. M. Katchė, gen. ltn. Juozas Kraucevičius, gen. ltn. Valerijonas Ramanauskas, gydytojas gen. ltn. Vladas Nagevičius, plk. Juozas Litvinas, plk. ltn. Mikas Gedgaudas, plk. ltn. Arvidas Jansonas, gyd. plk. ltn. Pranas Sližys, kpt. Juozas Papečkus, kpt. Vytautas Steponaitis, kpt. Jonas Laurynaitis, kpt. Antanas Užupis, kpt. Stasys Dirmantas, vyr. ltn. Jurgis Bobelis, veterinarijos gydytojas Kazys Trumpis, karo valdininkas Juozas Grigaitis ir Šaulių sąjungos atstovas Vladas Putvinskis. Kolegijos pirmininkas gen. ltn. V. Nagevičius. Įsakyme buvo parašyta:

„Kuriamasai Lietuvos Karo Muzėjus turi praklinų ir garbingą tikslą – pagaminti būsiančioms kartoms amžiną paminklą to, kaip Lietuva, per amžius priešų varginta, numetė vergijos pančius ir su ginklu rankoje per skausmus ir kovą pasiekė savo nepriklausomybę“¹¹.

Vyr. ltn. J. Urbšys buvo atsakingas už Lietuvos kariuomenės karo operacijų parodymą Karo muziejuje. Nėra tikslų žinių, kiek J. Urbšys prisidėjo prie Karo muziejaus ekspozicijų rengimo. Kolegija turėjo tik du posėdžius, o kuriant Karo muziejų didžiausias nuopelnas priskiriamas gen. V. Nagevičiui.

1921 m. kovo 16 d. Generalinio štabo vyr. leitenantui J. Urbšui buvo suteiktas kapitono laipsnis vyresniškumu nuo 1920 m. gruodžio 27 d. 1921 m. kovo 24 d. gen. štabo kapitonas J. Urbšys paskiriamas į Aukštųjų karininkų kursų valdybą¹².

Nuo 1921 m. rugpjūčio 1 d. J. Urbšys vėl grįžo į Generalinio štabo Operacijų skyrių¹³. Operacijų skyriaus viršininkas tuo metu buvo majoras Aleksandras Šumskis. Buvęs krašto apsaugos ministras K. Žukas savo atsiminimuose rašė, kad A. Šumskis turėjo ypatingus „padėjėjus adjutantus: Urbšį (vėliau užsienio reikalų ministras), Statkų (vėliau vienas iš Lietuvos banko direktorių) ir Zubrį (vėliau Kauno ir Toronto universitetų chemijos profesorius). Visi trys tuomet buvo jaunatviškai skaisčiai gražūs, labai sumanūs, stropūs, – žodžiu, jauno lietuvių karininko ir inteligento idealas“¹⁴.

Remiantis Steigiamojo Seimo 1921 m. kovo 22 d. priimtu Algų nustatymo kariamais įstatymu, kapitonas gaudavo 900 auksinų per mėnesį, be to, jei jis negaudavo atlyginimo už einamąsias pareigas, dar gaudavo 200 auksinų priedą prie pagrindinės algos¹⁵. 1 doleris sudarė 61 auksiną, tačiau vėliau auksino vertė nuolat krito, ir už jį buvo galima vis mažiau nupirkti. Tuo metu „Metropolio“ salėje buvo rengiami šokių vakarai, kuriuos lankė ir karininkai. K. Žukas rašė, kad „tarp kavalierių šokėjų didžiausią pasisėkimą turėjo Generalinio štabo adjutantas ltn. Urbšys. Jaunas, gražus, mandagus, elegantiškas. Į šokius ateidavo švariai apsirengęs, bet su kariškai bintuotomis kojomis.“

Ponios Sleževičienės iniciatyva tarp ponių buvo surengta rinkliava, kad būtų galima šiam galantiškam kavalieriui nupirkti lakuotus batus ir ilgas kelnės. Suaukotų pinigų jis atsisakė ir, rodos, nustojo lankytis „Metropolyje“. Klubo šeimininkas matematikas Daukša atsiuntė kariuomenės vadui raštą, kad ateityje karininkai į „Metropolio“ vakarus bus įleidžiami tik su ilgomis kelnėmis ir lakuotais batukais. Daukša buvo pakviestas pas kariuomenės vadą Stanaitį pasiaiškinti. Susitikime dalyvavo ir krašto apsaugos ministras K. Žukas. Daukša įrodinėjo, kad karininkų atėjimas į šokius su kariškais batais yra dalykas nekultūringas, žeminas ir karininkų luomo garbingumą, ir „Metropolio“ orumą. K. Žukas labai supyko ir atsakė:

„– Apie „Metropolio“ orumą galite kalbėti, bet apie karininkų luomo kultūringumą ir garbingumą – nedrįskite: apie tai turite per menką supratimą. Žinokite, „labai kultūringas pone“, kad karininkas ir fronte kautis, ir tarnybą eiti, ir šokti turi tik vieną ir tą pačią porą batų. Kaip galima išdrįsti iš jo reikalauti balinių rūbų, jei iš savo menkos algos jis vos gali išgyventi <...> – Kodėl, po velnių, mes tapome tokie išdidūs ir poniški? Ar seniai žąsis ir kiaulės ganėme ir gal jokių batų neturėjome, o dabar tik lakuotus pripažįstame?“¹⁶

K. Žukas paprašė kariuomenės vada, kad jei Daukša savo neprotingų reikalavimų neatšauks, iš viso uždrausti karininkams lankytis „Metropolyje“ Sumišo Daukša ir savo raštą atsiėmė.

Padirbėjęs nepilnus metus Generalinio štabo Operacijų skyriuje, J. Urbšys nuo 1922 m. birželio 11 d. paleidžiamas iš kariuomenės, kaip reikalingas Užsienio reikalų ministerijai¹⁷.

Svarbu paminėti, kad jau nuo 1921 m. vyr. leitenantas, kiek vėliau – kapitonas J. Urbšys aktyviai bendradarbiavo karo mokslo ir literatūros žurnale „Mūsų žinynas“. Pačiame pirmajame „Mūsų žinyno“ numeryje vyr. ltn. J. Urbšys debiutavo kaip vertėjas, išvertęs A. Sviečino „Ėjimas šaudymo link“. Tame pačiame numeryje randame ir J. Urbšio karinės literatūros bibliografijos apžvalgą, kurią karininkas baigia išidėmetiniais žodžiais:

„Lietuva pasiryžusi savarankiškai gyventi. Bet mes išsilaikysime laisvi tik tada, jei mūsų karo pajėga, reikalui ištikus, padarys maksimumu to, ką ji padaryti gali. Todėl privalome karo meno srityje neatsilikti nuo kitų. Priemonė tam: atsidėjus sekti, studijuoti tai, ką paskutinieji karai inėš naujo į karo mokslo sritį ir studijuoti ne vienos šalies šaltinius, bet visų: ir Rusijos, ir Vokietijos, ir Prancūzijos, ir kitų.“

Kituose „Mūsų žinyno“ numeriuose išspausdinti išsamūs jau kapitono J. Urbšio straipsniai „Pirmosios mūsų kariuomenės operacijos“ ir „Panevėžio operacijos“. Būdamas diplomatu, J. Urbšys ir toliau domėjosi karyba, rašydamas recenzijas apie užsienyje išėjusias knygas. Štai recenzijoje „Maršalo Fošo palikimas“ jis apžvelgė 2 jo memuarų knygas ir perteikia pagrindines garsaus kario mintis apie karybą. Pirmiausia jis pabrėžė, kad politika yra glaudžiai susijusi su karyba. Recenzijoje jis rašė apie puolimo ir gynimosi santykius, atakos organizavimą, upių gynimą ir forsavimą, kavalierių rolę, vadovybės ir štabų rolę, karininkų paruošimą. J. Urbšys rašė:

„Šių laikų karininkui vieno tik karinio žinojimo per mažą, jis yra reikalingas ir plataus bendrojo išsimokslinimo bei išsilavinimo.“ Kaip karininkui reikalingas disciplinas jis paminėjo matematiką, literatūrą, filosofiją, istoriją. Taip pat jis rašė, kad „karininkas turi būti susijęs su savo tauta, jos gyvenimu, jos interesais“¹⁸.

Gyvenimo saulėlydyje, 1991 m. kovo 8 d. Lietuvos Vyriausybės potvarkiu Nr. 119 p., remiantis Krašto apsaugos tarnybos įstatymu, Juozui Urbšui suteiktas dimisijos pulkininko leitenanto laipsnis¹⁹. J. Urbšys Lietuvos kariuomenėje tarnavo neilgai, tačiau pačiu sunkiausiu – kovų dėl nepriklausomybės laikotarpiu. Praėjus okupacijos pavojui, jis išėjo į diplomatinę tarnybą.

¹ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 180, 1919-11-06, Kaunas, Rikiuotės skyrius, Vytauto Didžiojo karo muziejus (toliau – VDKM).

² Ališauskas, Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920. Čikaga, 1972, p. 221.

³ Dabar ir visados. Juozo Urbšio asmenybė ir laikas. Kaunas, 1993, p. 77–78.

⁴ Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1920. Vilnius, 1998, p. 253.

⁵ Ten pat, p. 254.

⁶ Ten pat, p. 258.

⁷ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 188, 1919-11-22, Kaunas, Rikiuotės skyrius, VDKM.

⁸ V (Panevėžio) rinkimų apygardos kandidatų sąrašas. Lietuva, 1920-04-09, Nr. 78, p. 1.

⁹ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 408, 1920-08-21, Kaunas, Rikiuotės skyrius, VDKM.

¹⁰ Dabar ir visados. Juozo Urbšio laikas ir asmenybė. Kaunas, 1993, p. 21.

¹¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 17, Kaunas, 1921-01-22, Rikiuotės skyrius, VDKM.

¹² Įsakymas kariuomenei Nr. 56, Kaunas, 1921-03-16; Įsakymas kariuomenei Nr. 60, Kaunas, 1921-03-24, Rikiuotės skyrius, VDKM.

¹³ Įsakymas kariuomenei Nr. 190, Kaunas, 1921-08-18, Rikiuotės skyrius, VDKM.

¹⁴ Žukas Konstantinas. Žvilgsnis į praeitį. Vilnius, 1992, p. 282–284.

¹⁵ Įsakymas kariuomenei Nr. 80, Kaunas, 1921-04-09, Rikiuotės skyrius, VDKM.

¹⁶ Žukas, Konstantinas. Žvilgsnis į praeitį. Vilnius, 1992, p. 282–284.

¹⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 135, Kaunas, 1922-06-17, Rikiuotės skyrius, VDKM.

¹⁸ Urbšys Juozas. Raštai. Savispauda, Norgėlai, 2004, p. 86–94.

¹⁹ Markevičius Valentinas. Juozas Urbšys mūsų atmintyje, Kaunas, 1996, p. 2.

Sakralinės muzikos festivalis**III sakralinės muzikos festivalis Paberžės gyvenvietėje*****Teresė VINSLOVAITĖ, Vilniaus r. Paberžės „Verdenės“ vidurinės mokyklos muzikos mokytoja metodininkė***

Pirmasis sakralinės muzikos festivalis „Kristus karaliauja! Aleliuja!“ įvyko 2010 m. balandžio mėn. Vilniaus r. Paberžės Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje. Tai buvo pirmas kartas šios bažnyčios istorijoje, kai po mišių vyko toks išpūdingas sakralinės muzikos koncertas. 2013 m. balandžio mėn., Atvelykio sekmadienį, pagerbiant Dieviškojo Gailestingumo šventę, įvyko jau trečiasis šios muzikos festivalis, kuriame dalyvavo Paberžės „Verdenės“ vidurinės mokyklos jaunių choras, smuikininkas Dovydas Juodėnas, Vilniaus muzikos mokyklos „Lyra“ jaunių choras „Cantus grācilis“, vokalinis jaunuolių ansamblis „Cantus fortis“, solistai Artur Petraškevič (tenoras) ir Ernestas Čiškevičius (altas), dainavimo mokytojas, choro meno vadovas ir dirigentas mokytojas ekspertas doc. Rolandas Aidukas, vargonininkė ir koncertmeisterė Živilė Survilaitė. Po didingais bažnyčios skliautais liejosi kompozitorių sukurtos religinės melodijos, giesmių skambesys džiugino žemę ir dangų.

„Kokie prasmingi ir gražūs giesmių žodžiai. Giesmė, daina mus jungia. Tai sielos kalba. Ko negalime išreikšti žodžiais, išreiškiame giesmė. Tegu giesmė jungia mūsų širdis, kartas, padeda susijungti su dangumi, su visu pasauliu. Tegu giesmė auklėja jus dorais žmonėmis“, – taip kalbėjo atvykęs į šventę Vilniaus r. savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojas Robert Komarovski.

Genialiausi visų amžių kompozitoriai

Vilniaus r. Paberžės „Verdenės“ vidurinės mokyklos choristai sakralinės muzikos festivalyje

dėkinga širdimi garbino Dievą savo muzika, dedikavo jam savo kūrinį. Kaip džiugu, kad vis daugiau jaunų širdžių randa kelią į šio lobyno paslaptis. Tiek daug jaunų dainininkų savo giesmėmis džiugino gausiai susirinkusius Paberžės gyventojus. Koncerto pabaigoje skambėjo didingas kompozitoriaus L. Abario festivalio himnas „Kristui Karaliui“. Norisi vien tik dėkoti ir dėkoti kiekvienam, kad buvome

kartu, kad esame tokie skirtingi, bet vieningi: dalyviai, chorų vadovai, mokytojai, solistai, gerb. klebonas Marek Gladki, brangūs parapiliečiai, visi prisidėjęsiai ir palaikiusieji.

Festivalio atidarymas įvyko Atvelykio sekmadienį, pagerbiant Dieviškojo Gailestingumo šventę, o jo renginiai nuaidėjo, nuvilnijo ir kitose Vilniaus rajono ir Vilniaus miesto bažnyčiose. Vilniaus r. Rudaminos „Ryto“

gimnazijos salėje vyko jungtinis koncertas „Iš širdies į širdį“. Nemenčinės kultūros centre – koncertas „Tu sujungi mus“, baigiamasis festivalio koncertas „Dėkojame ir šloviname Tave“ vyko Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčioje. Paskutinę šios didingos sakralinės muzikos festivalio dieną Vilniaus rotušėje buvo surengta Vilniaus krašto tautodailės paroda, kurioje darbus pristatė Vilniaus krašto tautodailės meistrai: verbų rišėjai, mezgėjai, medžio drožėjai, vėlėjai, liaudies medicinos puoselėtojai. Aplankę parodą ir pasigrožę nuostabiais meistrų darbais, festivalio dalyviai susirinko į Vilniaus rotušės salę, kurioje vyko koncertas „Viltys Tavyje“. Skambėjo tarptautinių konkursų laureatės Sigutės Trimakaitės, Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) bažnyčios vaikų choro „Švento Pranciškaus paukšteliai“ atliekama sakrali muzika. Būtent šios muzikos skambėjime sukaupta visa, ką žmonija sukūrė gražiausio. Po koncerto visi festivalio dalyviai buvo apdovanoti Vilniaus r. savivaldybės padėkomis, o vadovai ir vertingais Vilniaus r. sakralinio paveldo albumais. Suroštos Vilniaus krašto kulinarinio paveldo gausios vaisės buvo tikra staigmena visiems susirinkusiems tą gražią popietę Vilniaus rotušėje. Tikimės, kad tiek daug dvasinio grožio pasėjęs žmonių širdyse sakralinės muzikos festivalis taps neikainojama vertybe ugdant jaunosios kartos kilnius dvasinius siekius, estetinę ir dorovinę kultūrą.

Laimos Juodėnienės nuotr.

Muziejus laikraštyje Nr. 19 (280)**1919-1940 m. Lietuvos muitinių plombos**

Lietuvos Respublikos muitinės įkūrimo diena laikoma 1919 m. gegužės 8 d., kai įsigaliojo Laikinieji muitinių įstatai. Pirmieji muitinės postai pradėjo veikti prie sienos su Vokietija – Virbalyje, Jurbarko, Tauragėje, Kretingoje, Naumiestyje, Naujamiestyje, Pilypave ir Račkusoje. Taip pat buvo įsteigta ir 13 perėjimo punktų. Muitinės buvo steigiamos ir prie sienos su Latvija, ir prie sienos su Klaipėdos kraštu, kuris iki 1923 m. Lietuvai nepriklausė. Prie sienos su Lenkija muitinių nebuvo, nes Lietuva nepripažino vienašališkai nustatytos sienos, vadindama ją demarkacine linija. Visa muitinių sistema buvo patvirtinta 1920 m. gegužės 14 d. Lietuvos muitinėje dirbo apie 300 pareigūnų kurie atsakingai vykdė priešaisąkį dirbti Lietuvos tautos ir valstybės gerovei.

Tuometinėje Lietuvoje buvo opi kontrabandos problema. 1921 m. antroje pusėje Ukmergėje ir Alytuje

buvo įsteigti specialūs kontrabandos persekiojimo punktai. Juose dirbantys pareigūnai turėjo ieškoti kontrabandinų prekių, jas konfiskuoti, perimti pasienio policijos konfiskuotas prekes ir parduoti jas iš varžytinių. Už kontrabandą gabenamas prekes grėsė piniginių bauda ir areštas arba sunkių darbų kalėjimas. Konfiskuotas prekes plombavo tokios pat išvaizdos plombomis kaip ir muitinės, skyrėsi tik įrašais. Riba tarp Ukmergės ir Alytaus muito kontrolės ėjo ties Vieviu. Kadangi ne visada buvo paprasta konfiskuotas prekes atvežti į Alytų ir Ukmergę, 1925 m. įrengti kontrabandos priėmimo punktai Utenoje ir Vievyje. Uždarius Utenos punktą, apie 1930 m. toks punktas įsteigtas Merkinėje. Po 1938 m. kovo 17 d. Lenkijos ultimatumo, užmezgus diplomatinis santykius su Lenkija, buvo kuriamos naujos muitinės prie sienos su Lenkija. Taip buvo įsteigta Vievio muitinė, veikusi geležinkelio stotyje.

Vilniaus, Kauno ir Šiaulių muitinių plombos. 1940 m. O. Šešelio nuotr.

Prie kelio Kaunas – Vilnius, priešais Lazdėnų (lenkiškai vadintų Zvaviasais) kaime buvusią Lenkijos muitinę, buvo įsteigtas Vievio perėjimo punktas, pradėjęs veikti rugpjūčio 5 d. Po mėnesio

jis buvo pavadintas Skirmantiškių perėjimo punktu. Atgavus Vilniaus kraštą, 1939 m. gruodžio 10 d. Vievio muitinė ir Skirmantiškių perėjimo punktas buvo uždaryti. Lazdėnuose ir Lentvarėje veikė Lenkijos muitinės. 1939 m. muitinės įkurtos prie sienos su TSRS. 1940 m. buvo sukurta nauja muitinių sistema, tačiau jai nebuvo lemta funkcionuoti. Birželį Lietuvą okupavo sovietų armija, šalyje įsigaliojo sovietų muitinės įstatymai ir nepriklausomos Lietuvos muitinės nustojo veikti.

Apie XIX-XX a. pr. muitinių plombas buvo rašyta 2012 m. (Galvė, 29 (7500), 2012 liepos 20, p.5). Šį kartą pristatome Trakų istorijos muziejuje saugomas švinines plombas, kurios imtos naudoti tik 1921 m. Iki tol patikrintos prekės buvo žymimos lako antspaudais su virvute. Lietuvos muitinių plombos 1921-1925 m. buvo beveik plokščios, nežymiai įdubusios, apie 12-13 mm skersmens. Vienoje pusėje išpaustas

Vytis, kitoje – muitinės pavadinimas ir data.

1926-1928 m. plombų forma pasikeitė. Jų centrinėje dalyje vienoje pusėje buvo iškilimas, kurį atitiko įdubimas kitoje pusėje. Ant iškilimo buvo Vytis, aplink – muitinės pavadinimas. Įdubime buvo plomba-vimo replių numeris, aplink – data. 1929-1940 m. plombų forma išliko tokia pati, tačiau data buvo prie Vyčio, o muitinės pavadinimas – aplink įdubimą su numeriu.

Muziejaus plombų rinkinyje yra Virbalio, Kauno, Klaipėdos, Vilniaus, Mažeikių, Joniškio ir Šiaulių muitinių plombų. Tranzitu per Lietuvą vežamoms prekėms buvo naudojamos specialios tranzito plombos. Muziejaus rinkinyje saugomos dvi Vilniaus muitinės tranzito plombos.

Vyr. muziejininkas Algirdas Paulauskas

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 20 (281)**J. Kėdainio piešinys „Trakai“**

Pasak tarptautinių žodžių žodyno, muziejus (gr. *μουσειον* (*museion*)) – mūšų šventovė – tai institucija, visuomenės, mokslo, edukacijos ir laisvalaikio organizavimo tikslais kaupianti, konservuojanti, tyrinėjanti, populiarinanti ir eksponuojanti žmonijos ir jos aplinkos materialųjį ir nematerialųjį paveldą. Muziejus – dažniausiai nesiekianti pelno viešoji įstaiga, tarnaujanti visuomenės tobulėjimui. Vienas pagrindinių muziejaus tikslų – šviesti visuomenę. Tačiau dažnam muziejų lankytojiui muziejininko darbo procesas yra nematomas ir sunkiai suprantamas.

1977 m. Maskvoje vyko 11-oji Tarptautinės muziejų tarybos (ICOM) konferencija, kurioje buvo nuspręsta minėti Tarptautinę muziejų dieną. Nuo 1978 m. ši šventė gegužės 18 d. minima beveik pusantrą šimto šalių. Nuo 2005 m. rengiama tarptautinė muziejų bendruomenės akcija „Europos muziejų naktis“, į kurią įsijungė ir Lietuvos muziejai. Akcijos tikslas – parodyti muziejus naktį, kai paprastai muziejai nedirba, bei supažindinti su muziejais įvairių bendruomeninių narius.

Ta proga Trakų istorijos muziejus supa-

žindina su rinkiniuose saugoma vertybe – Juozo Kėdainio (1915-1998) piešiniu „Trakai“. Dailininkas, skulptorius J. Kėdainis gimė ir augo Karaliūniškio kaime, Kupiškio rajone devynių vaikų šeimoje. Tėvai buvo darbštūs, meniškos sielos žmonės. Motina audė, tėvas dirbo kalviu, darydavo roges, vežėčias. Baigęs Kupiškio progimnaziją J. Kėdainis 1933 m. įstojo į Kauno meno mokyklą. Skulptūrą Kauno meno mokykloje J. Kėdainiui dėstė skulptoriai J. Zikaras (1881-1994) ir J. Mikėnas (1901-1964). J. Kėdainis niekur nesiskyrė su popieriaus lapu ir pieštuku. Piešė gyvūnus, dirbančius žmones, studijavo gyvūnų anatomiją. 1945-1946 m. skulptorius Kauno vidurinėje mokykloje dėstė piešimą, 1946-1951 m. Kauno taikomosios dekoratyvinės dailės institute – piešimą ir skulptūrą. Vėliau, nuo 1951 m. iki 1989 m. J. Kėdainis dirbo LTSR dailės institute (dab. Vilniaus Dailės Akademija) dėstytoju (nuo 1970 m. buvo šio instituto profesorius). Tuo

Piešinys. Trakai. 1954 m. Dail. J. Kėdainis.

metu aukštosios dailės mokyklos Lietuvoje neturėjo nieko bendra su metalu – pirmaisiais pokario dešimtmečiais metalo darbų ėmėsi vienas kitas skulptorius. J. Kėdainis iš kalto, karpyto, lankstyto metalo kūrė tuo metu buvusius madingus interjero puošybos akcentus – daugiausia kamerines skulptūreles, žvakides. Dauguma šių darbų turi aiškių sąsajų su liaudies kalvystės tradicijomis, tai, matyt, buvo tėvo profesijos įtaka. Iš medžio, granito, marmuro, aliuminio, geležies, vario,

terakotos sukūrė buitines tematicos kamerinių, dekoratyvinių skulptūrų, biustų, antkapinių paminklų, medalių. Tarp heraldikos darbų – Kupiškio miesto herbas, sukurtas 1969 metais. Įdomūs J. Kėdainio piešti portretų eskizai. Skulptorius prisidėjo prie vario kalybos atgaivinimo Lietuvoje. Nuo 1944 m. dalyvavo parodose, individuali paroda 1976 m. surengta Vilniuje. Meninkas mirė 1998 m., palaidotas Kaune.

Gegužės 18 d. Lietuvos muziejai drauge su savo lankytojais švęs Tarptautinę muziejų dieną, kurios šių metų tema „Muziejai (atmintis+kūrybiškumas)=socialiniai pokyčiai“. Šią temą vaizdžiai iliustruoja ir 2012 m. įsigytas ir Trakų istorijos muziejaus dailės rinkinyje saugomas piešinys „Trakai“. Tai 300 x 415 mm dydžio darbas, sukurtas 1954 m., atliktas pieštuku. Apatiniame kairiajame kampe yra autoriaus signatūra: JK Trakai 54.VIII.10. Piešinys vaizduoja Trakų salos pilies pietryčių bokštą. Bokštas turėjęs saugoti pavojaingiausias, arčiausiai sausumos

esancias, gynybos sienų atkarpas pietų ir rytų pusėje. 1938 m. šis bokštas buvo konservuotas. Tik 1953 m. prasidėjo pilies restauravimo darbai. Šiuo laikotarpiu ir buvo nupieštas muziejuje saugomas dailininko darbas, nors pats J. Kėdainis ne kartą yra lankęs Trakų salos pilies griuvėsius ir anksčiau – tiek vienas, tiek su kolegomis, tiek su Kauno meno mokyklos studentais. Pietryčių bokštas pakilo „naujam gyvenimui“ 1987 m., kai baigti restauruoti pagrindiniai priešpilio objektai.

Trakų istorijos muziejaus darbuotojai, patikdami savo profesinę šventę, kviečia visus, kurie neabejingi savo krašto istoriniam, kultūriniam paveldui, apsilankyti renginyje „Naktis muziejuje“ ir kartu pasidžiaugti, kaip tautos nacionalinio identiteto lopšys, visos Lietuvos „vizitinė kortelė“ – Trakų salos pilis iš dailininkų darbuose įamžintų griuvėsių vėl tapo pasididžiavimu objektu, reprezentacine vieta.

Istorijos skyriaus vedėja
Alvyga Zmejevskienė

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Kaune paminėtos Romo Kalantos susideginimo 41-osios metinės

Danutė MARCINKEVIČIENĖ, Kauno miesto savivaldybės Tarybos sekretoriato Viešųjų ryšių poskyrio vyriausioji specialistė

1972 m. gegužės 14-ąją susidegino Romas Kalanta. Dabar ši diena Lietuvoje oficialiai įteisinta – tai Pilietinio pasipriešinimo diena. Kiekvienais metais Kauno valstybinio muzikinio teatro sodelyje, prie paminklo Romui Kalantai, vyksta šio laisvės šauklio minėjimas. Romainių kapinėse prie R. Kalantos kapo padedama gėlių.

„Romo Kalantos susideginimas – protestas prieš to meto santvarką – buvo partizanų kovų tęsinys ir ryški įžanga į naują kovą už Lietuvos laisvę. Malonu, kad renginyje gausiai dalyvauja Jūrų skautai. Vyresnieji apie Romo Kalantos susideginimą gerai viską žino, jie savo akimis matė, koks pasipriešinimas vyko po to, o jaunimas apie šiuos įvykius sužino iš vyresniųjų pasakojimų“, – gegužės 14 d. vykusiam minėjime kalbėjo Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas, kuris kartu su savo pavaduotoju Stanislovu Buškevičiumi padėjo gėlių prie paminklo.

Prieš minėjimą mero patarėjai Zenonas Abramavičius ir Aurimas Ramoška bei Kultūros ir meno poskyrio atstovė Irena Simonaušienė Romainių kapinėse ant R. Kalantos kapo padėjo gėlių. Minėjimo metu tylos minute buvo pagerbti visi žuvusieji už Lietuvos laisvę. Neoklasikinio šokio teatro „Releve“ šokėjos atliko vilties šoki. Gegužės 14 d. Kaune taip pat vyko R. Kalantos atminimui skirtas bėgimas „Laisvės keliu“.

Skaitytojams pateikiame Kultūros ir turizmo skyriaus vyriausiosios specialistės **Irenos Simonaušienės pranešimą**, perskaitytą per minėjimą.

„Kaip ir prieš 41-erius metus mūsų mieste pavasaris. Žydi sodai, Laisvės alėja pilna kliesesio. Tik tą, 1972-ųjų gegužės 14-osios rytą, niekas dar nežinojo, kokia kraupi vakare sudrebins miesta, žaibu perskris per Lietuvą ir pasaulį. Nežinojo ir Romo tėvai, kad išėjęs iš namų jų sūnus jau niekada nebegrįš, kad jo kūnas taps ugnies fakelu už Lietuvos laisvę.

Ir niekada mes nesužinosime, kokiomis mintimis tą dieną gyveno Romas, tačiau šiandieną mes žinome vieną – Romo Kalantos auka nebuvo beprasmė. Ji ižiebė laisvės viltį.

Romas Kalanta gimė 1953 m. vasario 22 d. Alytuje, darbininkų šeimoje, kurioje, be jo, augo dar trys sūnūs. Kai Romui buvo 10 metų, šeima persikėlė gyventi į Kauną.

Romas mokėsi 18-oje vidurinėje mokykloje. Mokslai nelabai jam sekėsi. Bendra-

klasiai teigė, kad ir pats R. Kalanta dažnai atsisakydavo atsakinėti, nors ir mokėdavo, nes nematė prasmės. Teigiama, jog buvo lėto būdo, drovus, rimtas, gero elgesio, gana savarankiškas, mąstantis jaunuolis, domėjosi muzika, sportu, istorija, literatūra, pats rašė, mėgo piešti. Jam rūpėjo tautos egzistencijos problemos, jaudino tautinę ir asmenybės saviraišką varžanti visuomeninė-politinė padėtis Lietuvoje. R. Kalanta domėjosi tuomet populiariu hipių judėjimu, kuris, anot jo, kovojo su neteisybe ir melu. Romas domėjosi bitlais, roko muzika, pats skambino gitarą, bendravo su hipiais, augino ilgus plaukus. Bet kad tikrai jis būtų save laikęs „gėlių vaiku“, to negalima pasakyti. Jis beveik nevartojo alkoholio, rimtai žiūrėjo į meilę.

Religinga motina vaikus auklėjo katalikiška dvasia, todėl jaunuolis niekada neslėpė esąs praktikuojantis katalikas. Dėl jo religinių įsitikinimų, visuomeninių pažiūrų mokykloje kildavo konfliktų. 1971 m. R. Kalanta buvo pašalintas iš komjaunimo, o istorijos egzaminas neišlaikė todėl, kad nesilaikė įprastos marksistinės-lenininės jos aiškinimo koncepcijos. 1971 m. perėjo mokytis į 5-ąją vakarinę pamaininę mokyklą.

1972 m. gegužės 14 d. vidurdienį R. Kalanta, protestuodamas prieš sovietinę santvarką ir Lietuvos okupaciją, Kauno muzikinio teatro sodelyje apsipylė benzinu ir, šaukdamas „Laisvę Lietuvai!“, padegė save. Jau be sąmonės nuvežtas į ligoninę, mirė gegužės 15 d. 4 valandą ryto.

Surastas Romo dienoraštis atskleidė, kad šitaip pasielgti ji privertė esama santvarka: „Nekaltinkite dėl mano mirties nieko. Žinot, kad anksčiau ar vėliau turėsiu tai padaryti. Aš nekenčiu socialistinės santvarkos. Kam man daugiau gyventi? Kad ši santvarka mane užmuštų? Čia niekad nebus laisvės. Net šita žodį „Laisvė“ uždraudė.“

Jo užrašų knygeleje liko įrašas: „Dėl mano mirties kalta tik santvarka.“

Mieste greitai pasklido žinia apie sukrečiantį įvykį. Visuomenės informavimo priemonės ir tą dieną, ir kitas tylėjo. Plito gandai. Neva, R. Kalanta priklausė slaptai organizacijai ar sektai. KGB norėjo įpiršti versiją, kad R. Kalanta buvo psichinis ligonis ar narkomanas, kad nusižudė būdamas girtas. Tačiau jo kraujyje nei alkoholio, nei narkotikų nerasta.

Ivykis sukėlė vietos valdžios paniką. Nujausdama R. Kalantos poelgio poveikį Lietuvos jaunimui, ji siekė užkirsti kelią

Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas ir jo pavaduotojas Stanislovas Buškevičius padėjo gėlių prie paminklo Romui Kalantai

galimiesiems neramumams ir išvengti viešo visuomenės pasipiktinimo bei informacijos patekimo į užsienį. Todėl, išikišus sovietiniam saugumui, laidotuvės įvyko gegužės 18 d. 14 valandą, dviem valandom anksčiau, nei buvo numatyta ir kitose, nei planavo giminaičiai, kapinėse – Romainiuose. Tačiau toks skubotumas sukėlė audringą reakciją: į laidotuves atvykusių jaunimo grupių pasipiktinimas, sužinojus, kad jų draugas jau palaidotas, buvo kibirkštis, ižiebusi dvi dienas, gegužės 18-ąją ir 19-ąją, trukusias masines demonstracijas. Prasiveržė ilgai slopintas protestas dėl Lietuvos pavergimo, rusinimo, žmogaus laisvių suvaržymo. Susirinkusieji, kurių buvo daugiau nei 3 tūkstančiai, skandavo šūkius „Laisvę Lietuvai!“, „Šalin okupantus!“ Neramumams slopinti buvo pasiųsti vidaus kariuomenės daliniai, milicija, draugininkai. Buvo sulaukyti 402 asmenys. Iš jų apie 50 žmonių buvo patraukta administracinėn atsakomybėn, o 7 žmonės nuteisti laisvės atėmimu.

Po Kauno įvykių sustiprėjo ideologinis spaudimas, jaunimo organizacijų kontrolė. Tačiau šie įvykiai nuaidėjo per pasaulį ir buvo plačiai nušviesti Vakarų spaudoje, kartu primenant ir Lietuvos inkorporavimo į SSRS aplinkybes.

Siekiant sumenkinti R. Kalantos poelgį, 1972 m. buvo sudaryta teismo medicinos ekspertų komisija, kuri nustatė, neva, jis sirgo šizofrenija ir negalėjo suprasti tikrosios

savo veiksmų prasmės. Tačiau 1989 m. sudarytai naujai psichiatrų komisijai nepavyko rasti jokių duomenų, kad R. Kalanta būtų sirges psichikos liga.

R. Kalantos iššūkis, kurį, paaukodamas savo gyvybę, jis metė sovietiniams okupantams, pažadino visuomenės tautinę savimone, pabudino įvairias pasipriešinimo akcijas. Tai paskatino ir pasaulio lietuvių aktyviau kelti Lietuvos okupacijos klausimą tarptautiniu mastu.

Lietuvos Respublikos Prezidento 2000 m. liepos 1 d. dekretu Romas Kalanta po mirties apdovanotas Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinu (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Didysis kryžius). 2002 m. gegužės 7 d. LR Seimo nutarimu Romo Kalantos aukos diena, gegužės 14-oji, buvo įtraukta į atmintinų dienų sąrašą.

Praėjo 41-eri metai nuo tos lemtingos gegužės 14-osios. Laisvės alėja ir Miesto sodas, kaip ir tuomet pilnas jaunimo, kaip ir tuomet truputį triukšmingo, truputį maištaujančio, tik gyvenančio jau kitoje – laisvoje Lietuvoje. Jaunuoliai, kaskart praeidami pro Roberto Antinio paminklą Romui Kalantai, prisimena, kokia kaina buvo iškovota laisvė. Tegul 19 akmenų, simbolizuojančių 19 Romo Kalantos metų, primena mums, kad sąžinė, tikėjimas, meilė, viltis, svajonė, laisvė, Tėvynė – tai vertybės, kurių negali sumenkinti jokia laiko tėkmė.“

Šaltinis: www.kaunas.lt

Gegužės 7-oji – Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena

Didžiausias turtas – gimtoji kalba

Birutė ŽEMAITAITYTĖ, Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, Lietuvos nacionalinis muziejaus Signatarų namai š. m. gegužės 7-ąją – Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną – 10-tą kartą suorganizavo Spaudos pusryčius Signatarų namuose.

Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena lietuviams primena baisias rusų carinės valdžios represijas, kuriomis buvo varžoma tautos kalba, knygų leidyba, spauda, laisvas žodis. Per 40 spaudos draudimo metų paaiškėjo, jog nepaisant jokių persekiojimų ir taikomų bausmių, slaptųjų knygų skaičius sparčiai augo. Rusų pastangos įpiršti valdžios leidžiamas knygas, spausdintas rusiškais raidėmis, nuėjo veltui. Nuo lietuvių raštijos pradžios ligi 1864 m. iš viso buvo išspausdinta 750 lietuviškų knygų; nuo draudimo pradžios iki 1883 m. – 484 knygos, nuo 1883 m. iki 1903, neskaitant laikraščių, – 1372 knygos.

Renginį pradėjęs Lietuvos prozininko, poeto, laikraščio „Varpas“ redaktoriaus, vieno iš lietuvių tautinio sąjūdžio ideologų Vinco Kudirkos eilėmis ir jį vedęs aktorius

Aleksandras Kleinas susirinkusiems priminė, kad šiemet minime Lietuvos himno autoriaus 155-ąsias gimimo metines.

Komisijos pirmininkė **Irena Degutienė** kalbėjo apie švarią mūsų, lietuvių, kalbą. Esam išskirtiniai, nes turime seniausią, gyvą kalbą. Tai – mūsų didžiausias turtas, protėvių puoselėtas. Ja galime perduoti savo mintis ir jausmus. Pasidžiaugę Parlamente vykusia švente – 5–8 klasių moksleiviai kompiuterinės raštvedybos mokėsi rašydami savo užduotis. Konkursas vadinosi „Švari kalba – švari galva“. Tai yra kompiuterinis raštingumas lietuviškai.

Kalbininkas ir Vilniaus universiteto (VU) Filologijos fakulteto dekanas **doc. dr. Antanas Smetona** perskaitė įdomų pranešimą, pavadintą „Budėk“. Čia jis taikliai pritaikė skautų pasisveikinimo šūkį „Budėk“, nes vaiko lūpom „teisybė bylo“. Nesigaudome, kas esame ir kodėl esame. Pasveikinęs su Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena, ar trumpiau Spaudos, arba Žurnalistų diena, kalbėjo, kad lietuvių kalba gyva, vartojama. Ji tarpsta ir kaimo pirkiose. Tai jau tapo

rutina. Kasdienybė. Knyga, kalba, spauda tampa klišėmis. Žinoma, ne viskas yra gerai. Spaudos darbuotojams netrūksta laisvės. O kur ta spaudos laisvė? Žurnalistai valia pasirinkti, ką rašyti ir kaip ar visai nerašyti. Tačiau esi laisvas, kai esi spaudos priemonės savininkas. Pasitaikantys barbarizmai jau stipriai išsikniję. 2013-ieji – Tarmių metai. Tarmybių savo kalboje irgi galime aptikti pakankamai, o jau retokai dviskaita, pvz., „Du senū“. Nuolat vyksta mokyklų reforma. Viskas daroma, kad nieko nesidarytų. Mokių raštingumas tragiškas. Kažkada buvo aktualu „Mes be Vilniaus nenurimsim“. Vyko ir partizaninis judėjimas su nepriklausomybės idėja.

Pagrindinėje spaudoje vyrauja „geltonosios spaudos“ naujienos.

Kalba yra kaip tautinė idėja, vienijanti priemonę. Šiandien belieka budėti. Sergėti, puoselėti, tautoti savo kalbą. Ginti ją, nors neaišku, kas puola. Paskaitę internete suprantame – puola lenkai. Pavardžių rašymo problemos. Europos tautos išsprendė šį klausimą. Kalba dabar yra gyva, besiveržianti

versmė, ar negyva. Kasdieninė ar jau tapus Rumšiškių eksponatu.

Nuo kalbos žmonės atstumiami, ji teršiama. Kalba mūsų visų, visi turime ją tautoti ir tik tada galėsime ja džiaugtis. Nuolat ją reikia puoselėti, nors ji sumodernėjo, pakito.

Renginio metu Lietuvos žurnalistas, VU Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos instituto dėstytojas, Komunikacijos fakulteto dekanas **Andrius Vaišnys**, trumpai prisiminęs F. Bortkevičienę, paskelbė 2013 m. jos Kalbos premijos nominatą. Šiemet už visavertį taisyklingos lietuvių kalbos taikymą visose kompiuterinėse priemonėse ir plačiausiai naudojamų kompiuterinių programų lietuvinimą ji paskirta Lietuvių kompiuterininkų sąjungos nariui **dr. Gintautui Grigui**. Kalbos premija bus įteikta gruodį Nacionalinėje filharmonijoje.

Apie laureato nuveiktus darbus kalbėjo Lietuvos kompiuterininkų sąjungos pirmininkas Juras Banys ir VU laikinasis rektorius prof. Saulius Maskoliūnas.

Renginį gražiai pagyvino styginių kvartetas „Chordos“.

Z. Zinkevičius apie būsimą knygą „Lietuviai. Praeities didybė ir sunykimas“

Tęsinys. Pradžia Nr. 10

Jūs rašote, kad lietuvius krikščionybė pasiekė iš dviejų pusių: iš Rytų – nuo Bizantijos per rytinius slavus – ir iš Vakarų – nuo Romos per vokiečius ir lenkus. Lietuviai buvo pakrikštyti paskutiniai, nes ties jų žemėmis susitiko abi Europą užliejusios krikščionybės bangos, o ne dėl lietuvių „lindėjimo pelkėse“, kaip kartais manoma. Visa tai ir aptariama ketvirtajame skyriuje, pavadintame „Lietuviai ir krikščionybė“. Jį sudaro du poskyriai: „Rytų krikščionybė“ ir „Vakarų krikščionybė“. Profesoriau, tarkite keletą žodžių apie jį.

Ankstesnė buvo Rytų krikščionybės banga. Tai rodo seniausias lietuviškas bažnytinės terminijos sluoksnis, gautas per rytinius slavus apie X–XV a. Tačiau vietoj beįsigalincios Rytų krikščionybės Lietuvos valdovų (Mindaugo, vėliau – Jogailos ir Vytauto) iniciatyva buvo įvesta Vakarų krikščionybė, prie lietuvių žemių priartėjusi mažiausiai šimtmečiu vėliau.

Šv. Vaitiekaus Adalberto ir šv. Brunono Bonifaco misijos buvo nukreiptos į prūsus ir nuo jų neskirtus jotvingius. Krikštydamas vieną iš šiaurinių jotvingių genčių netoli lietuvių žemių Brunonas 1009 m. buvo nužudytas. Tas įvykis aprašytas Kvedlinburgo analuose ir ta proga pirmą kartą šaltiniuose paminėtas Lietuvos vardas, šiaip jau ir anksčiau plačiai žinotas, ypač slavų kraštuose.

Lietuvių krikštijimą pradėjo valstybės ikūrėjas Mindaugas, 1251 m. pasikrikštijęs su šeima, artimaisiais ir daugybe gyventojų, o po to popiežiaus nurodymu vainikuotas karaliumi. Mindaugo valstybė tada buvo laikoma krikščioniška šalimi. Nužudžius Mindaugą Lietuva neteko karalystės statuso, nes jos valdovai buvo nekrikščionys. Tačiau krikščionybė Lietuvoje neužgeso: visą laiką buvo kunigų, vienuolių, veikė viena kita bažnyčia, negausi krikščionių bendruomenė. Iki šiol lietuviškuose poteriuose išliko Mindaugo laikais atlikto jų vertimo iš vokiečių kalbos elementų.

Antrasis, pakartotinis oficialus Lietuvos krikštas įvyko tik po 135 m. didžiųjų kunigaikščių Jogailos, iš dalies Vytauto, iniciatyva. Nuo tada (1387) visi Lietuvos valdovai buvo krikščionys. Visi gyventojai sukrikščioninti tik vykstant Kontreformacijai.

Ypač lietuvius turėtų sudominti penktasis skyrius, pavadintas „Pražūtingas sandėris su lenkais“ ir susidedantis iš keliolikos poskyrių: „Jogaila – Lenkijos karalius“, „Vytautas ir po jo mirties“, „Atneštinė lenkų kalba“, „Liublino unija“, „Paskutinis bendrosios Respublikos laikotarpis“, „Praradus nepriklausomybę“, „Įnašas į lenkų kultūros lobyną“, „Liaudies lenkinimas“, „Trukdymas sukurti tautinę valstybę ir sostinės užgrobimas“, „Vilnijos sulenkimas“, „Stalininė polonizacija“, „Padėtis žlugus Sovietų Sąjungai“.

Senovėje lietuviai su lenkais nesiribojo – skyrė jotvingiai. Tiesioginis kontaktas atsirado tik kryžiuočiams išnaikinus jotvingius. Lietuvos ir Lenkijos valstybių suartėjimas buvo susijęs su Lietuvai tragiškais įvykiais XIV a. antrojoje pusėje. Tada lenkai gudriai pasinaudojo po Algirdo mirties kilusiais Lietuvos valdovų nesutarimais ir pribrendusiu krikšto reikalu. Jie pasiūlė Jogailai vesti karalienę paskelbtą Jadvygą ir tapti Lenkijos karaliumi. 1385 m. sudaryta Krėvos sutartis, pagal kurią Lietuva turėjo būti prijungta prie Lenkijos karalystės. Į Lietuvą lenkai žiūrėjo kaip į kunigaikštiją, žemesnio rango šalį negu karalystę. „Užmiršo“, kad Lietuva buvo karalystė. Šmeižė karalių Mindaugą, esą jis atsimetęs nuo krikščionybės, nors Vatikano šaltiniai to nepatvirtina. Lietuviams sutartis buvo naudinga tik dėl krikšto ir tuo, kad sujungus Lietuvos ir Lenkijos jėgas atsiranda viltis nugalėti mirtiną abiejų šalių priešą – Vokiečių ordiną. Sutarties grėsmė Lietuvos savarankiškumui atrodė nereali, nes Lietuva tada buvo daug didesnė (plotu net 7 kartus) už Lenkiją. Taigi sutartis atrodė „popierinis formalumas“.

Lietuvos valdovas Vytautas ilgainiui labai išgalėjo, net ėmė kištis į Lenkijos reikalus. 1413 m. Horodlės sutartimi buvo nutarta, kad Lietuva ir po Vytauto mirties liks savarankiška valstybė. Įamžiaus pabaigą, pasiekęs savo galybės apogėjų, Vytautas ryžosi vainikuotis karaliumi ir nutraukti visus popierinius ryšius su Lenkija. Norėdami sutrukdyti Vytauto karūnavimuisi lenkai griebėsi klastos: pagrobė imperatoriaus Zigmanto pasiuntinių vežamą Vytautui karūną. Netikėta Vytauto mirtis nutraukė vainikavimosi pastangas. Vėliau lenkai išnaudojo Vytauto ipėdinystės pretendentų nesutarimus: rėmė tą, kuris žadėjo atnaujinti sutartį. Savo karaliumi rinkdavosi lietuvių jau išrinktą didįjį kunigaikštį. Lietuvos valstybės susilpnėjimas, privilegijuoto luomo noras savo teisėmis prilygti visagaliams lenkų ponams ir ypač Maskvos grėsmė neleido Lietuvai visai nutolti nuo Lenkijos. Bendravimas su lenkišku Jogailos ipėdinių dvaru Krokuvoje vertė lietuvių didikus mokėti lenkų kalbą, juo labiau kad karaliai gyvendavo Vilniuje (pvz., Žygimantas Augustas 1544–1548 m.). Pati lenkų kalba nuo XVI a. ėmė išgalėti Lenkijos valstybiniame gyvenime pakirsdama lotynų kalbos pozicijas. Didelį vaidmenį atliko lenkiška Bažnyčia. Lenkų kunigai Lietuvoje nė nemanė mokytis lietuvių kalbos. Jie vedė lietuvius ne tiek į Dangaus, kiek į Lenkijos karalystę.

Lietuvoje įsigalinti lenkų kalba nuo pat pradžios buvo prisotinta lietuvių tarties elementų ir kitų lituanizmu. Ją vadiname „lietuviška lenkų kalba (polszczyzna litewska)“, tebevartojama iki šių dienų ir tikriesiems lenkams nelengvai suprantama, bet aiškiai rodanti šios kalbos atneštinį pobūdį.

Lenkų kalbos plitimą Lietuvoje paspartino Liublino unija (1569). Dėl jos sudarymo ilgai vyko derybos. Lenkai reikalavo ne abiejų valstybių sujungimo, bet Lietuvos prijungimo. Neradusi kompromiso Lietuvos delegacija paliko Liubliną. Tuomet karalius Žygimantas Augustas, derybose palaikęs lenkus, panaudojo prieš lietuvius prievartą. Jis Lietuvai priklausiančią Kijevo, Podolės, Voluinės ir Palenkės vaivadijas prijungė prie Lenkijos. Taip buvo labai sumažinta Lietuvos valstybės teritorija, o Lenkijos – atitinkamai padidinta. Sudarytos sąlygos tose vaivadijose „auginti lenkus“. Dėl tebesitęsiančio karo su Rusija Lietuva negalėjo pasipriešinti ginklų, Voluinės ir Palenkės vaivadijas prijungė prie Lenkijos. Taip buvo labai sumažinta Lietuvos valstybės teritorija, o Lenkijos – atitinkamai padidinta. Sudarytos sąlygos tose vaivadijose „auginti lenkus“. Dėl tebesitęsiančio karo su Rusija Lietuva negalėjo pasipriešinti ginklų, Voluinės ir Palenkės vaivadijas prijungė prie Lenkijos. Taip buvo labai sumažinta Lietuvos valstybės teritorija, o Lenkijos – atitinkamai padidinta. Sudarytos sąlygos tose vaivadijose „auginti lenkus“.

Paskutiniuoju bendros Respublikos laikotarpiu Lietuvoje įvesta lenkų kalba į visas valdžios įstaigas, bažnyčias, mokyklas, apskritai į visą viešąjį gyvenimą. Sudarytos palankios sąlygos lietuviams lenkinti.

Praradus nepriklausomybę siekta lenkakalbiamis lietuviams įdiegti lenkišką savimone. Lenkiškumas nepaprastai suklestėjo Vilniaus universitete. Lenkų tautinių interesų gynimo požiūriu Vilnius tapo netgi kovingėnis už Varšuvą. Jokio lietuviško švietimo tada nebuvo. Lietuviškai mokyta tik slaptose valstiečių mokyklėlėse, kurias valdžia persekiojo. Atsirado lenkų kalbos masyvai, išbarstyti salomis po visą Lietuvos teritoriją.

Lietuvių kilmės lenkai įnešė didelį indėlį į lenkų kultūros lobyną, atliko svarbų vaidmenį lenkų literatūros raidoje. Tai didieji poetai Adomas Mickevičius ir Julijus Slovackis, daug žymių rašytojų, sukūrusių nemirtingus šedevrus, kuriuose ryškūs lietuviški motyvai, senosios Lietuvos idealizavimas. Iš Lietuvos valstybės teritorijos kilo ar joje išaugo daug žymių Lenkijos visuomenės veikėjų ir mokslininkų, tarp jų Juzefas Pilsudskis (Jozef Pilsudski), pirmasis Lenkijos prezidentas Gabrielis Narutavičius (Gabriel Narutowicz), Nobelio premijos laureatas Česlovas Milošas (Czesław Miłosz), nesulenkinta pavardė Milašius) ir kiti.

Lenkais virtęs privilegijuotasis luomas nuo XVIII a. vidurio ėmė lenkinti visus lietuvius. Visuotinis lietuvių nekinimas – ir dvare, ir bažnyčioje, ir mokykloje – veikė vals-

tiečių psichiką. Jie ėmė gėdytis savo gimtosios kalbos, jos vengti, tapo „tikri lenkai“.

Pirmasis pasaulinis karas ir imperijų subyrėjimas sužadino tautų išsivadavimo viltį. Lietuvių tautos likučiai ryžosi nepriklausomam gyvenimui. Siekė sukurti tautinę valstybę to meto etninėse ribose. Nepretendavo į senosios Lietuvos valstybės plotus. Atsikurianti Lenkija, priešingai, siekė atgauti visas buvusias jungtinės Respublikos teritorijas, gyvenamas įvairių tautų (tikėjosi jas sulenkinti). Niekas savų žemių nesirengė atiduoti, todėl lenkai ėmė jas ginklu. Sulaužę ką tik pasirašytą Suvalkų sutartį ir suorganizavę tariamą „sukilimą“ užgrobė ir Lietuvos sostinę Vilnių. Siekė užimti kuo didesnę nepriklausomos Lietuvos dalį. Mirtinas pavojus sukėlė nepaprastą patriotinį lietuvių pakilimą. Žmonės masiškai stėjo savanoriais į kariuomenę Tėvynės ginti. Gen. Želigovskio vadovaujama lenkų „sukilusi“ armija kautynėse prie Širvintų ir Giedraičių buvo sumušta. Atsirado galimybė išlaisvinti Vilnių, bet Tautų Sąjungos misija privertė Lietuvos Vyriausybę pasirašyti paliaubas ir nustatė abi kariuomenės skiriančią liniją, kuri iki 1939 m. buvo Lietuvos ir Lenkijos valstybių siena. Lietuviai negalėjo išsižadėti savo sostinės ir nutraukė su Lenkija bet kokius santykius. Jų akyse lenkai visiškai prarado pasitikėjimą.

Atplėštą nuo Lietuvos Vilniaus kraštas tapo Lenkijos provincija. Lenkai visomis išgalėmis siekė ją sulenkinti: neliks lietuvių, nebebus problemos. Vykdyta prievartinė polonizacija. Kovota prieš viską, kas lietuviška. Gyventojai prievarta užrašinėti lenkais. Uždarytos beveik visos lietuvių mokyklos ir organizacijos. Suvaržyta lietuviška spauda. Vilniaus vaivada Liudvikas Bocianskis 1936 m. slaptoje instrukcijoje išdėstė lietuvių slopinimo principus. Nepaisant viso to, kompaktiški lietuvių kalbos masyvai šiaurinėje krašto dalyje išliko maždaug iki Pabradės – Pastovio geležinkelio, o pietuose – pradedant Rūdiškių miesteliu. Visame okupuotame plote išliko daugybė lietuviškų salų salelių.

Į pietus nuo Vilniaus plito ne lenkų, bet gudų (rytų slavų) kalba, kuri oficialiai laikyta ir dabar tebelaikoma lenkų (vakarų slavų) kalbos tarme (!). Tai viena iš daugelio nesąmonių, kurių griebėsi polonizatoriai.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Lietuva atgavo Vilnių ir apie ketvirtadalį okupuotos teritorijos. Visa kita buvo priskirta prie Gudijos, nors ten liko daug lietuviškų gyvenviečių, net ištisų masyvų.

Vokiečių okupacijos metais Vilniuje veikė stiprus šovinistinis lenkų pogrindis, žiauriai kovojęs prieš lietuvius ir juos žudęs, valęs erdvę „būsimajai Lenkijai“.

Po karo sovietų valdžia leido Vilniaus krašte atkurti lietuviškas mokyklas, bet apie 1950 m. Stalinas nusprendė, kad Vilnijos atlieutinimas prieštarauja Sovietų Sąjungos interesams. Beveik visos lietuviškos mokyklos buvo paverstos lenkiškomis. Krašte vykdyta nuožmi antilietuviška propaganda. Lietuvių bė imta persekioti net labiau negu lenkų okupacijos metais. Jai suduotas mirtinas smūgis. Daug kur lietuvių bė ženkliai išliko tik žmonių pavardėse ir vietovardžiuose (iš paviršiaus aplenkintuose), vietos žmonių kalboje, taip pat tautodailėje ir papročiuose.

Sovietų Sąjungai žlungant, Aukščiausiojoje Taryboje-Atkuriamajame Seime vienin-gai balsuojant už Lietuvos nepriklausomybę, trys deputatai lenkai susilaikė. Įsisenėjęs antilietuviškumas! Vėliau lenkai visaip trukdė nepriklausomos valstybės kūrimą, kėlė antilietuvišką isteriją. Prisidėjo „apaštalaujantys“ kunigai iš Lenkijos. Imta steigti lenkų autonomines apylinkes, vykdančias Maskvos (!), o ne Vilniaus nurodymus. Išliko reali Lietuvos padalijimo grėsmė. Teko įvesti tiesioginį autonominių rajonų valdymą. Nepaisant priešiškos Lenkijos reakcijos, greit buvo atkurtas autonominių sugriautas krašto ūkis, sutvarkytas švietimas ir panaikintos komunizmo liekanos. Tačiau paslaptingos jėgos padėjo autonomijos kūrėjams išvengti bausmės. Dalis jų netgi

išliko valdžioje, dėjosi esą lojalūs Lietuvai, bet slaptaiai jai kenkė ir tebekenkia.

Santykiai su Lenkija gerėjo. Lietuviai į ją ėmė žiūrėti kaip į strateginę partnerę, kol lenkai sumanė įvesti Vilnijos gyventojams lenko kortą, rodančią jų priklausymą lenkų tautai ir ištikimybę Lenkijai (kaip jie galėjo likti ištikimi Lietuvos piliečiai?), ypač po to, kai Lenkija pareikalavo, kad aplenkintos lietuviškos kilmės Vilnijos gyventojų pavardės būtų rašomos lenkiškomis raidėmis. Tai buvo nauja lenkų klasta – siekimas užbaigti okupacijos metu pradėtą krašto polonizaciją.

Šeštajame skyriuje rašote apie okupacijas. „Okupacijų“ skyrių sudaro mažesni poskyriai: „Mažoji Lietuva vokiečių valdžioje“, „Carinė Rusija“, „Kaizerinė Vokietija“, „Bolševikmetis“, „Nacių Vokietija“, „Sovietų Sąjunga“. Skaitytojui reikėtų priminti, kad Mažąja Lietuva vadinama Kryžiuočių ordino pavergtą lietuvių tautos dalis, daugiau kaip septynis šimtmečius valdyta vokiečių, bet Lietuvos istorijoje atlikusi labai svarbų vaidmenį.

Kryžiuočių valstybėje lietuviai sudarė gausiausią nevokiečių etninę grupę. Paskutinis ordino magistras Albrechtas, perėjęs į Liuterio tikėjimą, tapęs pasaulietiniu Prūsijos valdovu ir dėl to netekęs popiežiaus bei katalikiškų Vakarų paramos, ėmė orientuotis į krašto autochtonus, daugiausia lietuvius (prūsai jau buvo beišnykstantys), kuriuos globodamas galėjo daug pasiekti: pavertęs liuteroniška buv. Žemaičių kunigaikštiją – sujungti Prūsijos ir Livonijos teritorijas; kaip artimas bėvaikio Žygimanto Augusto giminaitis pretenduoti į jo ipėdinius, net į Lenkijos karalystės sostą. Dėl to Albrechtas ir jo ipėdiniai globojo lietuvius: steigė jiems mokyklas, finansavo lietuviškų knygų leidimą, lietuvių kalba skelbė valdžios įsakymus. Nieko panašaus nebuvo lenkinamoje Lietuvos valstybėje. Karaliaučiuje įkurtame universitete, kaip valdžios stipendininkai, studijavo parsikviesi iš Lietuvos protestantizmo šalininkai, tarp jų ir pirmosios lietuviškos knygos autorius Martynas Mažvydas.

Suklestėjus lietuviškai raštijai Prūsijoje, maždaug nuo XVII a. vidurio atsirado vientisa rašomoji bendrinė kalba, išaugusi iš tenykštės vakarų aukštaičių tarmės pietinio dialekto, geriausiai išlaikiusio senąjį lietuvių kalbos modelį. Toje mažlietuvių bendrinėje kalboje lyginamosios indoeuropiečių kalbotyros kūrėjai atpažino didžią seną kalbinę struktūrą, artimą jų rekonstruojamai indoeuropiečių prokalbei. Dėl to jie lietuvių kalbą išgarsino visame mokslo pasaulyje.

Susijungus su Brandenburgu Prūsija virto karalyste, ėmė sparčiai stiprėti ir greit atsidūrė tarp galingiausių Europos valstybių. Didelėje valstybėje lietuvių vaidmuo sumažėjo. Po maro vykdyta kolonizacija jų apgyventą teritoriją praskiedė kitataučiais. Tačiau valdžia ir toliau rūpinosi lietuviška religine raštija. Parengtas ir išleistas lietuvių kalba Biblijos vertimas bei religinių giesmių rinkinys, kurie ne kartą buvo tobulinami ir naujai leidžiami. Religinės lietuviškos literatūros leidyba toliau klestėjo.

Prūsijoje atsirado net lietuvių kalbotyros knygų, ypač žodynų ir gramatikų. Karaliaučiaus ir Halės universitetuose buvo įsteigti lietuviški seminarai (tam tikri mokymo centrai, dirbė ir mokslo darba), kurie mokė vokiečius lietuvių kalbos ir rengė iš jų kunigus lietuviškoms parapijoms. Minėtini Jokūbas Brodovskio, Pilypo ir Povilo Frydricho Ruigiu, Gotfrydo Ostermejerio ir Kristijono Gotlybo Milkaus lituanistiniai veikalai.

Visa tai sudarė sąlygas rasti lietuviškai grožinei literatūrai, kurios pradininkais laikytini Teofilis Šulcas, Adomas Frydrichas Šimelpenis ir minėtasis K. G. Milkus, parengę literatūrinę dirvą didžiajam lietuvių tautos genijui mažlietuviui Kristijonui Done-laičiui ir jo nemirtingiems „Metams“.

Kalbėjosi Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Tęsinys kitame numeryje

Kunigo metraštis

Apie Prano Bieliausko knygą „Dienoraštis. 1920–1957“

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 8

P. 433 komentatorius painioja Vilniaus g. tves. Dabartinė Maironio g. kadaise vadinosi Šv. Onos g. ir po II pasaulinio karo pervardinta į Tiesos g. Lenkų laikais Žvėryne buvusi Jasna g. 1940 m. pavadinta Onos Vytautienės, vėliau – Dionizo Poškos g.

Prancūzų laikraštis „Pari Mahen“ (p. 434). // *Paris-Matin* („Rytinis Paryžius“).

Skipens stenis (p. 435). // Kokia egzotiška kalba? Rankraštyje tikriausiai stipena senis (elgeta).

Medicinos daktaras Markulis (p. 436). // Juozas Markulis, teismo medicinos specialistas, Vilniaus u-to Medicinos fak. dėstytojas. Tyrė Vilniaus Dominikonų bažnyčios požemių lavonus, Kristijono Donelaičio, Barbaros Radvilaitės, Žagarės Barborytės palaikus. Saugumo infiltruotas į pasipriešinimo judėjimą (slapyv. Erelis), padėjo enkavedistams sunaikinti dešimtis partizanų.

K. G. Braslavės dekanas (p. 438). // Karolis Gumbaragis, Breslaujos dekanas. 1946 m. gegužės 22 d. išteigtas Dūkšto dekanatas, atskyrus jį nuo Breslaujos dekanato.

Generolo Andersono kariuomenė Jugoslavijos pasieny (p. 441). // Ne anglų generolo K. Andersono, kaip teigiama išnašoje, o lenkų generolo Vladislavo Anderso kariuomenė. Komentatorius nesuvokia konteksto.

Kun. Justino Pranaičio knyga „Christianus in Talmudo Judeorum“ (lot., p. 442). // *Christianus in Talmude Judeorum*. J. Pranaitis kaip kaltinimą parėmęs ekspertas dalyvavo 1913 IX 25–X 26 Kijeve vykusioje garsiojoje „Beilio byloje“ – neva ritualiniais tikslais krikščionių berniuką nužudžiusio Menachemo Mendelio Beilio byloje.

II Varėnos Tarasevičius ruošiasi Lenkijon (p. 444). // Varėnos II klebonas Stanislovas Tarasevičius į Lenkiją išvažiavo, tačiau ten nekunigavo: išsikvietė Trakuose gyvenusią Varėnos laikų šeimnininkę ir ją vedė.

Mandžukas, Mukdenas (p. 445). // Mandžukas – marionetinė valstybė 1932–1945 m. Šiaurės rytų Kinijoje, Mandžiūrijoje. Likviduotas 1945 m. P. Bieliausko kalbamu metu (1946 III 17) Mandžukas nebeegzistavo. Mukdenu iki II pasaulinio karo pabaigos vadinosi Kinijos miestas Šenjangas.

Mokytojas Vidžiūnas (p. 460). // Juozas Vidžiūnas, buvęs „Ryto“ mokytojas, dirbęs bent 5-kių dabartino Varėnos r. kaimų mokyklose, o Lietuvai atgavus Vilnių – sostinėje.

Kun. Milutis Viktoras (p. 462). // Viktoras Kochanskis-Meilutis (1873–1948). Iš Merkinės. Dirbo Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje, Asavos, Želudoko, Rodūnios parapijose. Lenkiškai parašė ir išleido kelias religinio turinio knygeles. Mirė Vaidotuose.

Celionis. Kanonas. Vargonai (p. 465). // Kanonas – M. K. Čiurlionio kūrinys vargonams.

„Vichimae paschalis“ (lot., p. 465). // *Victimae paschalis* („Velykų auka“).

Zostać (lenk., p. 466). // Pasilikti (ne atsilikti).

Jie bus pasodinti (p. 467). // Jie bus pasodinti (Kristaus žodžiai į minią nuo kalno).

„Per dvi valandas 4 s. [...] Kitas dar kitur gef.“ (p. 468). // Per 2 valandas nuvažiavo 4 sąstatai. Ir vienas sąstatas greičiausiai su vokiečių belaisviais (vok. *Gefangene*).

Prof. Petražinskis (p. 473). // Matyt, Leonas Petražickis (*Petrażycki*, 1867–1931). Teisininkas, filosofas ir sociologas. 1918–1931 m. sociologijos profesorius Varšuvos u-te.

Kun. Jonas Morkūnas (1918–?), išnaša p. 475. // J. Morkūnas mirė 2004 m. rugsėjo 30 d. Jis 2001 m. spalio 17 d. kunigų vardu kalbėjo prie monsinjoro Kazimiero Vasiliausko kapo duobės.

Komentaras išnašoje p. 476: kun. Julius Svirskis-Svirmelis, 1938–1944 m. Perlojos klebonas. Kažin: 1938 m. Perlojeje žinomas klebonas Romualdas Stundžia; XX a. ketvirtą dešimtmečio pabaigoje Perlojos parapiją administravo Varėnos I klebonas Alfonsas Šatas, paskui per karą ir dar ilgokai po jo klebonavo Vincentas Andrulevičius, kurio rūpesčiu 1943 m. dail. J. Hopenas ištapė bažnyčią.

Ps 118, 110 (p. 480). // 118 psalmės 110 eilutė. Tik, pvz., Lietuvos vyskupų ordinarų 1973 m. išleistame „Psalmynė“ tekstas kiek

kitoks: „Man nusikaltėliai spendžia žabangus, bet nuo tavo įsakymų aš nenukrypsiu.“

V. Girdzijauskas (p. 483). // Vytautas Girdzijauskas (1904–1972). Gydytojas mikrobiologas, imunologas. 1940–1945 m. – Lietuvos sveikatos apsaugos liaudies komisaras, vėliau – Vilniaus u-to Mikrobiologijos katedros vedėjas, Eksperimentinės medicinos ir onkologijos instituto direktorius ir kt.

Kompozitorius Vainionis (p. 485). // Kompozitorius Stasys Vainiūnas (1909–1982).

Kauno mišraus choro vedėjas Kairys (p. 486). // Andrius Kairys, chorų dirigentas. Vadovavo Veterinarijos akademijos ir Kauno medicinos instituto chorams, dėstė J. Gruodžio aukštesniojoje muzikos mokykloje.

Dirigentas Dambrauskas (p. 487). // Jonas Dambrauskas (1892–1982) – kompozitorius, dirigentas, vargonininkas. Vargoninkavo Kietaviškėse, Kaltanėnuose, Valkininkuose. „Gabijos“ draugijos, o vėliau kitų Kauno chorų vadovas, Valstybės teatro ir Lietuvos operos ir baleto teatro chormeisteris.

P. 487: klaidinga TSRS himno citata. Vietoj „laimė lyg saulė“ turi būti „laisvė lyg saulė“, o vietoj „Didvyris mums Leninas“ – „didysis mums Leninas“.

Vagonų buforai (p. 490). // Komentatoriaus pavadinti bamperiais. Tačiau traukiniuose yra buferiai – įtaisai susilpninti smūgiams tarp vagonų arba tarp vagonų ir lokomotyvo. Bamperiais vadinami juostiniai automobilių buferiai.

Krasinskio Z. I t. (p. 494). // Zigmuntas Krasinskis (1812–1859), lenkų poetas, dramaturgas, apysakų autorius. P. Bieliauskas tikriausiai skaitė 1912 m. Krokuvoje išleistų 8 tomų Krasinskio raštų pirmąjį tomą.

Закон Йисуса Криста. Издание... библейского общества (rus., p. 496). // *Иисуса Христа. Издание... библейского общества*.

P. 498 klaidingai rašomi Romos imperatorių vardai: turi būti Neronas (ne Neranas), Septimijus Severas (ne Seplimijus Severus).

P. 499 padaryta klaida šv. Povilo 2-ojo laiško tesalonikiečiams ištraukoje: vietoj „prapulties sūvius“ turi būti „prapulties sūnus“.

Su folge ant pečių (p. 502). // Su dalge (dalgiu).

Buivys Danielius (1874–?) (išnaša p. 503). // Kun. D. Buivys gimęs 1872 m. Nuo 1947 m. spalio iki mirties 1952 m. balandžio mėn. klebonavo Gaidėje.

P. 504: Biblijos Senajame Testamente yra ne Anos, o Amoso pranašystė. Cituojamoje ištraukoje antrasis sakiny yra iš 6 skyriaus 11 eilutės, o 18 eilutės pranašystėje visai nėra.

„Prosorius barzdočius lietuvių“ (p. 505).

// Matyt, turimas galvoje koks nors senovės lietuvių aukštas pareigūnas – pagal senovės romėnų pretorių (lot. *praetor*).

Kalinka (p. 510). // Valerijanas Kalinka (slapyv. Bronislavas Kameneckis, 1826–1886). Lenkų kunigas, istorikas, publicistas. Jo „Keturmetis seimas“ išėjo 1880 m.

Aleksandras Groza (p. 510). // Gyveno 1807–1875. Rašytojas. Vilniuje 1838–1842 m. leido literatūros almanachą *Rusalka* („Undinė“). *Pamiėtnik* derėtų versti ne kaip atmintinė, o kaip dienoraštį.

Koks karas tarp Lenkijos ir Rusijos vyko 1892 m. (p. 513)?!

Konstantinopolio sančiauris (p. 523). // Bosforo sąsiauris.

Šv. Augustinas, civ. Dei ep. 5 (p. 523). // Nuoroda į šv. Augustino veikalo *De civitate Dei* („Apie Dievo valstybę“) 5 skyrių.

Graužinio įdainuotos dainelės (p. 540–541). // Dainos, įdainuotos vadovaujant dirigentui Stepui Graužiniui.

„Exaltabo te Domine“ (lot., p. 541). // Gal *Ex altario te, Domine?*

Sanhedrinas (p. 545 ir 559). // Sinedrionas – žydų taryba, Jeruzalės savivaldos organas Kristaus laikais.

P. 556 iš rusų kalbos nei šiaip, nei taip komentatoriaus išversta kardinolo F. Spelmano frazė: „...Летучие мыши могут думать, что еще далеко...“ – „...Šikšnosparniai gali skraidyti (!), o tai dar toli...“ (Turi būti: „...Šikšnosparniai gali galvoti, jog dar toli...“).

Lyrika ir Poemos Antano Venclovos (p. 558). // A. Venclovos įžanga S. Nėries 1946 m. „Poezijos“ I tomui.

Intoit, „Kyrie [eleison]“, „Gloria“ (lot., p. 560). // „Introit“, „Kyrie“ (be eleison), „Gloria“.

Im artikulio mortis (lot., p. 565). // *In articulo mortis* – Mirties valanda.

P. 566 klaidų pridaryta lotyniškuose giesmių pavadinimuose. Pvz., „Sub tuum presidium“ reikėtų rašyti *Sub tuum praesidium*; „Euge servebone“ – gal *Euge seroatore?* „Da pacem Domine“ – *De pacem...*

Kun. Miškinis (Gajauskas) (p. 569). // Konstantinas Gajauskas, 1940 m. pavarde pakeitęs į Miškinis.

„...Aikštėje matė daug paklotų, šulinių sumestų“ (p. 576). // Suprask: matė miestelių aikštėse numestus ar į šulinius sumestus partizanų kūnus.

Norėjosi papiras užkurti (p. 580). // Papirosą užsirūkyti.

Speciali modo (p. 581). // Ypatingu nutarimu (lot.).

(J. E. M. R. – VI-12 d.) (p. 581). // Užšifruota, kad Jo Ekscelencija Mečislovas Reinyss būtų metų birželio 12 d. suimtas.

Šaržuoja (p. 581). // Čia – vaiko (iš lenk. *szarżować*).

Jėzaus Širdies bažnyčia Vilniuje (p. 583). // Jėzaus Š. parapijinė bažnyčia pagal Antano Vivulskio projektą pradėta statyti 1913 m. Nebaigta, nors pamaldos joje laikytos. XX a. 7-tame dešimtmetyje bažnyčios sienos imontuotos į Statybininkų kultūros rūmus (Vytenio g.). Parapijai atiduota buvusi uždaryta Dievo Apvaizdos bažnyčia Gerosios Vilties rajone.

Dr. Petrulis (p. 592). // Juozas Petrulis (1904–1975). Muziejininkas, kraštotyrininkas. Dirbo Šiaulių „Aušros“, vėliau Istorijos, Istorijos-etnografijos, Dailės muziejuose Vilniuje.

Dauguvietytė (p. 595). // Galina Dauguvietytė. Aktorė, muzikologė, scenaristė, televizijos režisierė. Lietuvos televizijoje rengė savo laikų populiarias televizijos laidas „Petraičių šeima“.

Gay (p. 597). // Džonas Gejis (1685–1732). Anglų poetas, parodijų meistras, baladžių ir pasakėčių autorius.

Popelis (p. 599). // Karolis Popelis (*Popiel*). Lenkų politikas, vienas iš Tautinės darbininkų partijos organizatorių ir vadovų. 1945 m. grįžo iš emigracijos, o 1947 m. vėl išvyko į JAV.

Davė dainų conto 130 rub. (p. 607). // Už dainas užmokėjo 130 rub. (ital. *conto* – sąskaita).

Ching gydytojas... surinkęs 21 tūkst. blusų (p. 613). // Matyt, koks nors epizodas iš Kinijos mandžiūrų Cingų dinastijos laikų (1644–1912).

P. 617: iš cituojamos Senojo Testamento Joelio pranašystės išversta tik pusė frazės, be to, žodžiai *populo tuo* sujungti į vieną. Pagal J. Skvirecko vertimą citata tokia: „Tarp prieangio ir altoriaus teverkia kunigai, Viešpaties tarnai, ir tesako: „Pasigailėk, Viešpatie, pasigailėk savo tautos...“

Pakleštorė [prie vienuolyno] (p. 617). // Pakleštarė – kaimo vardas, o ne šiaip vieta prie vienuolyno.

Išnašoje p. 623 kun. V. Živaranka pavadintas Valkininkų bažnyčios dekanu. Vincas Živaranka (lenk. *Żyworonek*, rus. *Живоронек*), dirbdamas Jiezno ir vėliau Valkininkų klebonu apie 11 metų buvo Merkinės dekanato dekanas.

Paskolines raudoną stalą (p. 625). // Raudoną stalą – juostą, kunigo valdžios simbolį.

M. Balinskio III tomas (p. 627). // Mykolas Balinskis (1794–1864) – istorikas, publicistas. 2-jų tomų „Vilniaus miesto istorijos“, „Senosios Vilniaus akademijos“ ir kitų knygų autorius. P. Bieliausko minimas III tomas – greičiausiai veikalo „Senovės Lenkija“ dalis.

Atvyko iš Rūdiškių kun. A. Raupelis (p. 634). // Atvyko iš Rudnios.

Kun. Eugenijus Zoštautas (p. 635). // Lenk. *Zasztawt*. Gimęs Lenkijoje, Vysoko Mazoviečių apskrityje už Balstogės. Dirbęs klebonu Pabarės ir kitose parapijose. Ilgokai buvo Eišiškių klebonas ir dekanas. Lietuviškai ne tik kalbėjo, bet ir visai taisyklingai rašė.

Ruptūra (p. 636). // Išvarža (lenk. *ruptura*). Žuslės Kalvių laukuose (p. 652). // Žužlės – geležies nuodegos, gargažės.

Užpiekavęs du krikštu (p. 659). // Bene užprekiavęs, t. y. gavęs užmokesčio už du krikštus.

Truskauka (p. 664). // Truskavecias, kurortas Vakarų Ukrainoje.

Dr. Mockus (p. 664). // Antanas Mockus. Tautosakininkas, pedagogas. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Tautosakos sektoriaus vadovas, Pedagogikos mokslinio tyrimo instituto direktoriaus pavaduotojas.

Kamajai (p. 668). // Čia – Kamojys (Kamajai Rokiškio r.).

Jaunasis Ekscelencija (p. 670). // Matyt, Naujasis Ekscelencija vysk. Kazimieras Paltarokas.

P. 674: nietosa, serdečnikas. // Miško pataisas (lenk. *nietota*), kartenė (kryžmažiedžių šeimos augalas, rus. *сердечник*).

„Santae regulae“ (lot., p. 688). // *Sanctae regulae*.

Eiš. Raš. pirmininkas Aliukonis (p. 690). // Eišiškių r. Vykdomojo komiteto pirmininkas Bronislovas Aliukonis.

Vyras 5 cent. (p. 693). // Kažkas ne taip: vyras negalėjo sverti net 5-kių mažųjų (po 50 kg) centnerių. Gal 5 pūdai (apie 80 kg)?

Sanavos pusiaustotis (p. 695). // Senovė, buv. paskutinė Vilniaus–Gardino geležinkelio stotelė Lietuvos teritorijoje.

Aukštadvario klebonas kun. Andriulionis (?) (p. 698). // Kun. V. Andrulevičius, prieš tai buvęs Perlojos klebonas.

„Gegužės“ vaistų fabrikas (p. 699). // „Gegužės Pirmosios“ farmacijos f-kas Vilniuje.

Perlojas kun. Žvilys (p. 700). // Perlojos klebonas Jonas Žvinys. Darbą Perlojoje 1956–1962 m. gana išsamiai aprašęs atsiminimų knygoje „Mano gyvenimo užrašai“ (V., 1993).

Viršelio p. 4: „Nuo 1947 m. Valkininkų bažnyčios klebonas“. // Regis, sekta „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ t. III, kuriame net kunigo gimtinė nukelta į Antanavo valsčių (toksai valsčius buvo tik Marijampolės apskr.). G. Mareckaitė įžangoje, o Bieliauskas p. 614 rašo, kad į Valkininkus atvyko 1949 m.

Imtis darbo parengti spaudai tokią knygą kaip „Dienoraštis“ vien noro neužtenka. Dar reikia gebėjimo šį darbą atlikti. Tačiau kaip tik tokio gebėjimo knygos rengėjams pristigo.

Kas bent kiek turėjęs reikalo su knygų ar spaudos leidyba, supranta, kad ir geriausia mašininkė perrašydama tekstą padaro klaidų: dirba žmogus, o ne mitologinis herojus. Dabar kompiuterių laikai. Perspausdinimo iš rankraščių didžiulį darbą atlikusi Jūratė Burokaitė irgi tikriausiai rašiusi į kompiuterį. Kas dirba su kompiuteriais, taipogi žino, kad kaip besistengtum, o mygtukai ir savaip padaro. Ištaisyti klaidas, tobulinti tekstą yra jo rengėjų spaudai pareiga. Tačiau šie, kaip matyti, net nesiteikė po J. Burokaitės rimčiau perskaityti teksto, be to, vadovavosi vien kompiuterio variantu, nelygindami jo su rankraščiu. Todėl dabar sunku susigaudyti, kur autoriaus klaidos, o kur perrašymo ar komentavimo pasekmė.

Knygoje yra nurodyta redaktorės vardas ir pavardė, kuriai reikėjo atidžiau perskaityti visą tekstą, tuomet būtų išvengta klaidų. Tačiau aciū ir už tai. Turėkime viltį, kad nuovokus skaitytojas sugebės atskirti kunigo grūdus nuo knygos pateikėjų užbertų pelų.

Dabar leidėjų laukia Prano Bieliausko jaunystės užrašai „Nuo Slabados kaimo iki Vilniaus Katedros“. Tikriausiai dar yra vienas kitas neskelbtas smulkesnis atsiminimų pluoštelis. Tikėkimės, kad ilgainiui šie darbai papildys spausdintos kunigo kūrybos skrynią.

Pastaba. Šio straipsnio pradžioje (Nr. 8 (772) buvo rašoma, kad „Dienoraštyje“ yra 16 įklijų. Patiksliname, kad iš tikrųjų yra 8 įklijos.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija

Kunigaikščiai Krošinskiai

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Tėsinys. Pradžia Nr. 10

Dėl kokių priežasčių iš Naugarduko kunigaikštystės į rytus kėlėsi Kęstutaičiai, tarp jų ir kunigaikščio Vaidoto palikuonys, nesunku numanyti. Ties Maskvos kunigaikštystės siena savo valdas iki XV a. pabaigos turėjo kunigaikščiai Krošinskiai, jie buvo saugumo garantas Sofijai Vytautaitėi (1371–1453). Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovo Dmitrijaus Doniečio sūnus Vasilius I 1391 m. vedė Sofiją Vytautaitę.

Viazmos kunigaikščių grupei priskiriami kunigaikščiai Glinskiai, Žilinskiai, Kozlovskiai, Krošinskiai ir kiti. Kunigaikščiai Krošinskiai Viazmos–Možaisko zonoje žemes gavo apie 1403–1404 m., vietoj Krošino buvusio Naugarduko pavieta. Rusų istorikai kunigaikščių Krošinskių pasirodymą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės periferijoje, netoli Maskvos, linkę sieti su rytinių sienų apsauga⁴⁷. Tiesa, į rytus nuo kunigaikščių Krošinskių valdų buvo ne Maskvos valdos. Tarp Viazmos kunigaikštystės (Krošinskiai buvo užėmę dalį jos teritorijos) ir Možaisko žemių egzistavo lyg ir niekieno žemės, nes buvo netinkamos apgyvendinimui. Ir tik XV a. pabaigoje Maskvos valdos susisiekė su LDK teritorija ir Viazmos kunigaikštystės valdomis. Kunigaikščiai Krošinskiai valdė šias sritis: Tešinovičius (Тешиновичи (Тешинов)), Sukromnos (Сукромна (Сукрома), Olchovo (Ольховец), Nadslavlio (Надславль),

Kunigaikščių Krošinskių, grafų Tyzenhauzų ir Pšezdeckių kriptos Rokiškio bažnyčios rūsyje. G. Kujelio nuotr.

I. Tyzenhauzo piešinyje – kunigaikščių Krošinskių pilaitė. Iš Nacionalinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejaus rinkinių

Otjezdo (Отъездец (Отъезд), Lelos (Лела)⁴⁸. Šios valdos, rusų tyrinėtojų įsitikinimu, kunigaikščiams Krošinskiams atiteko apie 1403–1404 m. Kunigaikščiai šias sritis valdė iki pat taip vadinamo Pasienio karo (1487–1494) tarp LDK ir kylančios Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės, per kurį LDK neteko Viazmos kunigaikštystės. Vytautui Didžiajam norėjosi šioje zonoje matyti patikimus kunigaikščius, nes jie turėjo būti Vytauto dukters saugumo garantais. O kas geriau galėjo tai atlikti už Vytauto brolio Vaidoto vaikus ir anūkus? Brolėno Jurgio ištikimybę jis įsitikino būdamas kryžiuočių nelaisvėje.

Manoma, kad kunigaikščiai Krošinskiai pavardę yra gavę nuo Krošino⁴⁹ vietovės esančios Naugarduko apskrityje, Stolovičių valsčiuje (gmina Stolorowice). Krošine 1442 m. Jurgis (Jerzy Hojcewicz) fundavo bažnyčią⁵⁰. Kas tas Jurgis, šiuo metu nežinoma.

Apie kunigaikščių Krošinskių kilmę yra rašęs L. Kollosovičius 1652 m⁵¹, A. Vijūkas-Kojelavičius savo darbus heraldine tema rašė 1648–1658 m. Remiantis A. Vijūko-Kojelavičiaus darbais, XIX ir XX a. sandūroje išleista lenkiška „Didžioji visuotinė enciklopedija“ („Wielka encyklopedia powszechna“) teigia, kad Krošinskiai gali būti tariamo Kęstučio sūnaus Vykundo⁵² palikuonys. Nuo 1908 m. lenkiškoje „Didžiojoje visuotinėje enciklopedijoje“ suformuotų teiginių apie kunigaikščių Krošinskių giminę praejo daugiau nei šimtas metų, tačiau lietuviškoje istoriografijoje nepavyko aptikti bandymų nustatyti šių kunigaikščių kilmę. Šia tema rašė ne tik lenkų, bet ir ukrainiečių istorikai. Apie kunigaikščių Krošinskių kilmę, be jau minėto A. Vijūko-Kojelavičiaus, rašė Juzefas Volfas, Janas Tengovskis⁵³, Levko Vojtovičius⁵⁴, Bronius Deksnys⁵⁵. Apie kunigaikščius Krošinskius kiek anksčiau, 1595 m., Vilniuje yra rašęs K. Kiernowski⁵⁶: *Epithalamium na wesle ...Pana Piotra Kroszynskiego ... i Paniej Anny Sokolińskiej*. Nėra nė mažiausios abejonės, kad autorius žinojo kunigaikščių Krošinskių genealogiją, nes du šimtai metų yra labai mažas laiko tarpas – viso labo tik maždaug septynios kartos. Deja, šios knygos neteko skaityti.

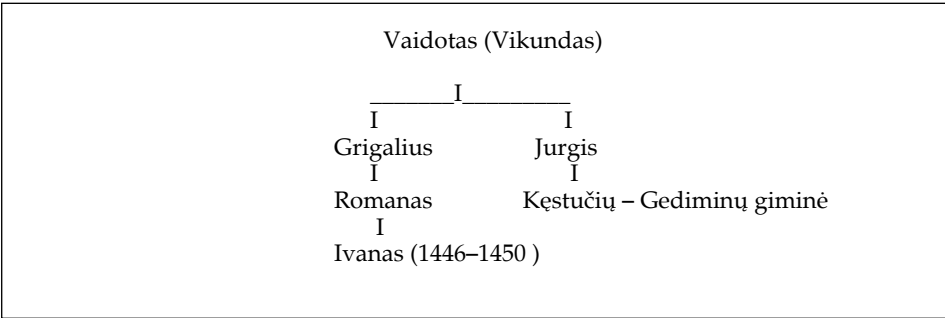
1404 m. Vytautas susigrąžino Smolenską. Jis buvo LDK dalimi iki 1514 m. Po Smolensko atsiėmimo, sekė dvejų metų (1406–1408) karas tarp Lietuvos ir Maskvos. Žentas Maskvos kunigaikštis Vasilius I susikovė su uošviu Vytautu. Gal dėl totorių isikišimo, o gal dėl giminystės ryšių stoje vienas prieš kitą priešai kovos lauke išsiskirdavo sutarę paliaubas. Paskutinis susitikimas įvyko 1408 m. prie Ugros upės (kairiojo Okos prieupio). Vytautas Didysis 1408 m. raitas įėjo

Kunigaikščiai Krošinskiai naudojo žvakidės herbą

Memorialinės lentos, skirtos kunigaikščiams Krošinskiams, fragmentas kriptoje. G. Dainio nuotr.

į Ugros upę ir derėjosi su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu Vasilijumi I dėl taikos. Po derybų upė buvo pasirinkta kaip šalių sienos riba. Čia sutartos paliaubos virto nuolatine taika. Abiems pusėms liko tai, ką iki šiol turėjo. Sienos su Maskva apsaugą Vytautas patikėjo artimiausiems giminaičiams kunigaikščiams Krošinskiams kaip garantą, kad Vytautas galės be baimės visas jėgas nukreipti kovai su lietuvių tautos priešais, Kyžiuočių ordinu. Ramybę rytuose užtikrinę kunigaikščiai Krošinskiai labai prisidėjo prie pergalės Žalgirio mūšyje 1410 m.

Po Pasienio karo (1487–1494) kunigaikščiai Krošinskiai neteko savo valdų pasienyje. Pažymėtina, kad 1495 m. Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Aleksandrui Ivano III dukterį Elena į Vilnių atlydėjo ir kunigaikštis Ivanas Krošinskis⁵⁷.

Kunigaikštis Krošinskis, 1495 m. atvykęs į Maskvą Stanislovo Petreškevičiaus Strumilos-Kiškos (Станислава Петряшковица Стромилова-Кишки) delegacijoje, skundėsi Maskvos didžiajam kunigaikščiui Ivanui III, kad jo raštininkas Vasilius Karamyševs (Василий Карамышев) Smolensko pavieta esančią jo tėvoniją priskyrė Viazmos pavietui⁵⁸. Vasilius Karamyševs 1495 m. sausio 13 d. kartu su broliu Andrejumi buvo išsiųsti į Vilnių kaip arklīninkai, palydintys didžiąja kunigaikštytę Elena (Елену Ивановну).

Kunigaikščiai Krošinskiai yra kilę iš Vaidoto sūnaus Grigaliaus (Hrehory), kurį ir nurodė A. Vijūkas-Kojelavičius savo taip vadinamame „Compendiume“ (apie 1648–1658 m.)⁵⁹. Grigalius Vikundaitis⁶⁰ (Hregory Wikundowicz) pastatė Krošino pilį ir miestą prie Servečės, Nemuno kairiojo intako. Nuo to ir kilo kunigaikščių Krošinskių pavardė⁶¹.

Lenkų istorikas J. Tengovskis bando įrodyti, kad kunigaikščiai Krošinskiai yra kilę iš Algirdo sūnaus Andriaus Kuprio (Andrzej Garbaty)⁶². Ukrainiečių istorikai laiko kunigaikščius Krošinskius Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio sūnaus Vaidoto palikuonimis⁶³. Kiti kildina kunigaikščius Krošinskius iš Kęstučio sūnaus Patriko⁶⁴. Nėra tikslus Broniaus Deksnio tvirtinimas, kad „kiti istorikai tokio Kęstučio sūnaus [Vygunto] nemini“⁶⁵. „Scriptores Rerum Prussicarum“, išleistame 1866 m., trijose vietose nurodoma, kad Vygandas (Wygant, Wygand) buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto brolis⁶⁶.

Turimi duomenys leidžia tvirtinti, kad kunigaikščiai Krošinskiai yra Vaidoto sūnaus Grigaliaus palikuonys.

⁴⁷Темушев В.Н. К вопросу о московско-литовской границе XV в. (Владения князей Крошинских) // Древняя Русь. Вопросы медиевистики. № 3 (21). Сентябрь 2005 / Тезисы участников III международной конференции «Комплексный подход в изучении Древней Руси», p. 102.

⁴⁸Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-литовским. Т. 1. (С 1487 по 1533 г.) // Сборник Императорского Русского Исторического Общества, т. 35, СПб., 1882, p. 6. Galima prielaida, kad dalis minimų žemių atiteko kunigaikščiams Krošinskiams dėl ūkinės veiklos, o ne karo veiksmų.

⁴⁹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 15, 2 d., p. 168–169.

⁵⁰ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 15, 2 d., p. 168.

⁵¹ Wolff J., Kniaziowie Litewsko-Ruscy od końca czter-nastego wieku, Warszawa, 1895, p. 186.

⁵² Deksnys B., „Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare“ in: *Prie Nemunėlio*, 2009, Nr. 2 (23), p. 3.

⁵³ Tegowski J., „Kilka uwag o genealogii kniaziów Kroszyńskich do końca XV wieku“ in: *Genealogia*, t. 15, Poznań–Wrocław, 2003, p. 35–43.

⁵⁴ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – Початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль Історико – генеалогічне дослідження. Львів: нститут українознавства НАНУ, 2000, с. 649.

⁵⁵ Deksnys B., „Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare“ in: *Prie Nemunėlio*, 2009, Nr. 2 (23), p. 3.

⁵⁶ Repšienė R., „Senosios raštijos ir tautosakos sąveika: kultūrinė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės patirtis“ in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 6 knyga, Vilnius: Pradai, 1998, p. 222.

⁵⁷ Wijuk Kojalowicz A., *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli O klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają. W Krakowie w drukarni „czasu“ i Fr. Kluczyńskiego i spółki*, 1897, p. 145.

⁵⁸ Алексеев Ю.Г. У кормила Российского государства: Очерк развития аппарата управления XIV–XV вв. СПб., 1998, p. 142–145, 191, 286.

⁵⁹ Wijuk Kojalowicz A., *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają. W Krakowie w drukarni „czasu“ i Fr. Kluczyńskiego i spółki*, 1897, p. 1–3.

⁶⁰ Vaidotas tapatus Vikundui.

⁶¹ Wijuk Kojalowicz A., *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają. W Krakowie w drukarni „czasu“ i Fr. Kluczyńskiego i spółki*, 1897, p. 145; Deksnys B., „Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare“ in: *Prie Nemunėlio*, 2009, Nr. 2 (23), p. 3–12.

⁶² Tegowski J., „Kilka uwag o genealogii kniaziów Kroszyńskich do końca XV wieku“ in: *Genealogia*, t. 15, Poznań–Wrocław, 2003, p. 39.

⁶³ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – Початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль Історико – генеалогічне дослідження. Львів: нститут українознавства НАНУ, 2000, с. 649.

⁶⁴ Wolff J., *Kniaziowie Litewsko-Ruscy od końca czternas-tego wieku*, Warszawa, 1895, p. 161.

⁶⁵ Deksnys B., „Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare“ in: *Prie Nemunėlio*, 2009, Nr. 2 (23), p. 3.

⁶⁶ Scriptores rerum prussicarum, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehle, Bd. 3, Leipzig, 1866, p. 734.

Nuo Tamašiavos iki Eišiškių

Antanui Lesiui įteikta Stanislovo Rapolionio premija

Atkelta iš 1 p.

Stanislovo Rapolionio mirties dieną jau devintą kartą buvo įteikta Stanislovo Rapolionio premija už kultūros, švietimo, tautiško, istorijos sklaidą ir puoselėjimą Pietryčių Lietuvoje. Šis lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ globojamas renginys, kaip įprasta, vyko S. Rapolionio biusto puošiamoje Šalčininkų r. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos aktų salėje. Gimnazijos direktorė Danuta Zuzo neslėpė džiaugsmo, kad jau nebe pirmus metus gimnazijai tenka tokia garbė organizuoti Stanislovo Rapolionio premijos įteikimo ceremoniją. Šiemet į šventę atvyko ir Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos mokinių dainų, deklamavimo bei kankliavimo klausėsi Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, Švietimo kokybės ir regioninės politikos departamento darbuotoja Ramutė Zungailienė, Vytauto Landsbergio fondo valdybos pirmininkė prof. Gražina Landsbergienė, šiame fonde dirbanti Onutė Miliauskaitė, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė, „Versmės“ leidyklos projektų vadovas Andrius Biziulevičius, trys premijos laureatai – lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis (2009), pedagogas, menininkas, kultūros veikėjas Vytautas Dailidka (2005), „Vorutos“ laikraščio steigėjas, leidėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (2011), pulkininkas Arūnas Dudavičius ir, žinoma, š. m. premijos laureatas, pedagogas, istorikas, daugybę metų savo straipsniais „Vorutai“ talkinęs **Antanas Lesys*** su žmona Jovita Niūniavaite-Lesiene.

Stanislovo Rapolionio darbų tęsėjai

Pasveikinusį svečius gimnazijos direktorė D. Zuzo žodį perleido lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkui A. Masaičiui. Jis gausiai gimnazistų auditorijai priminė, kad savo vaikystę praleido Eišiškių apylinkėse, čia išaugo ir lietuvių tautos ažuolas, vienas iš Karaliaučiaus universiteto steigėjų, profesorius, lietuvių puoselėtojas Stanislovas Rapolionis (~1500–1545 m. gegužės 13 d.). Apgailėstavo, kad ši asmenybė nespėjo nuveikti tiek daug, kiek ketino, pernelyg trumpas buvo jo gyvenimas. Vis dėlto smagu, kad S. Rapolionio vardą tebežymi mūsų tautai vertingi ir kilnūs šių laikų Lietuvos kultūros ir švietimo veikėjų darbai – regis, nesiliauja tas gėris, keliaujantis laiku iš pat XVI a. Džiugu, kad vis gausėja premijos laureatų gretos – tokia premija jau įteikta Vytautui Dailidkai (2005), dr. Algirdui Kavaliauskui (2006), Viktorijai Lapėnienei (2007), Antanui Karmonui (2008), Algimantui Masaičiui (2009), Jonui Bajorūnui (2010), Juozui Vercinkevičiui (2011), Valentui Šiaudiniui (2012). Šiek tiek praskleidus istorinį kontekstą, buvo pristatytas ir premijos laureatas Antanas Lesys, pristatyti jo darbai ir nuopelnai ne vien Pietryčių Lietuvos, bet ir visos Lietuvos kultūrai, istorijai. Tai daug patirties sukaupęs istorijos mokytojas ir žurnalistas, daugybę metų paaugęs Šalčios kraštui, jo istoriniam tyrinėjimui, o 2012 m. drauge su žmona išleides pabrėžtino aktualumo mokytojams ir jaunajai kartai knygą „Kova už Šalčininkų kraštą ir lietuvių išsaugojimą“, tais pat metais buvo parengta ir knyga „Bažnyčios riteris“, atskleidęs skaitytajams kun. Juozo Zdebskio gyvenimą ir žūties aplinkybes.

„Visą gyvenimą buvau mokytojas ir likau mokytojas“

Iš A. Masaičio rankų priėmęs premiją, A. Lesys ją paskyrė savo žmonai Jovitai – „bendramentei, bendražygei“, su kuria susipažino Poškonyse (Šalčininkų r.). Jie daugelį metų drauge dirbo, mokytojavo. Laureatas negailėjo padėkų garbiems svečiams, asmenims, publikavusiems jo parengtus straipsnius, leidusiems knygas. Pasakojo apie medžiagos savo publikacijoms rinkimą: „Archyvuose darbas sunkus, nes pavadinimai (vietoviu

Stanislovo Rapolionio biustas

– red. past.) yra iškraipyti. Yra storos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro parengtos knygos, jos neturi abėcėlinių rodyklių, taigi taip visus septynis toms peržiūrėti reikėjo. Su žmona sudarėme tuometį Šalčininkų krašto mokytojų sąrašą. Kodėl sudarėme? Todėl, kad tautybės susimaišė – vieni lenkais, kiti lietuviais pasirašinėjo ir buvo labai sunku atskirti.“ A. Lesio ir jo žmonos darbas neapsiribojo vien archyvais ir pedagoginiu darbu. Supratęs, kad dirbant vien mokykloje nepavyks surinkti pakankamai istorinės medžiagos savo mokiniams ir leidiniams, pats ėmėsi tiesioginio istorijos tyrinėjimo – A. Lesys pasakojo apie judviejų su žmona keliones po Pietryčių Lietuvos kaimus, pabrėžė istorijos liudytojų pasakojimų svarbą, prisiminė žmones, su kuriais teko susitikti, kurie padėjo sukaupiti daug istorinės ir kraštotyrinės medžiagos (rašytinės, garsinės, vaizdinės) knygoms ir straipsniams, stebėjosi tvirtu sutiktųjų tikėjimu išsaugoti lietuvių savo šneką ir dainomis.

Kaip tikras pedagogas siekdamas auginti salėje susirinkusių gimnazistų pasididžiavimą savo kraštu ir kartu, regis, ieškodamas tų, kurie atėjus laikui tęs dar paties S. Rapolionio pradėtą darbą, paminėjo visus rengusius publikacijas apie Šalčininkų kraštą: Bronių Kviklį – žurnalista, kalbininkus: Antaną Salį, akad. prof. habil. dr. Zigimą Zinkevičių, dabartinį „Vilnijos“ draugijos habil. dr. pirmininką Kazimierą Garšvą, istoriką, vertėją, Vilniaus krašto visuomenės veikėją Vincą Martinkėną, Stanislovą Buchavecką, Izidorių Šimelionį. Aptarė minėtų asmenų publikacijas, aprašytą istorijos tarpsnį ir užsiminė apie būsimąjį leidinį – ketvirtąją knygėlę „Gyvenimo upės versmė“, kur bus pateikta naujos archyvinės medžiagos apie Dieveniškų kraštą. Savo kalbos pabaigoje A. Lesys atsiskleidė ir kaip poetas – jis padėkdamas du savos kūrybos eilėraščius iš almanacho. O paskutinė frazė buvo ši: „Visą gyvenimą buvau mokytojas ir likau mokytojas. Kiekvienas iš Jūsų, kurie čia sėdite, kad ir svečiai, turėję mokytojus, ir ateityje vis tiek turėsite mokytojų... Tas kelias yra labai prasmingas, nes mokytojas – tautos švietėjas ir auklėtojas.“

Vytauto Landsbergio fondas – dėmesys kultūrai, švietimui, jaunajai kartai

A. Lesiui ir jo žmonai Jovitai už bendrą darbą dėkojo prof. Gražina Landsbergienė, už jų indėlį ir veiklą įteikė Vytauto Landsbergio fondo dovaną. Ji teigė, kad „dėka tokių žmonių formuojasi mūsų skruzdėlynas, mūsų pažinties skruzdėlynas, mūsų tautos savimone <...>. Mums visą laiką priminama, kas mes esam, iš kur mes esam ir kuo mes turime tapti, ką mes turime saugoti, dėka tokių žmonių, kurie pasiaukojančiai dirba.“ Profesorė pasveikino ir visus susirinkusiuosius: „Aš linkiu Jūsų mokyklai ir visiems mokiniams, kad jūs suteiktumėt ir savo šaliai džiaugsmo ateidami, peržengdami mokyklos slenkstį, įgydami žinių, nes čia jūs formuojatės kaip žmonės, įgaunate brandos ir pasirenkate savo

Mokiniai džiaugėsi nauja žaidimų aikšte, kurią gimnazijai įrengė Vytauto Landsbergio fondas ir Albinas Markevičius

Gimnazijos mokiniai visus džiugino eilėmis ir dainomis

kelia, todėl labai linkėčiau, kad rastumėt, kas padės peržengti šitą slenkstį.“ Ši garbi viešnia džiaugėsi žaidimų aikšte, kurios atidarymas įvyko iškart po Stanislovo Rapolionio premijos įteikimo ceremonijos. Šią aikštelę gimnazijai įrengė, lėšų skyrė Vytauto Landsbergio fondas ir Jungtinių Amerikos Valstijų išeivis Albinas Markevičius. Fondui gimnazija yra dėkinga ir už 2012 m. rudenį pradinių klasių mokiniams įrengtą poilsio, žaidimų kambarį „Vaikystės pasaka“.

Sveikinimai devintajam premijos laureatui

Tą dieną Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje buvo nepaprastai šviesu – nesiliovė padėkos ir sveikinimai, mokinių deklamavimu, dainomis ir muzika liejosi lietuvių versmė. Šventės scenarijų parengė lietuvių kalbos mokytoja-metodininke Irena Blažukonienė. Laureatą sveikino

ceremonijos organizatoriai ir svečiai, tie, kurie nuolat stebėjo jo veiklą ir pasiekimus. Neišsenkančios kūrybinės energijos ir kantrybės dirbant archyvuose laureatui ir jo žmonai VŠĮ „Vorutos“ fondo darbuotojų ir „Vorutos“ laikraščio skaitytojų vardu linkėjo J. Vercinkevičius. A. Lesio knygą „Kova už Šalčininkų kraštą ir lietuvių išsaugojimą“ aptarė, jo nuveiktais darbais didžiavosi ir jų dar daugybės palinkėjo J. Vasiliauskas.

Tikėkime, ši lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ puoselėjama Stanislovo Rapolionio premijos teikimo tradicija Rytų Lietuvos mokyklų mokiniams bus patirtis, kuri motyvuos siekti kuo aukštesnių tikslų, motyvuos būti kilniais, nesavanaudiškais, pasauliui atvirais žmonėmis.

Irma STADALNYKAITĖ, Trakai
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

*Antanas Lesys gimė 1952 m. sausio 28 d. Bilšių kaime (Sirvintų r.). Augo Vilniaus kūdikių ir Tamašiavos (Trakų r.) vaikų namuose, Vilniaus mokykloje-internate. Mokėsi Vilniaus Naujininkų vakarinėje ir Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos aukštesniojoje (dab. Vilniaus konservatorija) muzikos mokykloje, Vilniaus pedagoginio instituto (dab. Lietuvos edukologijos universitetas) Istorijos fakultete. Dirbo Vilniaus pagalbinėje mokykloje Nr. 2, Vilniaus r. Juodšilių, Sirvintų r. Ciobiškio ir Vilniaus r. Veliučionių spec. globos vaikų namuose, Veliučionių pagrindinėje mokykloje, Šalčininkų r. Turgelių, Akmenynės lietuviškose mokyklose ir Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje. Už pedagoginę veiklą buvo apdovanotas padėkos ir pagyrimo raštais.

Su žmona Jovita Niūniavaite-Lesiene spausdino straipsnius laikraščiuose „Voruta“, „Trakų žemė“, „Valstiečių laikraštis“, „Vilniaus krašto savaitraštis“, „Gimtinė“, „Lietuvos Jeruzalė“ ir kt. Jam 2006 m. buvo skirta žurnalisto premija. Antrajame Rytų Lietuvos mokytojų kūrybos almanache „Ties spalio taku“ (Vilnius, 2006) išspausdinti A. Lesio ir jo žmonos Jovitos eilėraščiai.

Istorikas ir kraštotyrininkas A. Lesys išleido tris istorines knygas: „Bažnyčios riteris“, skiriama 625-osioms Lietuvos Krikšto metinėms, prisimenant kunigą Juozą Zdebskį (Vilnius, 2012), drauge su žmona – „Viešpaties pakviestas“, skiriama Garbės kanaaninko Vytauto Juozo Vaičiūno kunigystės 25-mečiui (Vilnius, 2013). „Kova už Šalčininkų kraštą ir lietuvių išsaugojimą“ (Vilnius, 2012). Jis yra knygų „Mano senelių ir prosenelių kaimynai žydai“ (Vilnius, 2003), „Blaivybė mano bendruomenėje“ (Lazdijai, 2008), „Aukštadvario žemės ūkio mokykla 1923–2013 m.“ (Aukštadvaris–Trakai, 2013) bendraautoris.

A. Lesys su Jovita aktyviai dalyvavo „Versmės“ leidyklos (vad. Petras Jonušas) rengiamose mokslinėse, lokalinėse ekspedicijose „Aukštadvaris“ (Trakų r.), „Semeliškės“ (Trakų r.) ir „Dūkštatas“ (Ignalinos r.), parašė straipsnius „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoms. Jų namuose yra sukauptas vertingas asmeninis istorinis archyvas, kurį sudaro nuotraukos, laikraščiai, žurnalai, knygos, laiškai ir rankraščiai.

Karolio Didžiojo apdovanojimas – LR Prezidentei Daliai Grybauskaitei

Europos Parlamento Pirmininko Martino Schulzo kalba, skirta Lietuvos Respublikos Prezidentei Daliai Grybauskaitei pagerbti

Atkelta iš 1 p.

tautų šeimoje, tautą, kuri iškelta galva ir daug ko atsisakydama įveikė krizę ir dėl savo tvirto tikėjimo Europos Sąjunga ir ryžtingo solidarios Europos palaikymo mums visiems yra pavyzdys.

Gerbiamosios ponios ir ponai,

Karolio Didžiojo apdovanojimas visų pirma šiandien, gegužės 9-ąją, kuri yra Europos diena, suteikia mums galimybę stabtelėti ir pamatyti, ką per pastaruosius šešis dešimtmečius Europos gyventojams pavyko pasiekti: mūsų žemyne sukurtas išskirtinis dalykas žmonijos istorijoje – Europos idėja tapo realybe. Priešai tapo draugais, pašalinti barjerai ir atvertos sienos, sugriautas regionas tapo didžiausia ir turtingiausia pasaulio vidaus rinka, diktatorių režimus pakeitė demokratijos principu veikiančios valstybės ir taika Europoje dar niekada netruko taip ilgai per visą jos istoriją. Tačiau Europos vienybė buvo pasiekta tik tuomet, kai laisvės siekiantys žmonės nuplėšė geležinę uždangą ir Rytų ir Centrinės Europos šalys pagaliau galėjo įstoti į Europos Sąjungą.

Prieš dešimt metų 2003 m. balandžio 16 d. Lietuva kartu su kitomis devyniomis šalimis kandidatėmis pasirašė stojimo į ES sutartį. Taigi taip buvo ne tik išplėsta Europa, bet ir panaikintas dirbtinis mūsų žemyno padalijimas. Naujos narės netapo Europos dalimi – jos visada buvo Europos dalis. Tačiau šis vėlyvas Europos susivienijimas pagaliau suteikė visiems europiečiams galimybę gyventi taikoje ir būti laisviems.

2004 m. gegužės 1 d., kai Lietuva tapo Europos Sąjungos nare, darbą Briuselyje pradėjo išskirtinė moteris. Dalia Grybauskaitė – tai pirmoji Komisijos narė iš Lietuvos. Jos darbo vieta buvo Berlaymont'o pastate. Iš pradžių Dalia Grybauskaitė buvo atsakinga už švietimą ir kultūrą, bet netrukus pradėjo kuruoti biudžeto ir finansų sritį ir greitai įgijo puikią reputaciją:

- kaip moteris, kuri sako tai, ką galvoja; kas ją pažįsta, man pritar, nes ji nieko negražina ir vadiną daiktus tikraisiais varda;is;

- kaip moteris, kuri beveik netoleruoja biurokratijos; Komisijoje pagarbiai buvo kalbama apie tai, kad Komisijos narė yra išdidi juodojo karatė diržo savininkė;

- kaip moteris, kuri yra puiki derybininkė; vykstant deryboms dėl biudžeto nepabūgo paprieštarauti didžiosioms valstybėms narėms, tačiau visada siekė teisingų kompromisų.

Apie Dalią Grybauskaitę iš tiesų galima pasakyti, kad ji laikosi duoto žodžio. Jei Dalia Grybauskaitė ką nors pažadėjo, jos žodžiu galima pasikliauti.

Todėl su Jumis, gerbiama Prezidente, man visų pirma asocijuojasi šios trys savybės: energija, veiksmingumas ir patikimumas. Šios savybės ir Jūsų kaip buvusios Lietuvos finansų ministrės ir diplomuotos ekonomistės žinios tuo metu, kai tik atvykote į Briuselį, padėjo pasiekti didelių laimėjimų vedant derybas dėl naujausios ES finansų sistemos.

Jūs reformavote ES biudžetą ir pasiekėte, kad jis būtų labiau orientuotas į konkurencingumą, skatinote mokslinius tyrimus ir vystymąsi ir sukūrėte struktūriškai silpnų regionų paramos fondus.

Jūs ryžtingai ir veiksmingai kovojote, kad būtų pasiektas sąžiningas ir visoms šalims priimtinas rezultatas.

Jūs kartu su savo komanda per aukščiausiojo lygio susitikimą, kuris užsitęsė iki išnaktų, pateikėte skaičiavimus, kuriais remiantis buvo galima pasiekti susitarimą dėl 2007–2013 m. biudžeto, todėl per šiuo metu vykstančias sudėtingas ir sunkias derybas dėl biudžeto aš kartu su kitais pasigendau Jūsų išskirtinės energijos ir gebėjimo siūlyti kompromisus.

Taigi, gerbiamosios ponios ir ponai, moteris, kuri jau po vienu metų darbo buvo pagerbta kaip metų Komisijos narė, 2009 m. pakluso savo šalies raginimui ir grįžo iš Briuselio į Vilnių, kad galėtų padėti Lietuvai įveikti sunkią ekonominę krizę.

Dalia Grybauskaitė šiais veiksmiais ilius-truoja šiuo metu dirbančią Baltijos šalių politikų kartą – sėkmingai vykdydami nacionalinę politinę veiklą jie išvyksta į Briuselį. Tačiau

darbas Briuselyje jokių būdu nėra jų politinės karjeros pabaiga. Priešingai, įgiję Europos lygmens patirties, šie politikai grįžta į gimtąją šalį ir užima aukščiausius postus. Tai pasakytina ne tik apie Dalią Grybauskaitę, bet ir apie jos kolegas Toomą Hendriką Ilvesą, kuris buvo Europos Parlamento narys, o šiandien yra Estijos Respublikos prezidentas, ir Valdį Dombrovskį, kuris taip pat buvo Europos Parlamento narys, o šiuo metu eina Latvijos ministro pirmininko pareigas.

Tai, kad žmonės Baltijos šalyse į aukščiausius šalies postus renka Europos politikus, daro įspūdį ir parodo didelį Baltijos šalių entuziazmą Europos atžvilgiu ir pasitikėjimą ES.

Jokiai partijai nepriklausanti kandidatė Dalia Grybauskaitė 2009 m. surinko pavydėtinus 68 proc. balsų ir buvo išrinkta šalies prezidentė. Grįžti į nacionalinę politiką ją paskatino pareigos suvokimas ir patriotizmas. Sunkią valandą ji norėjo būti kartu su savo tautiečiais ir jiems padėti. Išskeldama savo kandidatūrą ji paaiškino, kad negalinti likti užsienyje, kai namuose esama problemų.

Tai iš tiesų buvo sunkus metas Lietuvai. Dėl pasaulinės finansinės krizės šalis patyrė didžiulį ir nerimą keliantį 15 proc. ekonomikos nuosmukį.

Tuo metu keletą kartų lankiausi Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Man padarė didelį įspūdį tai, kaip išdidžiai, ramiai ir ryžtingai žmonės stengėsi įveikti ekonominę krizę. Lietuvos žmonės turėjo labai daug ko atsisakyti, nes:

- per dvejus metus ekonominė veikla sumažėjo 12 proc.,

- viešosios išlaidos sumažintos 20 proc.,

- pensijos sumažintos 10 proc.

Dalia Grybauskaitė buvo išrinkta kaip krizių valdytoja ir savo piliečių nenuvylė, nes krizės laikotarpiu buvo tvirta valia, ryžtu ir veiksmingumu pasižyminti vadovė.

Aš asmeniškai labai gerbiu Dalią Grybauskaitę. Mūsų politinės idėjos ne visada sutampa, sakyčiau, kad, visų pirma kalbant apie vienašališką biudžeto mažinimo politiką, mūsų pažiūros labai skiriasi, bet tai yra politikos ir sąžiningumo dalykai, o ją labai gerbiu todėl, kad ji yra drąsi ir nuoširdi. Ji atvirai išsako žmonėms savo poziciją ir paaiškina, kodėl mano, kad tam tikros priemonės yra būtinos ir jų reikia imtis. Jei Europoje turėtume daugiau tokia drąsa pasižyminti vadovų, tai ES patirtume daug mažiau problemų.

Gerbiamosios ponios ir ponai,

taip, žmonės Lietuvoje labai daug paaukojo, tačiau nepaisydami pareikalautos aukos niekada neprarado tikėjimo Europa.

Įsivaizduokime save lietuvių tautos vietoje. Savaiame suprantama, stojant į ES tikėtasi geresnės ateities. O tada, nepraėjus net penkeriems metams po stojimo į ES, ištiko šokas – gili ekonominė krizė.

Nepaisydami šios patirties, lietuviai tvirtai tikėjo ES. Briuselio jie nepavertė atpirkimo ožiu. Priešingai – lietuviai vis dar yra iš tų, kurie labiausiai tiki ES idėja. Daugiau kaip du trečdaliai lietuvių yra entuziastingi europiečiai. Tačiau lietuviai tikrai nėra europiečiai tik tuomet, kai viskas gerai. Lietuviai tiek gerais, tiek blogais laikais tvirtai tiki Europos idėja.

Taip yra ir todėl, nes jie žino, jog pinigai, kuriuos gauna iš ES fondų, padeda skatinti Lietuvos ekonomiką. Žino taip pat, kaip ir Lenkijos ministras pirmininkas Donaldas Tuskas (dar vienas Karolio Didžiojo apdovanojimo laureatas), kuris teigia, kad be ES lėšų jo šali būtų apėmusi recesija. Taip pat, kaip ir Valdis Dombrovskis, kuris irgi daug kartų pabrėžė, kad be ES lėšų jo šalis nebūtų galėjusi toliau investuoti. Baltijos šalims pavyko persilaužti, nes vykstant biudžeto politiką buvo laikomasi griežtos biudžetinės drausmės. Šiandien Lietuvos ekonomika vėl auga trimis procentais. Tokia sėkmė įrodo ir tai, kad tvaresnės biudžeto politikos ir augimą skatinančių investicijų derinys yra geresnis būdas Europą išvesti iš krizės.

Gerbiamosios ponios ir ponai,

nepaisydama visų blogų pranašysčių dėl euro ateities, Lietuva toliau tvirtai siekia tikslo 2015 m. prisijungti prie euro zonos. Tai turėtų priversti atsibusti mus, „senuo-

sius“ europiečius, kartais leidžiančius sau nugrimzti į nusivylimą ES ir euru. Tai turėtų mums priminti, kad nereikėtų iš akių pamesti ilgalaikės perspektyvos, ir skatinti to siekti. Nes euras, kuriam, beje, 2002 m. buvo skirtas Karolio Didžiojo apdovanojimas, tęsėjo savo pažadą: euras užtikrino europiečiams augimą ir kainų stabilumą. Todėl galui diagnozuoti ne euro krizę, bet euro zonos valdymo krizę. Kad įveiktume euro zonos valdymo krizę, reikia ilgalaikės ekonomikos vyriausybės ES lygmeniu. Šiandien toks teiginys nėra populiarus.

Taigi, įkvėpimo ieškau Dalia Grybauskaitės drąsoje. Ji nuolat viešai tvirtina, kad prisijungimas prie euro zonos atitinka šalies interesus, ir teigia, kad, savaiame suprantama, Lietuva prisiims atsakomybę ir, jei reikės, prisidės prie gelbėjimo paketo, nes, pasak Prezidentės Dalia Grybauskaitės, „žinome, ką reiškia solidarumas.“

Dalia Grybauskaitė yra Lietuvos ir Europos patriotė. Ji įrodo, kad patriotu galima būti tik tuomet, kai esi ir savo šalies, ir Europos patriotas.

Įkūrus Europos anglių ir plieno bendriją, buvo sukurtas „tikras solidarumas“, kaip tai pavadino bendrijos steigėjas Robertas Šumanas prieš 63 metus. Leiskite man paminėti tris pavyzdžius, ką šiandien Europoje reiškia tikras solidarumas.

Jauni žmonės savo gyvenimo galimybėmis moka už krizę, kurios jie nesukėlė. Kai kuriose ES šalyse darbo neturi netgi kas antras jaunas žmogus. Taip pat Lietuvoje jaunimo nedarbas vis dar yra bauginančiai didelis. Europa yra turtingiausias pasaulio žemynas. Gėda, kad mūsų bendruomenėje gresia užaugti prarastajai kartai. Todėl šiandien mūsų, dabar dirbančių politikų kartos, užduotis yra pasirūpinti, kad ši jaunoji karta Europoje turėtų ateitį. Šiems jauniems žmonėms Europos jaunimo garantijų iniciatyva vėl atverti perspektyvų, šią kartą bent jau taip pat, kaip ir bankus, laikyti labai svarbia dalimi, - būtent tai šiandien reiškia tikrą solidarumą.

ES mokslinių tyrimų politika, ES struktūriniai fondai, mainų programa „Erasmus“ – tai tikri sėkmės projektai, kurie žmonėms teikia tikrą pridėtinę vertę. Nes šie projektai pagrįsti principu: „Jei vienas kitam padedame, visi kartu tampame stipresni.“ ES fondams suteikti pakankamai lėšų – būtent tai šiandien reiškia tikrą solidarumą.

Europos Sąjungoje kasmet dėl sukčiavimo mokesčių srityje ir mokesčių slėpimo prarandama milijardas eurų – tai milžiniška žala bendrijai, nes šiais pinigais būtų galima panaikinti skolos naštą, suteikti jaunimui garantijų ir investuoti į augimą.

Valstybių ir tautų solidarumas – tokia Europos idėja. Valstybės ir tautos, nepaisydamos sienų, kultūrinių, ekonominių ir kalbinių skirtumų, kuria bendras institucijas, nes suvokė, kad kartu, o ne atskirai yra stipresnės, – tokia yra Europos idėja. Idėja nekvestionuojama, tačiau, deja, vis mažiau žmonių ją sieja su tokia Europos Sąjungos idėja, kokia ji yra šiandien. Kitais metais aktyvių politikų laukia iššūkis – vėl suvienyti Europos idėją ir ES.

Gerbiamosios ponios ir ponai,

taip, Lietuva patyrė, kas yra Europos solidarumas. Tačiau Lietuva prie Europos bendruomenės prisidėdama ir savo teigiamu indėliu, kuris tarnauja visų labui. Indėliu, kuris visai ES bus naudingas ypač liepos 1 d. prasidėsiančio Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai metu.

Pirmausia reikėtų paminėti Lietuvos geostrateginę padėtį ir natūralų ryšį su ES kaimyninėmis valstybėmis. Dėl savo geografinės padėties Lietuvai ilgus amžius teko neišmatuojamos kančios. Lietuvai, išispraudusiai tarp galingųjų valstybių – Vokietijos ir Rusijos, nepriklausomybė ir laisvė buvo retai aplankanti laimė, o spresda ir kraujo liejimas – liūdna kasdienybė.

Šiandien Lietuvos geografinė padėtis tapo jos privalumu. Šiandien Lietuva yra pagrindinė ES šalis Baltijos jūros regione ir vystant Rytų partnerystę.

Šaltojo karo laikotarpiu Baltijos jūra buvo padalyta, apginkluota, supančiota. Šiandien

Baltijos jūra vėl tapo tuo, kuo buvo ilgus amžius, – Europos vidaus jūra:

- vidaus jūra, kuri jungia žmones ir kultūras,

- vidaus jūra, kurioje atgimsta istorinė bendradarbiavimo praktika ir seni prekybos ryšiai,

- vidaus jūra, kuri tampa itin dinamiška ir inovatyvia erdve ekonomikai ir kultūrai. Baltijos jūra yra Europos sėkmės pavyzdys.

Ypač Europos Parlamente gimusioje Baltijos jūros strategijoje slypi daug galimybių, beje, taip pat ir Vokietijai. Todėl su dideliu susidomėjimu stebėsime Jūsų, Dalia Grybauskaitė, projektą aplink vieną stalą suburti politinius visų kaimyninių valstybių lyderius, siekiant teisinga kryptimi nutiesti bėgius šio regiono atečiai.

Rytų partnerystė – vienas iš Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai prioritetų. Lietuva taip pat bus Rytų partnerystės vadovų susitikimo 2013 m. lapkričio mėn. Vilniuje šeimininkė.

Prezidentė Dalia Grybauskaitė visuomet save laikė tiltu su šalimis partnerėmis Rytuose tiesėja. Ir šiuo atveju ji neina paprasčiausiu keliu, bet laikosi savo įsitikinimų. Lietuvai politikei požiūris, pagal kurį siekiama sutarimo su Rusija, tikrai nepadeda didinti populiarumo. Tačiau:

- Prezidentė Dalia Grybauskaitė propaguoja savo įsitikinimą, kad Rusijos atžvilgiu vykdoma politika, kuria siekiama pusiausvyros, Lietuvai ir Europai yra naudinga,

- Prezidentė Dalia Grybauskaitė atkakliai siekia palaikyti dialogą su Baltarusija, o tai tikrai nėra paprasta. Tai neturi iškraipyti vaizdo, kad žiaurus diktatorius A. Lukašenka yra gėda visai Europai,

- Prezidentei Daliai Grybauskaitei taip pat ir jos atkaklumas padėjo pasiekti tai, kad jos, kaip vienos iš labai nedaugelio ES politikų, klausomasi Ukrainoje.

Aš, kaip ir dauguma kitų, pasikliauju tuo, kad Jūs, Dalia Grybauskaite, toliau aktyviai stengsitės ES labai testti šį dialogą su mūsų kaimyninėmis šalimis.

Gerbiamosios ponios ir ponai,

vienas kolega iš Lietuvos visai neseniai man pasakė, kad jam atrodo lyg stebuklas, jog Lietuva po ilgų kančios, okupacijos ir priespaudos amžių šiandien yra laisva, demokratiška šalis ir priklauso Europos šeimai. Taip pat tai, kad Lietuvai šiandien sekasi geriau nei bet kada anksčiau per jos ilgą istoriją.

Kas galėjo penktajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, kai Lietuva ypač stipriai kentėjo nuo nacistinės Vokietijos, išžudžiusios beveik visus Lietuvos žydus, brutalių okupacijos, įsivaizduoti, kad Lietuva šiandien kartu su Vokietija bus taikios ir suvienytos Europos dalis?

Kas galėjo paties Šaltojo karo įkarštyje įsivaizduoti, kad Hitlerio ir Stalino sudaryto pakto 50-ųjų metų proga 1989 m. rugpjūčio 23 d. du milijonai žmonių, rankomis susikibusių nuo Estijos sostinės Talino per Latvijos sostinę Rygą iki Lietuvos sostinės Vilniaus, sudarys Baltijos kelią – daugiau nei 600 kilometrų ilgio per visas Baltijos šalis nusidriekusi žmonių grandinė? Kas galėjo įsivaizduoti, kad dėl vadinamosios dainuojančios revoliucijos ir po referendumo nugalės apsisprendimo teisė ir Lietuva 1991 m. pasieks nepriklausomybę?

Šiandien jaunajai kartai gali atrodyti savaiame suprantama, kad Lietuva kaip laisva ir demokratiška valstybė yra ES narė. Tačiau daugeliui ankstesnių kartų tai buvo svajonė. Svajonė, kuri šiandien išsipildė. Svajonė, kurios šiandien toliau siekiama. Gegužės 7 d., antradienį, įteikėme Karolio Didžiojo jaunimo apdovanojimą, jį gavę trys laureatai šiandien yra scenoje. Kas matė šių jaunų žmonių iš 27 ES valstybių entuziazmą ir tvirtą tikėjimą gera ateitimi, tas neturi baimintis dėl Europos. Šių jaunuolių optimizmas taip pat yra įpareigojimas mano kartai veikti taip pragmatiškai ir konstruktyviai, kaip tą daro Prezidentė Dalia Grybauskaitė. Miela Dalia, iš visos širdies sveikinu Tave pelnytai gavus šį apdovanojimą.

Šaltinis: Prezidentės spaudos tarnyba

Memel – Wilno: neišmoktos istorijos pamokos

Prof. habil. dr. Vytautas RADŽVILAS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Lietuvos vidaus ir užsienio politika vis labiau atrodo tarsi apkerėta tamsios ir pikta linkinės jėgos. Vadinamasis „Lietuvos lenkų“ klausimas artėja prie sunkiai prognozuojamos atomazgos. Didėja tikimybė, kad ši atomazga bus sąjūdinių laikų masto politinis sprogdymas. Tokią baigtį žada šio seniai svarstomo ir įtampą visuomenėje kurstančio klausimo siūlomai sprendimai. Tikėtis kitokios baigties sunku dėl akivaizdžios priežasties. Per visą atkurtos valstybės istoriją turbūt dar nebuvo iškilęs joks kitas klausimas, kurį būtų buvę mėginama išspręsti šitaip nesugebant arba nenorint suvokti ir atvirai įvardyti tikrojo jo turinio ir esmės. Būtent šia prasme apie valstybės užsienio politiką tenka kalbėti pasitelkus apkerėjimo vaizdinį.

Apkerėjimas yra kone masinis. Beveik visi vykstančių diskusijų dalyviai – siūlomų sprendimų šalininkai ir priešininkai – lyg užburti kartoja frazes apie „įtemptus Lietuvos ir Lenkijos santykius“ ir esamą arba galimą valstybės „konfliktą“ su lenkakalbių šalies piliečių bendruomene. Visais atvejais vartojamos tos pačios, lėkštomis mąstymo klišėmis virtusios formuluotės. Skiriasi tik problemos ištakų aiškinimai ir siūlymai, kaip ją spręsti. Panirus į šitaip apibrėžtą diskusijų lauką nebepastebima, kad įtempti abiejų valstybių santykiai, kaip ir pačioje šalyje tvyranti įtampa, tėra šalutinis ir ne toks jau reikšmingas emocinis fonas, nukreipiantis dėmesį nuo tikrojo ir iš tiesų potencialiai itin pavojingo konflikto, galinčio turėti pragaištingų padarinių visoms į jį įsitraukusioms arba veikiau sumaniai įtrauktoms šalims. Nėra jokio Lietuvos ir Lenkijos ar mūsų valstybės ir jos lenkakalbių piliečių konflikto. Vyksta Lietuvos valstybės ir sugebėjusios politiškai ir teisiškai legalizuotis šioje valstybėje jai priešiškos jėgos – prieš Lietuvos nepriklausomybę kovojusio KPSS padalinio, vadinto Pietryčių Lietuvos autonomininkais, sukeltas ir kryptingai eskaluojamas konfliktas.

Neįtikėtina, bet dėl suprastėjusių santykių su Lenkija ir vidaus trinių skubama kaltinti Lietuvos valstybę ir muštis į krūtinę dėl jos padarytų tariamų klaidų bei nuodėmių. Tiesiog stebėtina pamirštami pamatiniai faktai, kurie privalėtų būti išeities ir atramos taškais mėginant rimtai ir giliai apmąstyti iškilusias problemas. Taigi visų pirma pamiršta, kad prieš du dešimtmečius Lietuvoje veikė gausios ir stiprios antivalstybinės jėgos. Tačiau atkūrus Nepriklausomybę nebūta net menkiausio mėginimo politiškai ir teisiškai neutralizuoti šias jėgas. Atpirkimo ožiais tapo ir už antivalstybinę veiklą buvo nubausti vos keli viešumoje labiausiai reiškęsi ir todėl gerai įsidėmėti, bet, ko gero, anaipol ne pagrindiniai ir ne pavojingiausi KPSS platformininkai – jedinstveninkai ir Pietryčių Lietuvos autonomininkai. Kiti, tarsi mostelėjus burtu lazdele, pradingo. Kur jie dingo ir ką veikia šiandien – šis svarbus klausimas tapo savotišku tabu ir apie tai nedrįstama net užsiminti. Būtent toks „užmaršumas“ lemia, kad akademinėje ir viešojoje erdvėje svarstant įvairius vadinamojo „lenkų klausimo“ aspektus faktiškai vadovaujamasi prielaida, kad visi Lietuvos pasus paėmę nepriklausomybės priešininkai „praregėjo“ ir tapo lojaliais atkurtosios valstybės piliečiais. Būtent ši iš piršto laužta – nežinia kuo pagrįsta ir nepatikrinta prielaida – valdo daugiau negu keistus problemų sprendimus siūlančių „ekspertų“, pirmiausia istorikų bei politologų, ir šiuos siūlymus užsimojusių įgyvendinti politikų vaizduotė ir mąstyma.

Taip pat vengiama atvirai prabilti apie prieš dvidešimt metų padarytą tikrą, o ne įsivaizduojamą milžinišką politinę klaidą. Vadinamųjų „autonomininkų“ nuožmi kova prieš Lietuvos nepriklausomybę buvo

sunki našta ir egzistencinis iššūkis atkurtai ir dėl išlikimo kovojusiai jaunai valstybei. Aplinkybės susiklosčius nepalankiau jos padariniai galėjo tapti katastrofiški. Kiekviena panašiomis aplinkybėmis atkūrusi nepriklausomybę ir turinti politinį savisaugos instinktą valstybė būtų išmokusį gautą pamoką ir iš panašios patirties padariusi kuo rimčiausias praktines išvadas. Deja, Lietuvos brandžios nieko nesuprato ir nieko nepasimokė. Autonomininkų *de facto* okupuotoje ir atskirtoje šalies dalyje pagrįstai ir teisėtai įvestas tiesioginis valdymas buvo skubotai ir neapdairiai panaikintas neįvykdžius teritorinės-administracinės reformos ir nesuformavus būsimosios savivaldos pareigūnų branduolio iš valstybei lojalių vietos gyventojų. Neatlikus šių absoliučiai būtinų pertvarkymų teritorija buvo paslaugiai, kaip ant lėkštutės, perduota administruoti tik ką joje siautėjusiems aršiams ir nesutaikomiems valstybės priešams.

Visi jie, išskyrus vienintelį Nepriklausomybės Aktui nepritarusį ir dėl to apgailėstąjį buvusios LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatą, niekada nepripažino, kad kovodami prieš atgimstančią Lietuvos valstybę padarė klaidą ar juo labiau tai valstybei yra nusikaltę. Nėra nė menkiausių įrodymų, kad šie žmonės kada nors būtų mėginę išpirkti savo klaidas ir kaltes sąžiningu ir konstruktyviu darbu savo šaliai. Priešingai, tai, kas ištisus du dešimtmečius vyksta buvusiose autonomininkų valdose, sunku pavadinti kitaip, kaip ankstesnės antivalstybinės veiklos tęsimu naujomis priemonėmis. Lietuvos valstybės institucijos ir absoliuti dauguma politikos tyrinėtojų ir komentatorių cechui priklausančių „ekspertų“ į šią veiklą žiūri pro pirštus ir jos tarsi nepastebi. Dėl Pietryčių Lietuvoje vykdomos ardomosios veiklos nerimaujantys piliečiai ir organizacijos, taip pat ir mėginančios informuoti apie šiam krašte susiklosčiusią padėtį žiniasklaidos priemonės ne tik negirdimi, bet veikiau pašiepiami kaip trumparegiai „nesusipratėliai“ ir „panikos“ skleidėjai.

Du dešimtmečiai istorijos požiūriu – tik akimirka. Tačiau Lietuvoje jie prilygsta kone amžinybei. Čia praeities atmintis tokia trumpa, kad net nesugebama atpažinti, kaip nuosekliai ir metodiškai kartojami veiksmai, kurių liudininkais buvo daugybė ir šiandien Lietuvoje gyvenančių žmonių. Todėl ir nesugebama susivokti ir pripažinti, kad 1991 m. rudenį išsilakstę autonomininkai galėjo paprasčiausiai pasinaudoti KPSS ikūrėjo Vladimiro Uljanovo (Lenino) išmintimi, jog kovodama už savo siekius bolševikų partija turinti veikti ne tik pogrindyje. Prireikus dera be skrupulų pasinaudoti legaliomis kovos priemonėmis, kurias daro prieinamas „buržuazinė“ parlamentinė demokratija. Pasinaudodami šia išmintimi, vakarykščiai autonomininkai ir jų reikalo tęsėjai susibūrė į legaliai veikiančią antivalstybinę partiją – LLRA, ir tai buvo iš tiesų apgalvotas ir toliaregiškas jų žingsnis. Jų rankose atsидūrė nauji ardomosios antivalstybinės veiklos įrankiai, kuriais – tai reikia pripažinti – jie sumaniai naudojami.

Daugelis viešosios erdvės komentatorių ir net politikų „piktinasi“, kad plušantis Europos Sąjungos parlamente šios organizacijos vedlys sistemingai iškraipo faktus ir šmeižia Lietuvą dėl lenkų tautinei bendrijai priklausančių jos piliečių teisių menamų pažeidimų. Tačiau nepasakoma, jog tai nėra paprastas šmeižtas. Tarsi nematoma, o gal iš tikrųjų nepastebima, kad Lietuvai turintis atstovauti europarlamentaras šitaip triūsia ne vienas, bet veikia ranka rankon su bendraminte ir bendražyge Tatjana Ždanok – aršiai prieš Latvijos nepriklausomybę kovojusio „Interfronto“ nare, net nemėginančia slėpti patologinės neapykantos jos neva atstovaujamai, o iš tikrųjų sistemingai

ir metodiškai diskredituojamai valstybei. Žinia, kurią naudodamiesi europarlamentaro statusu ir galimybėmis siunčia visai Europai šie du idėjiškai artimi veikėjai nėra paprastas melas ir šmeižtas todėl, kad iš tiesų vykdoma nuosekli ir kryptinga dezinformacijos ir propagandos kampanija.

Minėtų europarlamentarų visai Europai skleidžiama žinia yra ta pati, kurią demokratijos ir tautiniams klausimams jautriems Vakarams kadaise siuntė Kremlius, mėginęs juos atgrasyti nuo paramos Baltijos šalių nepriklausomybės siekiams. Demokratinių šalių visuomenės ir vyriausybės buvo dezinformuojamos ir bauginamos, kad Baltijos šalyse į valdžią veržiasi „nacionalistinės“ ir „fašistinės“ jėgos, kurioms ir terūpi skriausti ar net sunaikinti jose gyvenančias tautines bendrijas ir mažumas. Dabar tą pačią žinią monotoniškai transliuoja Rusijos valstybinė propaganda. Pasak jos ruponų, Baltijos valstybėse įsitvirtinę „etnokratiniai“ ir „kvazifašistiniai“ režimai, jose trūksta demokratijos, pažeidinėjamos žmogaus teisės ir engiamos tautinės mažumos.

LLRA lyderis ne tik uoliai kartoja ir skleidžia šią propagandą Briuselio koridoriuose, bet ir paslaugiai teikia jai gyvuoti būtinas melagingas žinias. Tačiau Lietuvoje sugebama tik gailiai dūsauti ir verkšlenti dėl tokio „nesąžiningo“ ir „negrąžaus“ jos atstovo ES parlamente elgesio. Nėra politinės valios ir drąsos pavadinti tokią veiklą tikruoju vardu ir paaiškinti jos esmę ir tikslą užsienio partneriams. O ypač derėtų tiesiai ir atvirai paklausti strategine partnere vis dar laikomos Lenkijos Respublikos vadovybės, ko ji iš tiesų siekia remdama asmenį, dalyvaujantį trečiosios šalies vykdomame propagandiniame kare prieš Lietuvos valstybę. Padaryti šių paprasčiausių dalykų nesugebama. Rezultatas – nepabaigiami Lietuvos atgailavimai ir teisinimaisi dėl nepadarytų nuodėmių nuolankiai įrodinėjant, kad ji nėra dramblis.

Tačiau LLRA vedlio dalyvavimas kitos valstybės vykdomoje antilietuviškoje propagandinėje kampanijoje – tik ledkalnio viršūnė. Kitaip negu pasimetusios ir besiblaškančios Lietuvos visuomenė ir valdžia, LLRA, pirmiausia jos vadovybė, žino, ką daro ir ko siekia, nes turi ir nuosekliai įgyvendina aiškia ir kruopščiai parengtą politinių veiksmų programą. Tikslas yra tas pats, kaip ir prieš du dešimtmečius. Siekiama visais atžvilgiais – kalbiniu, kultūriniu, socialiniu

ir politiniu – kuo labiau izoliuoti šios organizacijos valdomus Pietryčių Lietuvos rajonus nuo likusios šalies dalies ir, pasyviai stebint Lietuvos visuomenę ir valdžią, galutinai paversti juos *de facto* nepriklausomu autonominiu regionu. Įtvirtinus tokią autonomiją ir šiame krašte pradėjus gyventi vien pagal LLRA nustatytą tvarką, beliktų kantriai išlaukti „geresnių laikų“, kai galbūt vėl rasis palanki proga pakartoti KPSS pirmtakų žygi mėginant paversti šią teritoriją „nepriklausomu“ Padniestrės ar Šiaurės Osetijos tipo pseudovalstybiniu dariniu. Vykstant šią programą daromi žingsniai ir visa įvykių raida nuostabiai primena Klaipėdos krašto įvykių plėtros scenarijų. Tačiau šių panašumų atkakliai nenorima matyti ir juo labiau pripažinti. Veikiau priešingai: bus pasakyta, kad toks įvykių scenarijus gali gimti tik perkaitusioje vaizduotėje, nes Lietuva priklauso taikingų ir draugiškų ES valstybių šeimai, o jos saugumą patikimai garantuoja galingas NATO gynybinis skydas. Toks „argumentas“ iš tiesų gali pasirodyti svarus ir nuskambėti gana įtikinamai. Juk kur kas sunkiau negu bėgti nuo nemalonios tikrovės yra vadovautis nuostata, kad strateginis ir toliaregiškas geopolitinis mąstymas tuo ir skiriasi nuo trumparegiško konjunktūrinio tarpvalstybinių santykių scenarijų dëliojimo, kad jis nebūna esamos padėties mechaniška projekcija į ateitį. Todėl belieka trumpai priminti: ne tik 1923 m., bet net ir 1932 m. daug kam vis dar atrodė, kad Klaipėdos kraštas prijungtas prie Lietuvos visiems laikams. Sugebėję anksti pamatyti virš Lietuvos besitelkiančios geopolitinės audros debesis ir raginę intis atsargumo priemonių prof. Kazys Pakštas ir kiti išvalgesni to meto žmonės buvo mandagiai negirdimi. Negana to, vadinamieji „blaiviai mąstantys realistai“ nevengė jų atvirai pašiepti kaip paikystes svaičiojančių keistuolių, nors iš tiesų būtent pastarieji giliai suprato pamatinį geopolitikos principą: valstybių santykiai yra takūs ir juose nėra nieko amžino. Ignoruojami ir pajuokiami, kol jų išvalgos nepradėjo pildytis su kaupu, bet ką nors daryti jau buvo vėlu. Kaip akivaizdžiai rodo vyraujantis požiūris į vadinamąjį „lenkų klausimą“, ši klaida kartojama, nes panašu, jog aštuoni karčios istorinės patirties dešimtmečiai nieko neišmokė.

Šaltinis: www.propatria.lt

Vorutos

prenumeratorių dėmesiai

Lietuvos paštuose priimama laikraščio *Voruta*

prenumerata 2013 metams.

Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. 3,32 Lt

3 mėn. 9,95 Lt

6 mėn. 19,89 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. 3,10 Lt

3 mėn. 9,28 Lt

6 mėn. 18,55 Lt

Prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos, jei nenurodyta kitaip.

Gyventojų ir organizacijų užsakyti periodiniai leidiniai nurodytais adresais pristatomi kasdien, išskyrus sekmadienius, švenčių dienas ir – kai kuriose kaimo vietovėse – pirmadienius. Periodinius leidinius galima užsakyti ir internetu, tinklapyje www.post.lt.

www.post.lt

Voruta

parduodama

- K400** Alytus, Jotvingių g. 10
- K422** Druskininkai, Eglės g.1
Kaunas, „Akademinis knygynas“, VDU III rūmai, K. Donelaičio g. 52
- K236** Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g. sankryža
- K369** Klaipėda, Taikos pr. 101
- K436** Marijampolė, Stoties g. 2
- K466** Panevėžys, Savanorių a. 5
- K558** Šiauliai, Tilžės g. 109
- K78** Trakai, Vytauto g. 90
- B EMSI** Trakų Vokė, Trakų pl. 14 km
- K153** Ukmergė, Kęstučio a. 6
- K210** Utena, Aušros g. 30
- K45** Vilnius, Gedimino pr. 19
- K7** Vilnius, Gedimino pr. 31
- K6** Vilnius, Gedimino pr. 44
- K110** Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K8** Vilnius, Gynėjų g. 1
- K145** Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K44** Vilnius, Lelevelio g. 2
- K5** Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
- K572** Vilnius, Sodų g. 22
- K26** Vilnius, Sodų g. 22

Skelbimai, reklama

Vyriausybėje diskutuota dėl asmenvardžių rašybos oficialiuose dokumentuose taisyklių

Š. m. gegužės 20 d. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) pirmininkė Daiva Vaišnienė dalyvavo Vyriausybės posėdyme, kuriame buvo svarstomas pasiūlymas VVLKK parengti asmenvardžių rašybos oficialiuose dokumentuose taisykles.

Kalbos komisijos pirmininkė, atsakydama į klausimus, pabrėžė, kad **asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose tvarką nustato įstatymų leidėjas**, ir atkreipė dėmesį, kad Valstybinės kalbos įstatymas tiesiogiai asmenvardžių rašymo dokumentuose nereguliuoja – pagal šio įstatymo 15 straipsnį Lietuvos Respublikos piliečių asmenvardžių lytis vartojamos įstatymų nustatyta tvarka. Be to, **Konstitucinio Teismo sprendimu jau yra nustatyta, kad asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašoma valstybine kalba**. Taigi asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose tvarka negali būti nustatoma Kalbos komisijos nutarimais.

Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinis Teismas nėra nagrinėjęs 1991 m. Lietuvos

Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 3 punkto, kuriame kalbama apie galimybę Lietuvos Respublikos piliečio pase vardą ir pavardę užrašyti pagal kitos valstybės išduotą asmens dokumentą. Taigi galėtų būti svarstoma, kiek ši nuostata galėtų būti taikoma tais atvejais, kai užsienio valstybės piliečio pavardė perduodama sutuoktiniui ar vaikams.

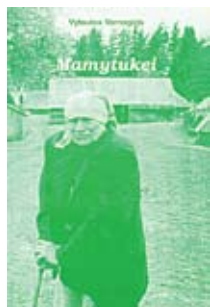
VLKK pagal savo kompetenciją yra nustačiusi svetimos kilmės asmenvardžių vartojimo principus rišliuose tekstuose – jie gali būti vartojami ir originalūs, ir adaptuoti, tai yra perrašyti lietuviškais rašmenimis pagal tarimą (VLKK 1997-06-19 nutarimas Nr. 60).

VLKK nebuvo gavusi kvietimo dalyvauti darbo grupėje, rengusioje Vyriausybei teikiamo svarstyti nutarimo projektą.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos inform.

Atsiųsta paminėti

Mamytukei

Visada džiaugiamės gaudami dovanų. Redakcijai taip pat malonus skaitytojų dėmesys ir jų kūryba – knygos. Tad norime trumpai pristatyti poetą, prozininką **Benediktą Budrį** (slapyv. Vytautas Varnagiris, Ignas Tauckas), redakcijai atsiuntusį eilėraščių rinkinį „Mamytukei“. B. Budrys gimė Marijampolėje. 1948–1956 m. kalintas Vorkutos lageriuose. 1965 m. baigė Tiūmenės pedagoginį institutą. Mokytojavo Moldovoje, Molėtuose. Nuo 1990 m. gyvena Molėtuose. Vytauto Varnagario slapyvardžiu išleido eilėraščių rinkinius: „Po tundros dangumi“ (1991), „Varnagirė“ (1997, Igno Tauckaus slapyvardžiu), „Netekties atmintis“ (1998), motinai skirtą „Mamytukei“ (1998), „Requiem“ (1999), „Vėlinės“ (2000), „Mėnulio“ užtemimas“ (2003), „Girelei“ (2005). 1999 m. parašė trumpų novelių knygą „Kruvinos rankos“. Parašė atsiminimų.

Lietuvos Sąjūdžio suvažiavimas

Lietuvos Sąjūdžiui – 25

2013 m. birželio 1 d., šeštadienį, LR Seimo Kovo 11-osios salėje vyks XIV Lietuvos Sąjūdžio suvažiavimas.

Ir šviesa ir tiesa mūs žingsnius telydi.

Programa

Dalyvių registracija

– 10.00 val.

1. Suvažiavimo pradžia. **Himnas ir Malda**. Svečių pristatymas

– 11.00 val.

2. Sveikinimai, svečių pasisakymai.

3. Suvažiavimo darbotvarkės, reglamento patvirtinimas ir balsų skaičiavimo komisijos patvirtinimas.

4. Lietuvos Sąjūdžio Garbės pirmininko prof. Vytauto Landsbergio pranešimas.

5. Lietuvos Sąjūdžio pirmininko Rytto Kupčinsko ataskaita.

6. Lietuvos Sąjūdžio tarybos pirmininko Vidmanto Žiliaus ataskaita.

7. Lietuvos Sąjūdžio tarybos narių pasisakymai.

Pietų pertrauka – 14–15 val.

8. Revizijos komisijos ataskaita ir naujos komisijos rinkimai.

9. Pirmininko rinkimai.

10. Tarybos rinkimai ir pirmininko tvirtinimas.

11. Delegatų pasisakymai, diskusijos ir kiti klausimai.

12. Pareiškimų ir rezoliucijų priėmimas.

Lietuvos Sąjūdžio pirmininko pasisakymas. **Suvažiavimo pabaiga**– 17.00 val..

Teirautis tel. (8 5) 21 248 81, el. p. lietsajudis@gmail.com, www.lietsajudis.lt.

Parduodu žemės ūkio paskirties žemę Trakų rajone, Dambravos kaime, 12.400 ha, 1.00 ha ir 1.05 ha. Tel. 8 699 24 588

Dėmesio
Galite įsigyti 2012 m. įrištą *Vorutos* laikraščio metinį komplektą.
Kreiptis tel. 8 528 51266;
mob. 8 603 11117.
El. p. buhalterija@voruta.lt

Knygos

Aukštadvario žemės ūkio mokykla 1923–2013 m.

Informacinis leidinys, skirtas Aukštadvario žemės ūkio mokyklos 90-mečio jubiliejui

Leidinyje detaliai ir glaustai pateikta Aukštadvario žemės ūkio mokyklos istorija nuo 1923 m., kai buvo įkurta privati mergaičių žemės ūkio mokykla, iki pat šių dienų. Nuo 1959 m. tai jau Aukštadvario žemės ūkio technikumai, tapęs miestelio kultūros židiniu. 1980 m. technikumai buvo reorganizuotas į 25-ąją vidurinę kaimo profesinę technikos mokyklą. Mokyklos pavadinimas dar keitėsi 1984 m. ir 1988 m., kol pagaliau keičiantis valstybės vidaus politikai 1989 m. tapo Aukštadvario žemės ūkio mokykla. Gausu dokumentinės medžiagos ir mokyklos raidą, mokyklos bendruomenės gyvenimą įvairiais laikotarpiais atspindinčių nuotraukų. Išleido VŠĮ „Vorutos“ fondas.

Vilniaus klausimas 1918–1922 Liudininkų akimis

Gintauto Šapokos sudarytoje knygoje „Vilniaus klausimas 1918–1922 Liudininkų akimis“ surinkti tarpukario Lietuvos laikraščių ir žurnalų straipsniai apie generolo L. Želigovskio užgrobtą Vilnių ir to pasekmes. Knygoje sudėti žymiausi to meto publicistų Vytauto Bičiūno, Juozo Purickio, Viktoro ir Mykolo Biržiškų, Andriaus Randonio, V. Tautvydo ir G. Rutenbergo tekstai. Dr. Algimantas Liekis pateikė istorinę lietuvių ir lenkų tautų sąveikos analizę. Pabrėžtinai šio veikalo aktualumas ir šiais laikais, kai vis dar keliamas Vilniaus klausimas. Išleido VŠĮ „Vorutos“ fondas.

Karališka prabanga – svarbiausioms Jūsų šventėms

Prabangi aplinka, karališkas aptarnavimas ir profesionalai, dirbantys virtuvėje. Norite švęsti tokioje vietoje? **Apsilankykite „Karališkoje senojoje kibininėje“ arba „Senojoje kibininėje“** Trakuose ir palikite šiuos rūpesčius mums...

Mūsų personalas – tai ilgametę patirtį turintys, bei tradicijas puoselėjantys specialistai, kurie pasirūpins ir padės organizuoti vestuves, jubiliejus, asmenines šventes, vaikų gimtadienius, edukacines pamokėles ar įmonės renginius bei kitas Jums svarbias šventes.

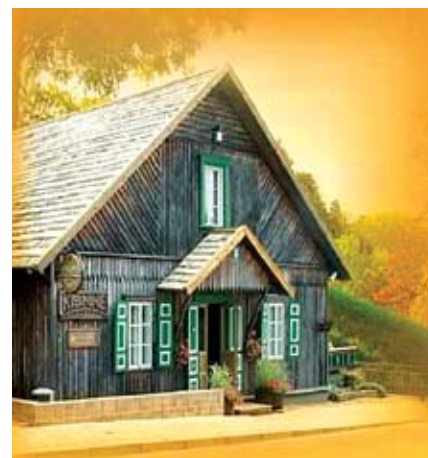

www.kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvė „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

Užs. Nr. 07

Užs. Nr. 510

Voruta® Visos prekurių ženklo teisės saugomos 9 771392 067018	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaišdienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius). © Voruta, 2013. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išėina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 512 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 860511117 Spausdino Media Regionalne Sp. z o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1600 egz.	Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą <i>Lietuva-Lenkija: nuo strateginės partnerystės iki priešpriešos</i>. Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, EL. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@yahoo.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Edita Komarova (ats. redaktorė, el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@yahoo.com, tel. 860311117), Birutė Žemaitaitytė (Mažoji Lietuva), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt), Stanislava Žuravskaitė (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Dana Zacharevičienė (fotografija), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Irma Stadalnykaitė (kultūra, tel. 860311117), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel. 860511117).
--	---	--	---